

W i S D O M

" W I S D O M U N I V E R S I T Y "

Shkolla e Lartë Universitare Jopublike "Wisdom University",
përbëhet nga dy fakultete : i) Fakulteti i Drejtësisë dhe
ii) Fakulteti i Shkenacave Ekonomike dhe Shoqërore

Adresa: Rruga e Dibrës, nr.155, Tiranë.

Email: wisdom@wisdom.al/info@wisdom.al. Tel: 044804240

ISSN 2410-8472 = Wisdom (Tiranë)

W i S D O M

Revistë shkencore periodike. Botim i "Wisdom University"

Nr. 1

viti i I-të i botimit, Tiranë 2015

Bordi Editorial

Prof. Dr. Shamet Shabani
Prof. Dr. Musa Kraja
Prof.Dr. Pajtim Ribaj
Msc Brunilda Paskali
Prof.Asoc.Dr. Shefqet Muçi
Prof.Asoc.Dr. Kosta Gazeli
Prof.Asoc. Dr. Pandeli Taçi
Prof.Asoc.Dr. Luftim Gazheli
Prof.Asoc. Dr. Qetsor Orhan
Dr. Naim Mëçalla
Dr. Edo Sherifi
Dr. Zihni Goxhaj
Dr. Alma Shehu
Dr. Sofokli Duka
Dr. Elmas Sherifi
Msc. Ketrina Paskali
Msc. Ftmira Laska
Dr. Proc. Valbona Softa
Dr. Proc. Albert Hitoaliaj

Kryeredaktor

Dr. Naim Mëçalla

Redaktorë shkencor

Dr. Proc. Valbona Softa
Dr.Proc. Albert Hitoaliaj

© Të gjitha të drejtat e botimit dhe ribotimit për autorin. Asnjë material nuk mund të riprodhohet, kopjohet, ripublikohet, modifikohet, shpërndahet apo shitet në asnjë mënyrë, i plotë apo pjesë të tij në formë elektronike apo në letër, pa autorizimin e shkruar të autorit. Përdorimi i materialeve të kësaj reviste, pa autorizim, përbën shkelje penale të të drejtave të autorit.

WiSDOM

Pikëpamjet e shprehura në revistën "WiSDOM", janë të autorëve dhe nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht qëndrimin zyrtar ose pozicionin e "WISDOM University" dhe revistës së botuar prej saj, "WiSDOM". Autorët e publikimeve në revistën "WiSDOM" gëzojnë liri të plotë akademike, me kushtin e vetëm që kur shkruajnë, ata të zbatojnë të gjithë legjislacionin përkatës të komunikimit, i cili nuk cenon të drejtat e ndryshme.

SHKOLLA E LARTË UNIVERSITARE JOPUBLIKE “WISDOM UNIVERSITY”

Adresa: Rruga e Dibrës, nr.155, Tiranë.

Email: wisdom@wisdom.al/info@wisdom.al. Tel: 044804240

Shkolla e Lartë Universitare Jopublike “Wisdom University” është licencuar fillimisht me Vendimin e Këshillit të Ministrave Nr. 672, datë 27.9.2006, në emër të Shoqërisë “Wisdom” sh.p.k.. Më pas me Vendimin e Këshillit të Ministrave Nr. 254, datë 27.2.2008

lejohet Shkolla e Lartë Universitare Jopublike “Wisdom University” për hapjen e fakultetit me programet e studimit të ciklit të parë, në formën e studimeve me kohë të plotë, për: a) psikologji dhe b) drejtësi.

Ministri i Arsimit dhe i Shkencës me Urdhërin Nr. 188, datë 25.04.2011, bazuar në Vendimin e Këshillit të Akreditimit Nr.150, datë 18.02.2011, urdhëron akreditimin e programeve të studimit të ciklit të parë “Bachelor”, në drejtësi dhe në psikologji, të Shkollës së Lartë Universitare Jopublike “Wisdom University”.

Me Urdhër Nr. 241, datë 31.05.2011 të Ministrit të Arsimit dhe Shkencës, bazuar në vlerësimin vlerësimin pozitiv dhënë nga Këshilli i Akreditimit me Vendimin e tij Nr. 128, datë 03.12.2010 e tij, janë miratuar edhe këto programe studimi :

- 1) Cikli i dytë
 - a. Master i Shkencave në “E Drejta Civile dhe Tregtare;
 - b. Master i Shkencave në “E Drejta Penale”;
 - c. Master i Shkencave në “E Drejta Publike dhe Administrative”.
- 2) Cikli i parë
 - a. Bachelor në “Menaxhim-Biznes”;
 - b. Bachelor në “Marketing Komunikim”;
 - c. Bachelor në “Financë-Bankë”.

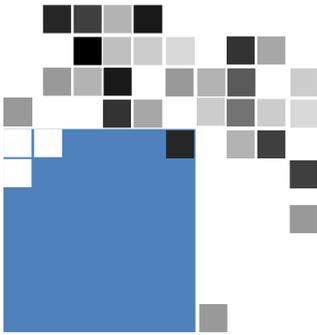
Me Urdhër Nr.412, datë 25.08.2011 të Ministrit të Arsimit dhe të Shkencës, bazuar në Vendimin Nr.214 datë 29.07.2011 të Këshillit të Akreditimit të Arsimit të Lartë "Për Riorganizimin institucional të Shkollës së Lartë Universitare Jopublike "Wisdom University" është miratuar riorganizimi institucional dhe struktura e re e Shkollës së Lartë Universitare "Wisdom University" të jetë :

1. Fakulteti i Drejtësisë, me njësitë bazë :
 - a. Departamenti i të Drejtës Publike
 - b. Departamenti i të Drejtës Private
 - c. Njësia e Kërkimit Shkencor dhe e Marrëdhënieve me Jashtë
2. Fakulteti i Shkencave Ekonomike dhe Shoqërore, me njësitë bazë :
 - a. Departamenti i Psikologjisë
 - b. Departamenti i Ekonomisë
 - c. Njësia e Kërkimit Shkencor dhe e Marrëdhënieve me Jashtë

Gjithashtu, shoqëria "Wisdom" shpk ka më shumë se 17 vjet që operon në fushën e mesimdhënies, ku ofrohen kurse të gjuhës Angleze, Italiane, Gjermane, Spanjolle e Kompjuteri; kurse përgatitore për provimet e TOEFL-iBT, IELTS, FCE. Që prej 2006 është e licencuar për dhënien e provimit ndërkombëtar të TOEFL-iBT (Internet Based) në Shqipëri.

Përmbajtje

Përmbajtje

■ Keti Paskali
Administratore e "Wisdom Group"
ShLUJ "Wisdom University"

Përshëndetja

■ **T**ë përshëndesësh fillimin e punës së një reviste shkencore është një kënaqësi e veçantë. Madje do e përcaktoja edhe si një nder të veçantë! Kjo kënaqësi është kënaqësia e atij rregullimit të gjërave, të realitetit qoftë ky i fundit edhe i vogël e i kufizuar thjesht në hapësirën e një universiteti. Dikush mund të mendojë se hapja e një reviste shkencore, e cila për më tepër është edhe një element i cili duhet të jetë në të gjithë universitetet e akredituara, nuk ka ndonjë peshë shumë të madhe në përmirësimin e realitetit tonë. Jam e bindur se të gjithë ata që e mendojnë në këtë mënyrë gabojnë.

Nuk është në vetvete pesha e një reviste ajo që përmirëson punët, por është fuqizimi i një procesit shumë të nevojshëm – procesi i dijes. Padyshim që mendimet e ekspertëve që ne dëgjojmë sistematikisht në medie apo diku tjetër, janë të

vlefshme, por vlera e mendimeve të ekspertëve kalon në një nivel sipëror kur ata argumentojnë pikëshikimet me literaturë të pasur. Këtë gjë e bëjnë mësëmiri revistat shkencore. Kësisoj, kjo revistë që merr rrugë për herë të parë, do të jetë një “trampolinë” e mendimit të lirë dhe e kërkimit shkencor që do të përdoret për pasurimin e pikëshikimeve të vlefshme nga specialistë të fushave specifike, studimet e të cilave kryhen në “Wisdom University”. Analizat e ofruara nga kërkimet shkencore janë gjithnjë ato më të vlefshmet, në çdo shoqëri. Nëse ka diçka që në vendin tonë duhet të fuqizohet më shpejtësi, është pikërisht trajtimi më me respekt i dijes e i shkencës.

Dua të sjell një episod të shkurtër por kuptimplotë, prej fizikanit dhe Nobelistit, Richard Feynman, i cili ka qenë edhe arkitekti i bombës atomike. “Njëherë, në Havai, - thotë ai – më çuan që të shoh një tempull budist. Dhe në brendësi të tempullit, një burrë tha se do të më tregonte diçka që nuk do ta harroja kurrë. ‘Çdo njeriu i është dhënë çelësi i Parajsës. I njëjti çelës hap edhe Portat e Ferrit – tha budisti’. Dhe kështu ndodh edhe me shkencën.” Këtë histori, Feynman, e tregoi gjatë leksioneve që ai jepte në vitin 1963 në Universitetin e Uashingtonit. E solla këtë copëz historie, me qëllim që të nënvizoj edhe një herë tjetër rëndësinë e pamohueshme që ka shkenca dhe dija në përmirësimin e jetës së shoqërive. Natyrisht që kjo revistë është veç një grimcë shumë e vogël në kontributin e dhënë në fushën e shkencës, por gjithsesi ajo është një grimcë pozitive dhe tregon vullnetin e mirë që ka “Wisodm University” dhe stafi i saj në përmirësimin e cilësisë së dijes.

Suksese!

Dr. Naim Mëçalla
Kryeredaktor i revistës "Wisdom"
ShLUJ "Wisdom University"

Prezantimi

Shkrimtarët profesionistë, gazetarët, publicistët janë, krejt natyrisht, pjesa më e prekshme nga lexuesit e sotëm. Edhe pse analiza shkencore është më e saktë se analizat mediatike, shpesh herë është konsideruar se artikujt shkencorë janë në nivel të dytë të informimit. Kjo gjë vjen për arsye se revistat shkencore dhe botimet e këtyre artikujve kryejnë një punë në mënyrë sistematike periodike dhe të shtrirë në një kohëzgjatje e cila herë-herë nuk ka lidhje me ngjarjet dhe dinamikën aktuale.

Duke u fokusuar në fusha të ndryshme studimi, kërkuesit që prezantojnë këto artikuj ecin në një rrugë ku objektivat e kërkimit janë të përcaktuar qartë dhe mbështeten në kërkime paraardhëse të tjera, të ngjashme. Këto kërkime shkencore kanë qenë për dekada e shekuj të tërë bazamenti i

zhvillimit në shoqëritë në më përparuara. Në këto forume mendimi janë rrahur idetë dhe janë gjetur zgjidhje të cilën kanë influencuar deri edhe zhvillimin e tërë njerëzimit. Janë të shumtë rastet kur nga një artikull shkencor i botuar në ndonjë revistë akademike kanë dalë teori e formula në fusha të ndryshme shkencore, të cilat janë bërë më pas teoritë më të diskutuar e të lëvruara në mbarë botën.

Revistat shkencore arrijnë të krijojnë edhe një lloj rrjeti komunikimi ndërmjet studiuesve të fushave specifike. Ky komunikim akademik shërben për të shtjelluar ato ide të cilat mund të vihen më pas në funksionim edhe për përmirësimin mjedisit akademik. Revista shkencore "Wisdom" ofron te studiuesit tanë të rinj e jo vetëm, një mundësi të tillë shpërndarje informacioni akademik. Këtë mision ajo do e realizojë ashtu siç ka nisur rrugën e saj, në mënyrë serioze dhe me dinjitet si një botim shkencor i një institucioni i cili ka në themel të tij dashurinë për dijen dhe për punën.

Vlerat në themel të këtij institucioni arsimor, të "Wisdom University", janë njëkohësisht edhe garancia më e mirë për ecurinë e kësaj reviste. Në një kohë kur në të gjitha drejtimet ngrihet si shqetësim real zhvillimi i Shqipërisë dhe integrimi i saj i plotë në sistemin e vendeve të zhvilluara perëndimore, mendoj se prurja e një reviste shkencore, pasuron më tepër përpjekjet e bëra në këtë drejtim. Mbetet veç të tregojmë këto që thamë dhe të vlerësojmë saktësisht e në mënyrë të drejte rolin e mendimit shkencor në zhvillimin e shoqërisë. Nëse e bëjmë këtë, nëse vendosim dijen në krye si udhëheqëse të shoqërisë tonë, atëherë zhvillimi është i sigurt. "Wisdom University", e ka përqafuar prej kohësh këtë filozofi...

Prof. Asoc. Dr. Shefqet MUÇI
ShLUIJ "Wisdom University"

Autonomia e përgjegjësisë së bashkëpunëtorit në kryerjen e veprës penale

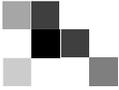
■ Abstrakt

Kur vepra penale kryhet nga një person i vetëm, problemi i përgjegjesisë penale është i qartë. Problemi i autonomisë së përgjegjesisë diskutohet kur vepra penale kryhet në bashkëpunim nga dy a më shumë persona, ku lind nevoja e përcaktimit të aktivitetit kriminal të secilit, pasi përgjithësisht shkalla e pjesëmarrjes dhe roli i bashkëpunëtorëve janë të ndryshme, aq më tepër kur edhe vetë format e bashkëpunimit të parashikuara në ligj janë të ndryshme. Si rregull, përgjegjësia e bashkëpunëtorëve, në kuptimin e cilësimit ligjor të veprës penale, është e njëjtë për të gjithë, pavarësisht nga emërtimi si organizator, ekzekutor, shtytës apo ndihmës, ndërsa shkalla e përgjegjesisë ose, e thënë ndryshe, masa e dënimit mund të ndryshojë në varësi me shkallën e pjesëmarrjes dhe rolin që ka luajtur secili në kryerjen e veprës penale apo me rrethana të tjera të parashikuara në ligj. Në këtë drejtim, dalin disa probleme specifike të kufijve të përgjegjesisë së pjesëmarrësve në një veprimtari kriminale, kur përgjegjësia e tyre nuk është e njëjtë për të gjithë, por ose është e ndryshme, ose shtrihet vetëm tek disa prej tyre, vetëm tek ai ose ata që kanë kryer veprimin kriminal. Në këtë punim do të trajtohen disa çështje që lidhen me problemet e përgjegjesisë së pjesëmarrësve në një veprimtari kriminale si, subjekti i posaçëm, eksesi i ekzekutorit, bashkëveprimi dhe bashkëfajësia e rastit, përdorimi i personave të papërgjegjshëm në kryerjen e veprës penale dhe bashkëpunimi me persona të paignifikuar.

■ Fjalët kyçe:

Autonomia e përgjegjesisë së bashkëpunëtorëve, subjekti i posaçëm, eksesi i ekzekutorit, bashkëpunimi, bashkëfajësia, etj.

Hyrje

Për përgjegjësinë penale dhe caktimin e dënimit të bashkëpunëtorëve në kryerjen e veprës penale, rëndësi të veçantë ka përcaktimi i saktë i rrethit të bashkëpunëtorëve, roli i tyre dhe shkalla e pjesëmarrjes së secilit në veprimtarinë kriminale përkatëse. Në këtë kuadër, në letërsinë juridike përdoret shpesh termi **autonomia e përgjegjësive** së bashkëpunëtorëve që marrin pjesë në kryerjen e një vepre penale, duke e lidhur parimin e autonomisë me ndikimin e fajësisë dhe të rrethanave personale e reale në vlerësimin e përgjegjësive dhe të shkallës së saj.¹ Kur vepra penale kryhet nga një person i vetëm, problemi i përgjegjësive penale është i qartë. Ashtu sikurse autori i saj është i pavarur nga të tjerë në marrjen e vendimeve dhe përmbushjen e veprimtarisë kriminale vetëm me veprimet ose mosveprimet e tij, pa ndihmën e të tjerëve, ashtu është i pavarur edhe në llogaridhënie, në përgjegjësinë penale që mban. Problem i autonomisë së përgjegjësive diskutohet kur vepra penale kryhet në bashkëpunim nga dy a më shumë persona, ku lind nevoja e përcaktimit të aktivitetit kriminal të secilit, pasi përgjithësisht shkalla e pjesëmarrjes dhe roli i bashkëpunëtorëve janë të ndryshme, aq më tepër kur edhe vetë format e bashkëpunimit të parashikuara në ligj janë të ndryshme.

Nisur nga kuptimi i bashkëpunimit në Kodin Penal, si kryerja e veprës penale nga dy ose më shumë persona me marrëveshje ndërmjet tyre, si dhe nga llojet dhe detyrat e

bashkëpunëtorëve,² del se përgjegjësia penale e personit që konsiderohet bashkëpunëtor lind jo vetëm nga veprimet e tij të drejtpërdrejta në kryerjen e veprës penale, por edhe nga çdo sjellje tjetër kriminale e tij, e cila lehtëson apo favorizon të tjerët në realizimin e saj. Kur flasim për autonominë e përgjegjësise penale të bashkëpunëtorit, kemi parasysh përgjegjësinë individuale që shtrihet brenda **kufijve të fajit të tij**, në ata dimensione dhe në atë masë sa është edhe kontributi që ka dhënë në kryerjen e veprës. E theksojmë këtë sepse e drejta penale, kombëtare apo ndërkombëtare qoftë, nuk e njih fajësinë dhe përgjegjësinë kolektive. Askush nuk përgjigjet për tjetrin, por vetëm për veprimet ose mosveprimet e tij të kryera me faj.

Si rregull, përgjegjësia e bashkëpunëtorëve, në kuptimin e cilësimit ligjor të veprës penale, është e njëjtë për të gjithë, pavarësisht nga emërtimi si organizator, ekzekutor, shtytës apo ndihmës, ndërsa shkalla e përgjegjësise ose, e thënë ndryshe, masa e dënimit mund të ndryshojë në varësi me shkallën e pjesëmarrjes dhe rolin që ka luajtur secili në kryerjen e veprës penale apo me rrethana të tjera të parashikuara në ligj, sikurse janë, për shembull, përjashtimi nga dënimi ose ulja e tij për shkak të ndihmës që jep për njohjen e bashkëpunëtorëve të tjerë, për zbulimin e pasurisë së tyre që rrjedh nga veprimtaria kriminale e strukturave të organizuara kriminale, etj. Por, fakti që përgjegjësia e njërit lidhet dhe ndërthuret me përgjegjësinë e tjetrit për shkak të veprimtarisë apo të sjelljes kriminale të përbashkët, nuk përjashton autonominë apo një farë autonomie të secilit, qoftë kjo “autonomi e kufizuar”, kurdoherë brenda kuadrit të marrëveshjes kriminale, sepse në fund të fundit është vendimi individual i çdo bashkëpunëtori për të marrë ose jo pjesë në kryerjen e veprës penale. Me fjalë të tjera, bashkëpunëtori mban përgjegjësi penale pavarësisht nga përgjegjësia ose shkalla e përgjegjësise së bashkëpunëtorëve të tjerë.

Në këtë drejtim, dalin disa probleme specifike të kufijve

të përgjegjësive të pjesëmarrësve në një veprimtari kriminale, kur përgjegjësia e tyre nuk është e njëjtë për të gjithë, por ose është e ndryshme, ose shtrihet vetëm tek disa prej tyre, vetëm tek ai ose ata që kanë kryer veprimin kriminal. Në këtë punim do të trajtohen disa çështje që lidhen me problemet e përgjegjësive të pjesëmarrësve në një veprimtari kriminale si, subjekti i posaçëm, eksesi i ekzekutorit, bashkëveprimi dhe bashkëfajësia e rastit, përdorimi i personave të papërgjegjshëm në kryerjen e veprës penale dhe bashkëpunimi me persona të paidentifikuar.

1. Subjekti i posaçëm

Në praktikën hetimore dhe gjyqësore vërtetohen raste kur për persona të ndryshëm që marrin pjesë në kryerjen e një vepre penale, bëhen cilësime të ndryshme të veprës apo të veprave të tyre, për rrjedhojë lindin edhe përgjegjësi të ndryshme. Kjo situatë krijohet apo ndërlikohet për shkak të veçorive të subjekteve të veprës penale, atëherë kur midis bashkëpunëtorëve ndodhen edhe persona me cilësi të veçanta (subjekt i posaçëm), për të cilët ligji penal parashikon figurë të veçantë të po asaj vepre penale, domethënë kur ndodhemi njëkohësisht për një ose disa bashkëpunëtorë përpara figurës së përgjithshme dhe për një ose disa bashkëpunëtorë të tjerë përpara atyre figurave që quhen figura të posaçme ose specifike të veprës penale (*delictum proprium*). Në kushtet e bashkëpunimit midis subjektit të përgjithshëm dhe atij të posaçëm, kur për këto subjekte vepra e tyre parashikohet nga dispozita të veçanta, lind pyetja se cila dispozitë do të zbatohet, ajo që parashikon kryerjen e veprës nga subjekti i përgjithshëm, dispozita e posaçme apo do të zbatohet për secilin subjekt dispozita përkatëse.

Lidhur me këtë çështje, të cilën e kam trajtuar në tekstin E Drejta Penale, Pjesa e Përgjithshme,³ ekzistojnë dy pikëpamje. Sipas pikëpamjes së parë, prioritet ka dispozita e posaçme që, si rregull, parashikon dënim më të rëndë. Përkrahësit e saj e mbështesin arsyetimin e tyre në faktin se

veprimet ose mosveprimet e autorëve synojnë të njëjtin rezultat kriminal dhe se vepra është një, e pandashme, çka dikton dhe kërkon edhe unitetin e përgjegjësive të tyre, mbështetjen dhe cilësimin në të njëjtën bazë ligjore. Veprimtaria e përbashkët kriminale nuk mund të ndahet dhe të çon në përgjegjësi të njëjtë penale, përndryshe do të mbaheshin qëndrime të diferencuara e të padrejta ndaj bashkëpunëtorëve dhe do të cenohet parimi se bashkëpunëtorët përgjigjen njësoj.

Sipas pikëpamjes së dytë, cilësimi i veprave do të varet nga lloji i subjektit të veprës penale. Prandaj, edhe pse vepra është kryer në bashkëpunim mes tyre, do të bëhen cilësime të ndryshme. Subjekti i posaçëm, në përputhje me parimet e përgjithshme të doktrinës të së drejtës penale, në çdo rast do të përgjigjet në bazë të asaj dispozitë që dënon veprën e kryer prej tij, ndërsa të tjerët sipas dispozitës me karakter të përgjithshëm. Partizanët e pikëpamjes së dytë mbështeten në dallimin midis veprës penale dhe figurave të saj, duke nënvizuar se një vepër penale mund të parashikohet edhe me disa figura dhe se cilësimi ligjor duhet të bëhet sipas figurës përkatëse. Figurat e veçanta të saj mund të formohen si për shkak të rrethanave objektive, ashtu edhe të elementëve subjektivë apo të subjekteve që marrin pjesë në kryerjen e veprës, si në rastet kur vepra penale kryhet në bashkëpunim nga subjekte të përgjithshëm, ashtu edhe atëherë kur në kryerjen e saj përfshihen edhe subjekte me cilësi të veçanta. Për shembull, vepër që parashikohet në dy a më shumë figura është kontrabanda, konkretisht në nenet 171 – 177 të Kodit Penal, ku neni 175 i tij parashikon kontrabandën nga punonjës që lidhen me veprimtarinë doganore, domethënë nga subjekt i posaçëm.⁴

Praktika gjyqësore e viteve të fundit për këtë çështje i referohet pikëpamjes së dytë, e rregulluar me vendimin unifikues të Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë, ku arsyetohet se “ligjvënësi, veprimtarinë e kontrabandës që kryhet nga punonjës të doganave ose punonjës që kanë lidhje

me veprimtarinë doganore, e ka përfshirë në nenin 175 të Kodit Penal edhe në rastet kur kontrabanda, prej këtyre punonjësve, kryhet në bashkëpunim me persona të tjerë, të cilëve u mungon elementi i cilësive të veçanta për të qenë subjekt i posaçëm i kësaj figure krimi, domethënë nuk janë punonjës të doganave ose punonjës që kanë lidhje me veprimtarinë doganore.”⁵

Një çështje tjetër që ha diskutim këtu është pyetja se si do të veprohet në rastet kur vepra penale kryhet nga subjekti i posaçëm me ndihmën ose shtytjen e personave që nuk janë subjekt i kësaj veprimtarie dhe veprimet e tyre nuk parashikohen nga ndonjë dispozitë tjetër si vepër penale. Raste të tilla ndeshen sidomos në veprat kundër veprimtarisë shtetërore të kryera nga punonjësit shtetërorë ose në shërbimin publik. Për shembull, një qytetar i zakonshëm shtyn punonjësin me funksion shtetëror të kryejë krimin e shpërdorimit të detyrës, kryerjen e veprimeve arbitrare apo atë të shkeljes së barazisë së shtetasve.

Edhe për këtë çështje mendimet janë të ndara. Një pjesë arsyetojnë se subjekti i përgjithshëm në këto raste nuk mban përgjegjësi penale, pasi ligji e ka kufizuar përgjegjësinë tek subjekti i posaçëm. Të tjerë i konsiderojnë ata bashkautorë me subjektin e posaçëm, me arsyetimin se askush nuk mund të përjashtohet nga përgjegjësia penale në qoftë se, në një formë ose në një tjetër, është përfshirë në veprimtarinë kriminale. Gjithsesi, praktika gjyqësore i ka konsideruar ata bashkëpunëtorë, me cilësinë e shtytësit apo ndihmësit, sepse veprimet e tyre, të çdo natyre qofshin, bëhen për ta nxitur subjektin e posaçëm ose për t'i krijuar atij kushte lehtësuese në arritjen e rezultatit kriminal. Në këtë rast, vepra penale realizohet me vullnetin, dëshirën dhe kontributin e tyre të përbashkët, është produkt i sjelljes së tyre të përbashkët kriminale, ndaj ata do të përgjigjen si bashkëpunëtorë.

2. Eksesi i ekzekutorit

Për të pasur bashkëpunim në kryerjen e një vepre penale

nuk mjafton elementi objektiv, por kërkohet edhe elementi subjektiv, që konsiston në ekzistencën e marrëveshjes mes personave pjesëmarrës për kryerjen e saj. Kjo kërkesë ligjore të çon në përfundimin se bashkëpunëtorët mbajnë përgjegjësi penale për atë sjellje që përfshihet **brenda kufijve të marrëveshjes** së tyre. Kështu, ata përgjigjen vetëm për veprimet e veta që kanë kontribuar, në çdo formë qoftë, në arritjen e objektivit kriminal, si dhe për ato veprime ose mosveprime të kryera nga bashkëpunëtorët e tjerë që burojnë nga marrëveshja, për të cilat kanë dhënë pëlqimin dhe që janë brenda masës së nevojshme për zbatimin e vendimit apo të synimeve të përfshira në planin e tyre të përbashkët kriminal. Bashkëpunëtorët nuk përgjigjen për veprime të tjera të ekzekutorit gjatë kryerjes së veprës penale, për veprime që dalin tej marrëveshjes, jashtë planit të përgjithshëm të bashkëpunimit, të cilat cenojnë marrëdhënie juridiko-penale të tjera, duke shkaktuar pasoja kriminale të padëshiruara prej tyre. Në të drejtën penale këto tejkalime apo teprime quhen *eksesi (excess) i ekzekutorit* dhe për veprat penale të formuara prej tyre përgjigjet vetëm ekzekutori ose bashkekzekutorët që i kanë kryer.

Teoria e të drejtës penale e i ndan eksetet në **kualitativ** dhe **kuantitativ**. Eksesi apo kapërcimi kualitativ ekziston atëherë kur ndodhemi përpara kryerjes së një vepre më të rëndë se ajo e planifikuar në marrëveshje, ndërsa eksesi kuantitativ ekziston atëherë kur ekzekutori kryen një vepër penale tjetër tej marrëveshjes. Për shembull, eksesi kualitativ do të ketë në rastin kur marrëveshja ka qenë për rrahje ose plagosje të lehtë të kundërshtarit, ndërsa ekzekutori e vret atë, domethënë kryen një vepër të një cilësie tjetër, më të rëndë, kurse eksesi kuantitativ do të kishim në rastin kur dy persona në bashkëpunim ndërmjet tyre rrëmbejnë një fëmijë, me qëllim që t'i kërkojnë para babait të tij tregtar. Njëri prej tyre, në moment nervozizmi nga sjellja e fëmijës, e plagos apo e vret atë pa pëlqimin e bashkëpunëtorit tjetër,

domethënë shton numrin e veprave, kryen edhe një vepër tjetër të paparashikuar në marrëveshje. Si rregull, eksesi ndodh midis ekzekutorit, nga njëra anë, dhe bashkëpunëtorëve që nuk marrin veprime të drejtpërdrejta mbi objektin, nga ana tjetër, siç janë organizatorët, shtytësit dhe ndihmësit, por mund të ndodhë edhe në marrëdhëniet midis bashkekzekutorëve.

3. Bashkëveprimi dhe bashkëfajësia e rastit

Ndodh në veprimtarinë kriminale të personave të ndryshëm që të formohet rastësisht një bashkim numerik i dy a më shumë personave në kryerjen e një vepre penale, të cilët kryejnë veprime individuale për arritjen e pasojës kriminale, pa marrëveshje mes tyre. Bashkimi numerik rastësor në kryerjen e një vepre penale dhe veprimi i këtyre personave deri në përfundimin e saj pa marrëveshje mes tyre nuk legjitimon bashkëpunimin, nuk justifikon statusin e secilit bashkëveprues si bashkëpunëtor, pasi mungon dashja për të bashkëvepruar. Bashkëveprimi dhe bashkëfajësia e rastit përjashtojnë bashkëpunimin dhe automatikisht edhe përgjegjësinë e autorëve të veprës si bashkëpunëtorë.

Është thënë më sipër se e drejta penale shqiptare nuk pranon përgjegjësinë objektive në kryerjen e veprës penale, por e lidh atë me një sërë elementësh të tjerë, kërkon edhe elementin subjektiv. Ky qëndrim vlen si për rastin kur vepra kryhet nga një person i vetëm, ashtu edhe për rastin kur vepra kryhet në bashkëpunim. Pra, edhe ekzistenca e bashkëpunimit nuk lidhet vetëm me anën objektive, me pjesëmarrjen e dy a më shumë personave në kryerjen e veprimeve që përputhen rastësisht në kryerjen e një vepre penale, por kërkon njëkohësisht edhe anën subjektive, dashjen që shprehet në marrëveshjen për arritjen e pasojës kriminale me veprime të bashkërenduara. Për shembull, persona të panjohur ndërmjet tyre shohin një kamion me ngarkesë të parkuar buzë rrugës dhe secili, për llogari të vet dhe pa marrëveshje me të tjerët, vjedh mallra në kamion. Në këtë

rast, edhe pse krijohet dhe ekziston fajësia e secilit në realizimin e vjedhjes, nuk ndodhemi para bashkëpunimit. Secili prej tyre do të përgjigjet vetëm për veprimet e kryera prej tij, të palidhura me veprimet e të tjerëve, pasi mungon lidhja subjektive midis pjesëmarrësve në formimin e bashkëfajësisë së tyre. Këtu ndodhemi përpara një bashkimi numerik të rastësishëm të personave që marrin pjesë në kryerjen e veprës penale dhe, rrjedhimisht, përpara një bashkimi rastësor, formal, joorganik të fajit të tyre.

4. Përdorimi i personave të papërgjegjshëm

Një nga problemet e diskutueshme, për të qenë të saktë, që është bërë i diskutueshëm vitet e fundit në të drejtën penale shqiptare, është përdorimi në kryerjen e veprës penale, nga subjektet e saj, i personave të papërgjegjshëm mendërisht apo i të miturve që nuk kanë mbushur moshën për përgjegjësi penale. Për këtë çështje, deri në daljen e vendimit unifikues nr. 4, datë 15.04.2011, i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë, teoria dhe praktika e së drejtës penale nuk ka pranuar bashkëpunimin mes personave të përgjegjshëm dhe persona të papërgjegjshëm mendërisht apo mes tyre dhe të miturve që nuk kishin mbushur moshën për përgjegjësi penale, në rastet kur këta të fundit përdoren për kryerjen e veprës penale. Madje, janë quajtur ekzekutorë jo vetëm personat që merrnin pjesë vetë drejtpërdrejtë në kryerjen e veprës penale, por edhe bashkëpunëtorët që nuk e kryenin vetë atë, por përdornin si mjet për kryerjen e saj persona të papërgjegjshëm mendërisht apo të mitur.

Vendimi unifikues i lartpërmendur e ndryshoi praktikën gjyqësore shumëvjeçare, duke pranuar bashkëpunimin edhe në rastet kur autori i veprës penale e realizon atë nëpërmjet personave të papërgjegjshëm mendërisht apo të miturve nën moshën ligjore për përgjegjësi penale. Ndaj këtij vendimi unifikues kemi rezerva lidhur me bazën juridike dhe arsyetimin teorik të problemeve të trajtuara në të, pasi

shohim se arsyetimi i tij bie ndesh me përfundimet e nxjerra. Në një situatë të tillë, shtrojmë pyetjen nëse mund të këtë, a justifikohet ligjërisht dhe si mund të justifikohet bashkëpunimi midis një personi të përgjegjshëm dhe një personi të papërgjegjshëm për shkak të paaftësisë mendore ose për shkak të moshës së miturisë, e thënë ndryshe, midis një subjekti të së drejtës penale dhe një tjetri që nuk është subjekt i saj.

Shumica e legjislacioneve të huaja bashkëkohore nuk e pranojnë bashkëpunimin me persona të papërgjegjshëm. Një pakicë e tyre e pranojnë atë, por në rrethana të caktuara dhe me kushte, *me në qoftë se*. Pikëpamja që pranon këtë lloj bashkëpunimi ndeshet në të drejtën penale të atyre vendeve që përgjithësisht bashkëpunimin e lidhin me anën objektive, madje që pranojnë kryerjen e tij edhe me pakujdesi, të cilët nuk e parashikojnë marrëveshjen mes bashkëpunëtorëve si element të domosdoshëm të ekzistencës së tij. Sipas ithtarëve të saj, shtytja ose tërheqja e personave të papërgjegjshëm dhe e fëmijëve (nën moshën ligjore) në vepra penale, tek të cilët “në një moshë të tillë ekziston dëshirë dhe vetëdije elementare e tillë”, mund të trajtohet si bashkëpjesëmarrje në qoftë se “personi i papërgjegjshëm ose i mituri vepron me dëshirë, me paramendim në kuptimin natyror.”⁶

Siç u tha më sipër, për sa i përket vendit tone, praktika ka qenë unike dhe në pajtim me legjislacionet penale moderne bashkëkohore që nuk e pranojnë bashkëpunimin në këto raste. Personat e papërgjegjshëm apo të miturit janë konsideruar kurdoherë mjete në duart e përdoruesve të tyre për arritjen e rezultatit kriminal. Në kodet penale para vitit 1995, shtytja ose tërheqja e të miturve në krim është vlerësuar si rrethanë rënduese për autorin apo autorët e veprës penale, ndërsa në kodin në fuqi parashikohet si vepër penale më vete. Kështu, në nenin 129 të Kodit Penal thuhet: “Shtytja ose tërheqja e të miturve nën moshën katërmëdhjetë vjeç për të kryer krim, dënohet me burgim

gjer në pesë vjet.”⁷

Praktika gjyqësore shumëvjeçare mbështetet në përkufizimin ligjor të bashkëpunimit, sipas të cilit ekzistenca e tij lidhet dhe kushtëzohet jo vetëm me elementin objektiv, me pjesëmarrjen e dy ose më shumë personave në kryerjen e veprës penale, por në mënyrë të pandashme edhe me atë subjektiv, që shprehet në termin “me marrëveshje ndërmjet tyre.” Kur flet për marrëveshje, ligjvënësi ka parasysh lidhjen e saj mes subjekteve të së drejtës penale, mes personave të përgjegjshëm penalisht, jo mes tyre dhe personave të papërgjegjshëm, që nuk janë subjekt dhe nuk i nënshtrohen përgjegjësisë penale. Të gjithë institutet e të drejtës penale, përfshirë edhe bashkëpunimin, janë parashikuar që të zbatohen nga subjektet e saj, nga persona që i nënshtrohen përgjegjësisë penale. Marrëveshja, në të gjitha disiplinat e së drejtës, nënkupton ekzistencën e ndërgjegjes për atë që bën, parashikimin e asaj që do të arrihet, dëshirën, vullnetin, kontrollin e vetvetes dhe dashjen direkte të autorëve të saj ndaj sjelljes së tyre dhe pasojave të ardhura ose të dëshiruara. Vetë fjala *marrëveshje* nënkupton vetvetiu vullnetin e të gjithë pjesëmarrësve të saj. Nga ana tjetër, vullneti është atribut i personave të përgjegjshëm.

Vendimi unifikues i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë e përmbys këtë praktikë, për mendimin tonë në kundërshtim me frymën e ligjit penal shqiptar, duke e lidhur bashkëpunimin vetëm me anën objektive. Sipas tij, “kur nga pikëpamja e anës objektive provohet se vepra penale është kryer nga dy ose më shumë persona, vepra do të konsiderohet e kryer në bashkëpunim. Kjo si për rastet kur nuk identifikohen bashkëpunëtorët, ashtu edhe për rastet kur bashkëpunëtori nuk ka përgjegjësi penale për shkak të paaftësisë mendore apo moshës për përgjegjësi penale. Cilësitë e veçanta që shtojnë, pakësojnë apo përjashtojnë dënimin merren parasysh vetëm për bashkëpunëtorin tek i cili ato ekzistojnë.”⁸

Duket qartë që ana subjektive këtu është anashkaluar, për

mos thënë është braktisur. Pra, ky qëndrim i ri i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë bie ndesh me nocionin e bashkëpunimit të parashikuar në neni 25 i Kodit Penal, pasi vlerëson vetëm elementin objektiv dhe përjashton elementin subjektiv në realizimin e bashkëpunimit, ndërsa ligji penal i kërkon të dy këta elementë. Vendimi unifikues në fjalë deformon kuptimin e marrëveshjes, e zhvesh atë nga ana subjektive. Kështu, nga njëra anë, ai pranon se “ana subjektive është një nga komponentët strukturorë të institutit të bashkëpunimit, i cili kërkon si element të domosdoshëm ekzistencën e një marrëveshjeje”, pranon se “karakteristikë e veprës penale të kryer në bashkëpunim është uniteti i anës subjektive” dhe se “ana subjektive në kryerjen e veprës penale në bashkëpunim konsiston në dy elemente: - ndërgjegjja dhe vullneti i personit për të kryer veprën penale dhe - vullneti për të bashkëpunuar me persona të tjerë për kryerjen e saj, me kushtin që secili prej autorëve të jetë i ndërgjegjshëm për veprimet e të tjerëve.” Nga ana tjetër, në kundërshtim me këto parashtrime dhe arsyetime të drejta, nxjerr përfundime të gabuara duke e eliminuar në fakt anën subjektive. Jo vetëm kaq.

A mund të flitet për “ndërgjegje dhe vullnet” të personave të papërgjegjshëm apo të fëmijëve për të kryer vepër penale, “vullnet për të bashkëpunuar me persona të tjerë”? A munden këta “të jenë të ndërgjegjshëm për veprimet e të tjerëve”? Natyrisht që jo. Personi i papërgjegjshëm për shkak të gjendjes mendore e ka të prishur tërësisht ekuilibrin e tij mendor, i mungon intelektin në atë shkallë sa nuk është në gjendje të kuptojë se kryen vepër penale dhe nuk ka ndërgjegjen për të shfaqur vullnetin e vet ose për të kontrolluar sjelljen e tij. Neni 17 i Kodit Penal, që parashikon papërgjegjshmërinë për shkak të gjendjes mendore, nuk lë shteg për diskutim në këtë drejtim. Aty shkruhet e zeza në të bardhë se një person i tillë nuk ka përgjegjësi penale sepse “...nuk ka qenë në gjendje të kontrollojë veprimet apo mosveprimet e tij dhe as të kuptojë se kryen vepër penale.”⁹

Kurse tek i mituri vetëdija nuk është zhvilluar ende në shkallën e duhur sa të kuptojë rëndësinë e veprimeve të tij dhe të veprojë me vullnet të kontrolluar e të lirë. Ata, duke mos qenë subjekte të së drejtës penale, as munden dhe as janë në gjendje të bëjnë marrëveshje për të kryer vepra penale.

5. Bashkëpunimi me persona të paidentifikuar

Kur në kryerjen e një vepre penale në bashkëpunim marrin pjesë disa persona, nga të cilët të paktën dy prej tyre janë të identifikuar, problemi i ekzistencës së bashkëpunimit nuk diskutohet. Ekzistenca e tij diskutohet vetëm për rastin kur është identifikuar vetëm njëri prej tyre, kurse pjesëmarrësit e tjerë janë të paidentifikuar. Edhe për këtë rast praktika gjyqësore shqiptare, deri në daljen e vendimi unifikues të mësipërm të Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë, nuk e pranonte bashkëpunimin me arsyetimin se nuk dihej statusi i personave të paidentifikuar. Tashmë, me këtë vendim unifikues ndryshohet praktika gjyqësore duke u pranuar se ndodhemi përpara institutit të bashkëpunimit edhe kur vepra kryhet nga dy ose më shumë persona, prej të cilëve vetëm njëri është i identifikuar, ndërsa të tjerët ngelen të panjohur. Prandaj, për personin e identifikuar që i nënshtrohet gjykimin, vepra do të cilësohet si e kryer në bashkëpunim me persona të paidentifikuar dhe ai, i pandehuri, do të përgjigjet me cilësinë e bashkëpunëtorit. “Mosnjohja e karakteristikave personale të bashkëpunëtorit të panjohur - thonë Kolegjet e Bashkuara në vendimin unifikues në fjalë - nuk shmang ekzistencën e bashkëpunimit dhe nuk e bën të paaplikueshme dispozitën e pjesës së përgjithshme të Kodit Penal.”¹⁰

Do të thoshim se në këtë pikë ekzistojnë rezerva lidhur me pranimin e bashkëpunimit, sepse nuk dihet statusi i personave të paidentifikuar dhe statusi i tyre ka rëndësi, po t'i përmbahemi variantit se nuk ka bashkëpunim me persona të papërgjegjshëm. Në këtë vështrim, nuk do të mjaftonte të provohej vetëm fakti se në kryerjen e veprës

kanë marrë pjesë edhe persona të tjerë, qofshin ata të gjithë madhorë, por duhet të vërtetohet njëkohësisht se personat e pidentifikuar janë të përgjegjshëm penalisht. E kundërta, gjersa nuk është vërtetuar një gjë e tillë, zbatohet parimi i parashikuar në nenin 4 të Kodit të Procedurës Penale, sipas të cilit çdo dyshim për akuzën çmohet në favor të së pandehurit.¹¹

Përfundime dhe rekomandime

Në rastet kur vepra penale kryhet nga subjekti i posaçëm me ndihmën ose shtytjen e personave që nuk janë subjekt i kësaj veprimtarie dhe veprimet e tyre nuk parashikohen nga ndonjë dispozitë tjetër si vepër penale, mendimet janë të ndara. Një pjesë arsyetojnë se subjekti i përgjithshëm në këto raste nuk mban përgjegjësi penale, pasi ligji e ka kufizuar përgjegjësinë tek subjekti i posaçëm. Të tjerë i konsiderojnë ata bashkautorë me subjektin e posaçëm, me arsyetimin se askush nuk mund të përjashtohet nga përgjegjësia penale në qoftë se, në një formë ose në një tjetër, është përfshirë në veprimtarinë kriminale. Vepra penale realizohet me vullnetin, dëshirën dhe kontributin e tyre të përbashkët, është produkt i sjelljes së tyre të përbashkët kriminale, ndaj ata do të përgjigjen si bashkëpunëtorë.

Bashkëpunëtorët nuk përgjigjen për veprime të tjera të ekzekutorit gjatë kryerjes së veprës penale, për veprime që dalin tej marrëveshjes, jashtë planit të përgjithshëm të bashkëpunimit, të cilat cenojnë marrëdhënie juridiko-penale të tjera, duke shkaktuar pasoja kriminale të padëshiruara prej tyre. Në të drejtën penale këto tejkalime apo teprime quhen *eksesi (excess) i ekzekutorit* dhe për veprat penale të formuara prej tyre përgjigjet vetëm ekzekutori ose bashkezekutorët që i kanë kryer.

E drejta penale shqiptare nuk pranon përgjegjësinë objektive në kryerjen e veprës penale, kërkon edhe elementin subjektiv. Ky qëndrim vlen si për rastin kur vepra kryhet nga

një person i vetëm, ashtu edhe për rastin kur vepra kryhet në bashkëpunim.

Pranimin e bashkëpunimit, në rastin kur nuk dihet statusi i personave të paidentifikuar dhe statusi i tyre ka rëndësi, po t'i përmbahemi variantit se nuk ka bashkëpunim me persona të papërgjegjshëm, nuk do të mjaftonte të provohej vetëm fakti se në kryerjen e veprës kanë marrë pjesë edhe persona të tjerë, qofshin ata të gjithë madhorë, por duhet të vërtetohet njëkohësisht se personat e paidentifikuar janë të përgjegjshëm penalisht.

Referenca

- ¹ Vllado Kambovski, E Drejta Penale, Pjesa e Përgjithshme, Shkup, v. 2007, f. 381.
- ² Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë i azhornuar, Tiranë, v. 2005, nenet 25 e 26
- ³ Muçi Shefqet, E Drejta Penale, Pjesa e Përgjithshme, Tiranë, viti 2012, f. 247, 248.
- ⁴ Kodi Penal i RSH i azhornuar, Tiranë, v. 2005, nenet 171 – 177
- ⁵ Vendimi unifikues nr. 39, datë 12.03.2002, i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë
- ⁶ Muçi, Sh. E Drejta Penale, Pjesa e Përgjithshme, Tiranë 2012, fq.243
- ⁷ Kodi Penal i RSH i azhornuar, Tiranë, v. 2005, neni 129
- ⁸ Vendimi unifikues nr. 4, datë 15.04.2011, i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë
- ⁹ Kodi Penal i RSH, Tiranë, v.2005, neni 17
- ¹⁰ Vendimi unifikues nr. 4, datë 15.04.2011, i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë
- ¹¹ Kodi i Procedurës Penale të RSH, Tiranë, v. 2005, neni 4

Literatura

1. Vllado Kambovski, E Drejta Penale, Pjesa e Përgjithshme, Shkup, viti. 2007
2. Muçi Shefqet, E Drejta Penale, Pjesa e Përgjithshme, Tiranë, viti 2012
3. Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë
4. Kodi Penal i RSH i azhornuar, Tiranë, viti 2010
5. Vendimi unifikues nr. 39, datë 12.03.2002, i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë.
6. Vendimi unifikues nr. 4, datë 15.04.2011, i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë
7. Kodi i Procedurës Penale të R.Sh., Tiranë, v. 2005

Prof. Asoc.Dr. Kosta Gazeli
ShLUIJ "Wisdom University"

Mbi disa çështje të respektimit të afateve gjatë procedimit penal

2

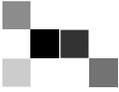

Abstrakt

Ndër normat me karakter procedural penal të cilat luajnë një rol të rëndësishëm për sigurimin e një procesi të drejtë, të barabartë dhe të rregullt ligjor, për mbrojtjen e lirive personale dhe të drejtat dhe interesat e ligjshme të shtetasve, për forcimin e rendit juridik dhe zbatimin e Kushtetutës e të ligjeve të shtetit, një vend të veçantë zënë ato që parashikohen për afatet e kryerjes së veprimtarisë procedurale penale, si dhe të disa veprimeve të veçanta procedurale, që kryhen nga gjykata, prokuroria, policia gjyqësore, i pandehuri dhe mbrojtësi i tij, si dhe subjektet e tjerë që marrin pjesë në procedimin penal. Procedimi penal, është një proces unik i përbërë nga dy faza kryesore, hetimet paraprake dhe gjykimi. Në teorinë e së drejtës procedurale penale jepet kuptimi i afateve procedurale, bëhet ndarja e tyre sipas fazave të procedimit penal, sipas gjendjes në të cilën vihen personat e ndryshëm që marrin pjesë në një formë apo në një tjetër në procedimin penal, sipas kohës se kur duhet të kryhet një veprim procedural apo kur duhet të realizohet një e drejtë gjatë procedimit penal, sipas kohës se kur fillojnë dhe kur mbarojnë afatet e procedimit penal, etj., të cilat janë të shumta. Afatet procedurale, respektimi dhe shkurtimi sa më shumë i tyre gjatë procedimit penal, mbi të gjitha përbëjnë garanci për mbrojtjen e lirisë personale dhe të drejtave dhe interesave të shtetasve që burojnë nga Kushtetua dhe Konventa “Për Liritë dhe të Drejtat Themelore të Njeriut”. Afati tremujor i hetimeve i caktuar në Kodin e Procedurës Penale është një e drejtë i organeve të prokurorisë dhe policisë gjyqësore për përfundimin e hetimeve, por kjo nuk do të thotë që çështjet hetimore apo procedimet penale të mbahen në hetim deri sa të përfundojë ky afat. Hetimit të çështjes duhet t’i jepet aq kohë sa është e nevojshme. Pra, afati i hetimit të çështjeve të ndryshme mund të jetë i ndryshëm dhe jo pa tjetër tre muaj.

Fjalët kyçe:

Procedimi penal, mbrojtja e lirive personale, proces i rregullt ligjor, afatet e hetimit, etj.

Hyrje

Për gjykimin e një procedimi penal nuk ka ndonjë afat të përcaktuar në mënyrë strikte. Ky qëndrim është në pajtim me parimin themelor të pavarësisë së gjykatës që do të thotë se ajo nuk mund të detyrohet që të fillojë dhe të gjykojë një çështje patjetër në një afat të caktuar. Megjithatë, mënyra e formulimit të nenit 6 të Konventës Europiane “Për Liritë dhe të Drejtat Themelore të Njeriut”,¹ dhe të nenit 42 të Kushtetutës,² sipas të cilave gjithkush ka të drejtë që çështja e tij të dëgjohet drejtësisht, publikisht dhe brenda një afati të arsyeshëm nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme, si dhe i nënve përkatëse për shqyrtimin gjyqësor të Kodit të Procedurës Penale, pa e cenuar pavarësinë e gjykatës, e detyrojnë atë që jo vetëm të mos abuzojë me këtë parim, por i krijojnë edhe mundësinë që gjykimi të mos zvarritet dhe të përfundojë në afatin që është i nevojshëm për të përfunduar gjykimin.

Procedimi penal, në vetvete, përfshin dy faza kryesore: hetimet paraprake dhe gjykimin. Gjatë të dy këtyre fazave realizohen detyrat e caktuara në nenin 1 të Kodit të Procedurës Penale të Republikës së Shqipërisë, në të cilin thuhet: “Legjislacioni procedural penal ka për detyrë të sigurojë një procedim të drejtë, të barabartë dhe të rregullt ligjor, të mbrojë liritë personale dhe të drejtat dhe interesat e ligjshme të shtetasve, të ndihmojë për forcimin e rendit juridik dhe zbatimin e Kushtetutës e të ligjeve të shtetit”.³

Realizimi i detyrave të sipërme, arrihet nëpërmjet zbatimit

të normave të caktuara në Kodin e Procedurës Penale si edhe të normave dhe detyrave të caktuara në ligjet organike, përkatëse, për Gjykatën, Prokurorinë, dhe Policinë Gjyqësore. Ndër këto norma të këtyre akteve të rëndësishme ligjore, dhe që luajnë një rol të rëndësishëm për sigurimin e një procesi të drejtë, të barabartë dhe të rregullt ligjor, për mbrojtjen e lirive personale dhe të drejtat dhe interesat e ligjshme të shtetasve, për forcimin e rendit juridik dhe zbatimin e Kushtetutës e të ligjeve të shtetit, një vend dhe rol të veçantë luajnë ato që parashikohen për afatet e kryerjes së veprimtarisë procedurale penale, si dhe të disa veprimeve të veçanta procedurale, që kryhen nga gjykata, prokuroria, policia gjyqësore, i pandehuri dhe mbrojtësi i tij, si dhe subjektet e tjerë që marrin pjesë në procedimin penal.

Në teorinë e së drejtës procedurale penale jepet kuptimi i afateve procedurale, bëhet ndarja e tyre sipas fazave të procedimit penal, sipas gjendjes në të cilën vihen personat e ndryshëm që marrin pjesë në një formë apo në një tjetër në procedimin penal, sipas kohës se kur duhet të kryhet një veprim procedural apo kur duhet të realizohet një e drejtë gjatë procedimit penal, sipas kohës se kur fillojnë dhe kur mbarojnë afatet e procedimit penal, etj., të cilat janë të shumta. Në këtë shkrim, nuk kemi për qëllim të ndalemi konkretisht për të folur se çfarë kuptojmë me afate procedurale apo për ndarjen dhe llojet e tyre, por në disa nga çështjet që lidhen me afatet e procedimit penal, si dhe me respektimin e tyre, dhe që kanë akses për realizimin e detyrave të procedimit penal që përmendëm më sipër.

1. Afatet procedurale penale – shprehje e zbatimit të ligjshmërisë gjatë procedimit penal

Procedimi penal, është një proces unik i përbërë nga dy faza, hetimet paraprake dhe gjykimi. Respektimi i afateve procedurale gjatë këtyre dy fazave të procedimit penal ka qenë kërkesë dhe preokupim i vazhdueshëm i organeve të Gjykatës, Prokurorisë, dhe Policisë Gjyqësore, të cilat janë

edhe subjekte kryesore të procedimit penal që merren me ndjekjen penale, hetimin, gjykimin dhe ekzekutimin e vendimeve penale, të formës së prerë ose jo, të gjykatës, etj.

Ky problem, nuk është objekt dhe preokupim apo kërkesë që bëhet sot në vendin tonë, por është bere dhe me përpara. Ka qenë dhe është objekt dhe shqetësim edhe në vende të tjera, pavarësisht nga sistemi apo regjimi që sundon, ndonëse qëllimi dhe shkaqet pse kërkohet respektimi i afateve të procedimit penal mund të jete i ndryshëm. Për një vend demokratik si i yni, synohet respektimi i parimit të ligjshmërisë që, veç të tjerave, do të thotë mbrojtja e lirisë dhe të drejtave të shtetasve, forcimi në tërësi i shtetit dhe i rendit juridik si garant i lirisë dhe i të drejtave.

Kohët e fundit, respektimi i afateve procedurale, është bërë objekt diskutimi dhe shqetësues si rezultat i spekulimeve politike të formave të ndryshme. Sigurisht, që ky shqetësim nuk do të thotë që të mohohet dhe të nxihet çdo gjë. Pra, të nënvleftësohet puna e mirë që është bërë dhe bëhet nga gjykatat, prokuroritë dhe policia gjyqësore, nga gjyqtare, prokurore, oficerë të policisë gjyqësore, dhe avokate të caktuar, për respektimin e afateve procedurale. Megjithatë, fakti që kjo çështje, apo shkeljet dhe zvarritjet që konstatohen, si gjatë hetimeve paraprake edhe gjatë gjyqimit, evidentohet si shumë shqetësuese, tregon se lidhur me respektimin e afateve procedurale ka diçka që nuk shkon në këtë drejtim. Pra, ka shkelje apo zvarritje të afateve procedurale në atë shkallë sa është prishur, deri diku, masa e atyre që mund të justifikohen, në kuptimin që nuk bëhet më fjalë për rastet e lejuara nga ligji dhe për shkaqe të ligjshme ose të arsyeshme. Konstatohen zgjatje të afateve, të cilat ndonëse në formë mund të duken si të ligjshme ose sikur janë bërë për shkaqe të arsyeshme dhe për rrjedhojë duken si të ligjshme, por që, po t'i hysh studimit dhe analizës së tyre, një për një, arrihet në përfundimin se ato janë të pajustificuara ose në esencë të paligjshme, madje edhe të dënueshme disiplinarisht dhe pse jo edhe penalisht.

Afatet procedurale të caktuara në Kodin e Procedurës Penale, përbëjnë një element të formës procedurale e cila nuk është gjë tjetër veçse rregulli i caktuar nga ligji në të cilin përcaktohen radha dhe kushtet që duhet të respektohen nga organet e procedimit penal për kryerjen e veprimeve të ndryshme procedurale sipas fazave të procedimit penal. Për shembull, organi i prokurorisë, përpara se të dërgojë një çështje gjykatës për gjykim, është i detyruar të bëjë njohjen e të pandehurit ose personit të akuzuar me të gjitha materialet e grumbulluara gjatë hetimeve paraprake, ose gjyqtari i vetëm që ka vendosur një masë sigurimi me arrest, detyrohet që jo më vonë se tre ditë nga zbatimi i masës së arrestit të marrë në pyetje personin në praninë e prokurorit dhe mbrojtësit të tij.⁴ Pra, gjatë procedimit penal, veprimet procedurale ndjekin një radhë të caktuar dhe në kryerjen e çdo veprimi duhet të respektohen disa kushte të caktuara, gjithashtu, rigorozisht. Mosrespektimi i radhës së caktuar si dhe i kushteve gjithashtu të caktuara në Kodin e Procedurës Penale, pra mosrespektimi i formës procedurale si një element i rëndësishëm i procedimit penal përbën shkelje të ligjshmërisë gjatë procedimit penal ose gjatë hetimit dhe gjykimit.

Nga sa përmendëm del se, që të zbatohet ligjshmëria gjatë procedimit penal subjektet e procedimit penal duhet të respektojnë disa kushte, ndër të cilat është edhe kryerja e veprimeve procedurale në afatet e caktuara. Madje, në Kodin e Procedurës Penale janë caktuar afate, jo vetëm për kryerjen e veprimeve të veçanta, por edhe afate për kryerjen e një tërësie veprimesh procedurale siç janë afatet e hetimeve paraprake deri në dërgimin çështjeve për gjykim në gjykatë. Pra, respektimi i afateve procedurale në kryerjen e veprimtarisë procedurale penale apo të veprimeve të veçanta procedurale, është detyrë e subjekteve të procedimit penal, veçanërisht e gjykatës, prokurorisë, policisë gjyqësore si subjekte kryesore që merren me realizimin e veprimtarisë procedurale penale gjatë hetimit dhe gjykimit, si dhe të

mbrojtësit të së pandehurit, në të dy fazat e procedimit penal. Mosrespektimi i afateve procedurale si një element i formës procedurale, ashtu si dhe mosrespektimi në tërësi i kësaj forme, përbën shkelje të ligjshmërisë apo mosrespektim të parimit të ligjshmërisë si parim kryesor i së drejtës së procedurës penale.

2. Afatet procedurale - garanci për mbrojtjen të lirisë personale dhe të drejtave dhe interesave të shtetasve

Procedimi penal nuk është një nocion abstrakt por një nocion që nënkupton një veprimtari të caktuar realizimi i të cilës ushtrohet kryesisht nga një kategori e caktuar personash që quhen subjekte të procedimit penal. Por krahas subjekteve të procedimit penal, në këtë veprimtari marrin pjesë edhe persona të tjerë që bien në kontakt nëpërmjet veprimeve të kryera nga subjektet e procedimit penal ose duke kryer detyra të ngarkuara nga këto subjekte. Në bazë të normave të Kodit të Procedurës Penale, personat që në një mënyrë apo në një tjetër, direkt apo indirekt, marrin pjesë në një procedim penal të cilët quhen subjekte të këtij procedimi, janë: gjykata, prokuroria, policia gjyqësore, i pandehuri, mbrojtësi i të pandehurit, i dëmtuari akuzues, paditësi dhe i padituri civil. Këta dy të fundit në rastet e caktuara sipas mënyrës së parashikuar nga ligji.⁵

Është në interes të së gjithë këtyre subjekteve apo personave, që procedimi penal të përfundoj në afate sa më optimale apo në një kohë sa më të shkurtër dhe jo të zgjasin me vend e pa vend duke harxhuar kohë tej asaj të nevojshme dhe të caktuar në normat e veçanta të Kodit të Procedurës Penale. Shkurtimi i kohës brenda të cilit duhet të fillojë dhe të mbarojë një procedim penal ndikon në rritjen e efektivitetit të veprimtarisë procedurale penale ose në parandalimin e veprimeve dhe mosveprimeve kriminale të personave të lëndur ose me predispozicion kriminal.

Por afatet procedurale, respektimi dhe shkurtimi sa më

shumë i tyre gjatë procedimit penal, mbi të gjitha përbëjnë garanci për mbrojtjen e lirisë personale dhe të drejtave dhe interesave të shtetasve. Siç dihet, procedimi penal është një veprimtari që presupozon një mori veprimesh procedurale. Gjatë procedimit penal caktohen masa sigurimi, disa nga të cilat prekin ose cenojnë drejtpërsëdrejti lirinë e personit dhe nderin dhe dinjitetin e tij, siç janë: arrestimi i personit, këqyrja dhe kontrolli personal i tij etj.; bëhen kontrole banesash e vendesh, sekuestrime të pasurisë dhe të korrespondencës, ndalohet dalja jashtë shtetit i personave të pandehur apo nën hetim, etj., veprime këto të cilat heqin lirinë apo prekin të drejta dhe interesa jo vetëm të personave nën hetim, të rrethit të tyre familjar, por edhe të personave të tjerë. Të gjithë personat të cilëve u cenohet liria, dhe u preken të drejtat dhe interesat, apo dinjiteti i tyre nga veprimet e përmendura ose edhe të tjera të kryera gjatë procedimit penal, janë të interesuar që procedimi penal në tërësi, por edhe veprime të veçanta procedurale, të përfundojnë në afatet procedurale, pse jo edhe më përpara, me qellim që të përfundojë gjendja në të cilën ata mund të jenë vënë për shkak të realizimit të një veprimtarie të ligjshme, por edhe të përfundojë cenimi i të drejtave dhe interesave të tyre në një kohë sa më të shkurtër.

Në nenin 42 të Kushtetutës të Republikës së Shqipërisë, thuhet "Kushdo, për mbrojtjen e të drejtave, të lirisë dhe të interesave të tij kushtetuese dhe ligjore, ose në rastin e akuzave të ngritura kundër tij, ka të drejtën e një gjykimi të drejtë dhe publik brenda një afati të arsyeshëm nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme e caktuar me ligj".⁶ Kjo dispozitë kushtetuese buron nga Konventa Europiane "Për Liritë dhe të Drejtat Themelore të Njeriut", në nenin 6/1 të së cilës thuhet "...Gjithkush ka të drejtë që çështja e tij të dëgjohet drejtësisht, publikisht dhe brenda një afati të arsyeshëm...".⁷ Rrjedhimisht, mosrespektimi apo shkelja e afateve procedurale gjatë procedimit penal, përbën shkelje të së drejtave të njeriut dhe lirisë themelore të tij apo shkelje

kushtetuese që e bën procesin jo të rregullt dhe në kundërshtim me ligjin. Për pasojë, si rregull, kur konstatohen shkelje të afateve, veprimet procedurale të kryera nga organet e procedimit, jashtë afateve të caktuara në Kodin e Procedurës Penale, janë të papërdorshme.⁸ Ndërsa vendimet e dhëna duke u bazuar në këto akte, duhet të prishen si të paligjshme. Mirëpo, siç kemi përmendur, procedimi penal është një veprimtari unike e përbërë nga dy faza, hetimet paraprake dhe gjykimi. Prandaj dhe respektimi i afateve procedurale, gjatë procedimit penal, ka qenë kërkesë dhe preokupacion i vazhdueshëm i të gjitha organeve të procedimit penal. Pra, respektimi i afateve procedurale gjatë procedimit penal është detyrë jo vetëm e Prokurorisë dhe Policisë Gjyqësore që merren me hetime, por edhe e Gjykatës që gjykon çështjen.

Po t'u referohemi normave të neneve të Kodit të Procedurës Penale, konstatohet se, ndërsa për kryerjen e veprimeve të caktuara procedurale apo për gjendjen e caktuar procedurale të personave që marrin pjesë në një procedim penal, ka afate si për rastin që procedimi penal gjendet në fazën e hetimeve ashtu edhe kur ky ndodhet në gjykate për gjykim, përse i përket afateve të hetimit në tërësi të një procedimi të regjistruar nga organi i prokurorisë si dhe të gjykimit të këtij procedimi penal nga gjykata, kur kësaj i ka shkuar për gjykim, në Kodin e Procedurës Penale nuk mbahet i njëjti qëndrim.

3. Afati procedural i hetimeve paraprake

Në Kodin e Procedurës Penale, për kryerjen e hetimeve është caktuar një afat prej tre muaj, gjatë të cilit ato duhet të përfundojnë, pavarësisht nga lloji, rëndësia apo rrezikshmëria shoqërore e veprave penale të kryera për të cilat një person është marre i pandehur apo është nen hetim.⁹ Ky afat fillon nga momenti që regjistrohet emri i personit të cilit i atribuohet kryerja e veprës penale apo i veprave penale, në regjistrin përkatës të krimeve, që mbahet nga organi i

prokurorisë, deri në momentin e marrjes së vendimit për përfundimin e hetimeve dhe dërgimin e çështjes në gjykatë për gjykim. Po të shikohet neni 323 i Kodit të Procedurës Penale, ndërsa titullohet “Afati i hetimeve paraprake”, nuk ka ndonjë përkufizim se çfarë kuptojmë me afat të hetimeve. Ndërsa, në përmbajtjen e këtij neni thuhet: “Brenda tre muajve nga data në të cilën emri i personit që i atribuohet vepra penale është shënuar në regjistrin e njoftimit të veprave penale, prokurori vendos dërgimin e çështjes në gjyq ose pushimin ose pezullimin e saj”.¹⁰

Mbështetur në titullin dhe përmbajtjen e nenit 323 të Kodit të Procedurës Penale, lindin pyetjet: **së pari**, kur vepra penale është kryer në bashkëpunim dhe autorët nuk dihen që në fillim, por zbulohen në vazhdim ose në fund të përfundimit të afatit të hetimeve, për autorin emri i të cilit dihet që në fillim dhe është regjistruar në regjistrin e veprave penale, kur do të përfundojë afati? Do të vazhdojë deri sa të përfundojë afati tremujor edhe për bashkautorët emrat e të cilëve zbulohen gjatë hetimeve? **së dyti**, kur ndodh një vepër penale dhe nuk dihet ose nuk ka ndonjë person të cilit i atribuohet vepra penale, ndërsa hetimet fillojnë, sa duhet të vazhdojnë hetimet? a ka afat? Nëse nuk ka afat të përcaktuar a duhet të ketë afat apo jo dhe si duhet të veprohet në këtë rast?

Lidhur me pyetjen e parë, ka dy mendime. Një mendim që është edhe qëndrimi i përgjithshëm, i cili zbatohet edhe në praktikë, është se ndonëse afati i hetimeve fillon nga data në të cilën emri i personit që i atribuohet vepra penale është shënuar në regjistrin e njoftimit të veprave penale, ky afat është afati i hetimeve për veprën penale dhe jo për personin të cilit i atribuohet kryerja e saj. Kam mendimin se ky është qëndrim i drejtë gjë që del edhe nga vete përmbajtja e nenit 323 të Kodit të Procedurës Penale, në pikën një të së cilit thuhet “Brenda tre muajve nga data në të cilën emri i personit që i atribuohet vepra penale është shënuar në regjistrin e njoftimeve të veprave penale, prokurori vendos dërgimin e

çështjes në gjyq ose pushimin ose pezullimin e saj".¹¹ Kjo çështje mund të ketë filluar pa u regjistruar emri i ndonjë personi të cilit t'i jetë atribuuar kryerja e veprës penale, ose mundet që emri i ndonjë personi të jetë regjistruar si autor i mundshëm por pa kaluar tre muaj, pra brenda ose gjatë tre muajve, dhe emri i tij ç'regjistrohet sepse është sqaruar gjatë hetimeve që nuk është autor dhe prokurori vendos pushimin, kurse hetimet vazhdojnë. Ky qëndrim rezulton, gjithashtu, edhe nga përmbajtja e pikës 2 të nenit 324 të K. Pr. Penale, që bën fjalë për zgjatjen e afatit të hetimeve, dhe ku thuhet "Zgjatje të mëtejshme, secila për një kohë jo më shumë se tre muaj, mund të bëhen nga prokurori në rastet e hetimeve komplekse ose të pamundësisë objektive për t'i përfunduar ato brenda afatit të zgjatur".¹² Pra, siç del edhe nga ky formulim i pikës dy, zgjatja bëhet për hetimet komplekse dhe pamundësisë për t'i përfunduar në afat dhe nuk lidhet me personin apo personat nën hetim ose të pandehur. Përsa i përket pyetjes së dytë, në rastet kur nuk dihet autori, ligjvënësi nuk ka përcaktuar ndonjë afat konkret për përfundimin e hetimeve. Në këtë rast, sipas pikës 2 të nenit 326 të Kodit të Procedurës Penale, prokurori vendos pezullimin e hetimeve, dhe kur zbulohet autori, po prokurori, vendos rifillimin e hetimeve.¹³ Me rifillimin e hetimeve, sepse u zbulua autori, afati i hetimit nuk mund të zgjatët më tepër se tre muaj. Ajo që duhet të theksohet këtu është se me qellim që pas zbulimit të autorit çështja të përfundojë në afat, duhet që përpara se të vendoset pezullimi të jenë kryer të gjitha veprimet e mundshme siç thuhet edhe në pikën 2 të nenit 326 të Kodit të Procedurës Penale.¹⁴

Afati tremujor i hetimeve i caktuar në Kodin e Procedurës Penale është një e drejte i organeve të prokurorisë dhe policisë gjyqësore për përfundimin e hetimeve, por kjo nuk do të thotë që çështjet hetimore apo procedimet penale të mbahen në hetim deri sa të përfundojë ky afat. Hetimit të çështjes duhet t'i jepet aq kohe sa është e nevojshme. Pra, afati i hetimit të çështjeve të ndryshme mund të jetë i

ndryshëm dhe jo pa tjetër tre muaj. Ky afat mund të jetë edhe më pak se tre, bile edhe dy edhe një muaj, bile deri edhe dy dhe një ditë, ose aq kohe sa një çështje ka nevojë për tu hetuar. Kjo është fryma e nenit 42 të Kushtetutës dhe nenit 6 të Konventës Europiane “Për të Drejtat e Njeriut dhe Liritë Themelore”, në të cilat përmenden fjalët ‘brenda një afati të arsyeshëm’.¹⁵ Kjo frymë e Kushtetutës dhe Konventës Europiane përshkon edhe pikat një, dy dhe tre të nenit 324 të Kodit të Procedurës Penale, në të cilat thuhet: “1. Prokuroi mund ta zgjasë afatin e hetimeve për një kohë deri në tre muaj; 2. Zgjatje të mëtejshme, secila për një kohë jo më shumë se tre muaj, mund të bëhen nga prokurori në rastet e hetimeve komplekse ose të pamundësisë objektive për t’i përfunduar ato brenda afatit të zgjatur. Kohëzgjatja e hetimeve paraprake nuk mund të kalojë dy vjet. Tej afatit 2-vjeçar, në raste të jashtëzakonshme, afati i hetimit mund të zgjatët vetëm me miratim të Prokurorit të Përgjithshëm, deri në një vit, për çdo zgjatje jo më shumë se tre muaj”.¹⁶ Si garanci për respektimin e të drejtës së personit të proceduar ose nën hetim, për tu gjykuar brenda një afati të arsyeshëm, ligjvënësi, në pikën 3 të nenit 324 të Kodit të Procedurës Penale, ka caktuar rregullin që për zgjatjen e afatit të hetimeve organi i procedimit është i detyruar të njoftojë të pandehurin dhe të dëmtuarin, kurse në pikën 1 të nenit 325 ka caktuar rregullin sipas të cilit këta të dy të fundit kanë të drejtë që brenda dhjetë ditëve nga njoftimi, të bëjnë ankim në gjykatën e rrethit kundër vendimit të prokurorit për zgjatjen e afatit të hetimeve.¹⁷

Nga sa përmendëm më sipër, lindin disa çështje ose pyetje që duhen sqaruar: **Së pari**, në Kodin e Procedurës Penale thuhet se Prokurori mund të zgjasë afatin e hetimeve për një kohë deri në tre muaj (neni 324/1 i K. Pr. P).¹⁸ Mirëpo, nuk sqarohet se cili prokuror, ndonëse nga përmbajtja e dispozitave që bëjnë fjalë për hetimet paraprake kuptohet se është fjala për prokurorin në Prokurorinë pranë Gjykatës së Rrethit Gjyqësor. Përsa i përket zgjatjes së afatit të

hetimeve paraprake që kryhen nga oficerët e policisë gjyqësore, kam mendimin se zgjatja e afatit duhet të bëhet me vendim të prokurorëve të sektorit ose prokurorët përgjegjës të sektorit, që drejtojnë dhe kontrollojnë hetimet paraprake për procedimet përkatëse, dhe që këtë detyrë e kryejnë në emër të kryeprokurorit, ndërsa procedimet penale që mund të fillohen ose të hetohen nga prokurorët e sektorit kam mendimin se zgjatjet e afatit deri në tre muaj duhet të bëhen nga zëvendëskryeprokurorët e rrethit në emër të kryeprokurorit. Në një prokurori që nuk ka sektorë, zgjatjen deri në tre muaj të hetimeve paraprake të kryera nga policia gjyqësore duhet ta bëjnë, gjithashtu, zëvendëskryeprokurorët kurse kur hetimet paraprake kryhen nga vetë prokurorët zgjatjen e afatit duhet ta bëjë Kryeprokurori i Prokurorisë. Në rastet që hetimet paraprake mund të kryhen direkt nga vete Kryeprokurori ligji nuk e pengon që zgjatjen ta bëjë edhe vetë sepse siç përmendëm më lartë në Kodin e Procedurës Penale thuhet se zgjatjen e afatit të hetimeve e bën prokurori pa përmendur se cili prokuror, por për të evituar subjektivizmin dhe zgjatjet pa vend duke qenë se veprimtaria e prokurorisë është një veprimtari e centralizuar nuk ka pengesë që zgjatjen e hetimeve në këtë rast ta bëjë Prokurori i Përgjithshëm, duke u siguruar në këtë mënyrë si kontrolli por edhe kryerja e hetimeve në afate sa më të shkurtra. Prokurori i Përgjithshëm, administrativisht, me qëllim që të parandalohen shkeljet si dhe zvarritjet e panevojshme të hetimeve ose për të rritur shpejtësinë në hetime, mundet që zgjatjen e afatit ta disiplinojë duke urdhëruar që këtë të drejtë, për të gjitha çështjet që hetohen nga Policia Gjyqësore dhe Prokuroritë pranë Gjykatave të Rretheve Gjyqësore ta ketë vetëm kryeprokurori, përjashtuar ato që hetohen direkt nga ky i fundit. Kjo duhet të bëhet e studiuar, në varësi të ngarkesës dhe të numrit të çështjeve që hetohen, sipas rretheve dhe numrit të prokurorëve dhe të prokuroreve të sektorit. Kështu, ka rrethe si Tirana, Durrësi, Shkodra, etj., që objektivisht, kryeprokurori kam mendimin nuk mundet

të jetë në gjendje për të vendosur nëse një procedim penal duhet të zgjatët, sa duhet të zgjatët, tre, dy, një muaj apo edhe më pak, dhe një detyrë e tillë do të bëhej fare formalisht. Sidoqoftë, ajo që ka rëndësi është se kjo punë duhet të bëhet seriozisht me përgjegjësi dhe në mënyrë efektive.

Së dyti, nisur nga përmbajtja e pikës së dytë të nenit 324 të Kodit të Procedurës Penale, arrihet në përfundimin se afati i hetimeve paraprake është vetëm tre muaj dhe zgjatja e tyre mund të bëhet deri në tre muaj dhe jo më shumë. Vetëm në rastet e hetimeve komplekse ose të pamundësisë objektive për ti përfunduar ato brenda afatit të zgjatur, afati i hetimeve mundet të zgjatët deri në dy vjet duke u zgjatur këto jo njëherësh por deri në tre muaj çdo zgjatje deri sa të mbushet koha prej dy vjetësh.¹⁹ Edhe lidhur me zgjatjen e afatit deri në dy vjet, **në radhë të parë** duhet të kuptohet se çdo zgjatje nuk është e thënë të bëhet njëherësh tre muaj por mundet të bëhet edhe dy edhe një muaj ose edhe më pak. **Së dyti**, pasi është bërë një zgjatje afati deri në tre muaj, mbi këtë afat zgjatja e afatit të hetimeve paraprake mund të bëhet në raste të rralla, kur janë duke u kryer hetime komplekse dhe objektivisht është e pamundur të përfundojnë brenda afatit të zakonshëm prej tre muajsh. **Së treti**, përse i përket rastit se kur jemi përpara hetimeve komplekse dhe pamundësisë objektive për tu përfunduar hetimet brenda afatit të caktuar, në Kodin e Procedurës Penale nuk përcaktohet dhe, objektivisht, është vështirë për tu përcaktuar sepse ato duhet të vlerësohen rast pas rasti. Ajo që duhet të sqarohet lidhur me këtë çështje është se a mundet të përcaktohen kritere se kur hetimet janë komplekse dhe kur jemi përpara një pamundësie objektive për të përfunduar hetimet në afatin e caktuar, si dhe mënyra se si duhet të konkludohet konkretisht në një rast të tillë me qëllim që të mos i lihet shteg subjektivizmit dhe arbitraritetit. Kam mendimin se mund të jemi përpara hetimeve komplekse në rastet kur procedimi i filluar ka të bëjë me shumë vepra penale

dhe shumë të pandehur ose persona nën hetim, të cilat objektivist të kërkojnë të kryhen shumë veprime procedurale, si dhe në rastin që ndonëse mundet të jetë kryer qoftë edhe një vepër penale, bile edhe nga një autor, por mundet që vepra penale të jete e rëndë ose për vërtetimin e të cilës mund të kërkojen shumë veprime, veçanërisht ekspertime të rëndësishme nga fusha ku nuk ekziston përvoja e duhur, nuk ekzistojnë mjetet e nevojshme, kur procesi i ekspertimit është voluminoz, etj. Sidoqoftë, kjo është një çështje që meriton studim duke u mbështetur edhe në përvojën e deritanishme të vendit tonë si dhe të vendeve të tjera.

Përsa i përket zgjatjes së hetimeve paraprake mbi dy vjet, kjo është e qartë, bëhet vetëm nga Prokurori i Përgjithshëm dhe nuk mund të bëhet nga asnjë prokuror tjetër qoftë edhe i Prokurorisë së Përgjithshme. Sigurisht administrativisht, në rastet e këtyre zgjatjeve, caktohen rregulla se si duhet të bëhen mbasi çështja ose fashikulli i procedimit penal, paraprakisht, krahas nevojës së parashtruar nga organi i prokurorisë që kërkon zgjatjen duhet të studiohet me kujdes nga sektori përkatës i Prokurorisë së Përgjithshme i cili duhet të japë mendimin e tij Prokurorit të Përgjithshëm nëse hetimet apo procedimi ka nevojë të zgjatet dhe sa kohe duhet të zgjatet, duke evidentuar nëse ka pasur zvarritje të pajustificuara me qëllim që të merret një vendim sa më i drejtë në lidhje me nevojën për zgjatjen e hetimeve, për kohën që duhet të miratohet zgjatja e tyre si dhe të tërhiqet vëmendja apo të merren masat adekuate në rastet e zvarritjeve të pajustificuara.

Një çështje që diskutohet lidhur me zgjatjen e hetimeve ka të bëjë me të drejtën e ankimit kundër vendimit të prokurorit për zgjatjen e tyre. Bazuar në nenin 324/3 të Kodit të Procedurës Penale, vendimi për zgjatjen e afatit të hetimeve u njoftohet të pandehurve, ndërsa në bazë të nenit 325/1 të këtij kodi, i pandehuri ka të drejtë të bëjë ankim në gjykatën e rrethit kundër vendimit të prokurorit për zgjatjen e hetimeve.²⁰ Mirëpo, jo në të gjitha rastet dhe nga të gjithë

prokurorët dhe oficerët e policisë gjyqësore kuptohet dhe zbatohet drejtë kjo dispozitë e Kodit të Procedurës Penale për të drejtën që ka i pandehuri për të bërë ankim kundër vendimit të prokurorit për zgjatjen e hetimeve. Për rrjedhojë, kjo ka sjelle si pasojë zgjatjen pa të drejtë ose zvarritjen e tyre si dhe krijimin e keqkuptimeve të cilat jo rrallë janë keqinterpretuar edhe mediatisht ose politikisht.

Çështja që diskutohet më shumë është: **në radhë të parë** kur çështja hetohet nga Prokuroria e Rrethit Gjyqësor dhe vendimi i zgjatjes së hetimeve merret nga Prokurori i Përgjithshëm, ankimi kundër vendimit të këtij të fundit duhet të bëhet në Gjykatën e Rrethit Gjyqësor apo në Gjykatën e Lartë; **dhe së dyti**, nëse gjykata e pranon ankimin e të pandehurit dhe nuk e miraton vendimin e prokurorit për zgjatjen e hetimeve si duhet të veprojë organi i prokurorisë. Lidhur me çështjen e parë, kam mendimin se pavarësisht se për zgjatjen e hetimeve vendos Prokurori i Përgjithshëm, ankimi kundër vendimit të tij duhet të bëhet në Gjykatën e Rrethit Gjyqësor sepse në nenin 325/1 të Kodit të Procedurës Penale, thuhet konkretisht që kundër vendimit për zgjatjen e afatit të hetimeve ankimi bëhet në gjykatën e rrethit.²¹ E drejta që ka Prokurori i Përgjithshëm për zgjatjen e afatit të hetimeve, deri në një vit, duhet kuptuar si një e drejtë që i lihet atij, nga ligji, me qëllim që të kontrollojë hetimet dhe të mos lejojë zvarritjet si dhe për të nxitur hetimin sa më shpejtë të hetimeve për parandalimin e shkeljeve të ligjit dhe rritjen e efektivitetit të luftës kundër kriminalitetit. Ndërsa, në rastet kur hetimet kryhen nga Prokuroria e Përgjithshme, për veprat penale gjykimi i të cilave është në juridiksionin fillestar të Gjykatës së Lartë, ankimi kundër vendimit të Prokurorit të Përgjithshëm për zgjatjen e hetimeve duhet të bëhet direkt në Gjykatën e Lartë.

Përsa i përket çështjes së dytë, kur gjykata përkatëse e rrethit gjyqësor apo gjykata e lartë pranon ankimin e të pandehurit dhe vendos prishjen e vendimit të prokurorit për zgjatjen e hetimeve, kam mendimin se ligjvënësi e ka

përcaktuar konkretisht. Gjykata, në këtë rast, krahas prishjes së vendimit të prokurorit i cakton, vetë, një afat organit të prokurorisë për vazhdimin e hetimeve, brenda të cilit ato duhet të përfundojnë sipas mënyrës së caktuar në Kodin e Procedurës Penale. Në këtë kod, nuk përmendet se sa duhet të jetë ky afat, gjë për të cilën unë kam mendimin se duhet të caktohej, por nëse kushtet konkrete ky afat duhet të jetë shumë më i vogël se afati i caktuar nga prokurori për zgjatjen e tyre. Lidhur me këtë çështje, rëndësi të veçantë për zgjatjen e hetimeve ka momenti se kur duhet bërë kërkesa e prokurorit për këtë zgjatje afatit. Nisur nga fakti që zgjatja e afatit është një veprim me përgjegjësi që lidhet me rëndësinë që ka kryerja e hetimeve si pjesë përbërëse e një procesi penal, gjykimi i të cilit duhet të bëhet brenda një afati të arsyeshëm si e drejtë themelore e njeriut, kërkesa duhet të bëhet jo në momentet e fundit të përfundimit të afatit normal të hetimeve. Koha duhet të llogaritet atëherë sa që, brenda afatit normal të hetimeve, prokurori të ketë kohë për të vlerësuar dhe për të vendosur zgjatjen e afatit të tyre, i pandehuri për tu njoftuar dhe për të bërë ankim, si dhe gjykata për gjykimin e ankimit të së pandehurit, dhe mundësisht edhe për të mos qenë nevoja që, ajo, nëse e prish vendimin e prokurorit, të caktojë afat tjetër për përfundimin e hetimeve tej atij që është caktuar në ligj.

Një çështje që diskutohet është se si duhet të vepohet kur organi i prokurorisë kryen veprime procedurale pas kalimit të afatit të hetimeve dhe e dërgon çështjen në gjykatë për gjykim. Në pikën 4 të nenit 324 të Kodit të Procedurës Penale, thuhet: “Veprimet hetimore të kryera pas mbarimit të afatit nuk mund të përdoren”.²² Bazuar në këtë përmbajtje, kam mendimin që, nëse organi i prokurorisë ia ka dërguar çështjen gjykatës për gjykim, veprimet hetimore të kryera jashtë afatit nuk duhet të përdoren, siç u përmend, por nëse kryerja e tyre është e nevojshme ato duhet të kryen gjatë gjykimit. Kështu, nëse një person është marrë si i pandehur jashtë afatit, marrja si i pandehur duhet të përsëritet gjatë

gjykimit duke i dhënë të pandehurit mundësinë të realizojë të gjitha të drejtat që duhej të realizonte gjatë hetimeve. Po kështu duhet të veprohet edhe nëse është kryer jashtë afatit një ekspertim ose veprim tjetër hetimor. Do të ishte zgjatje pa vend që gjykata, pa hapur seancën gjyqësore, administrativisht, në raste të tilla të cilat duhet të jenë shumë të rralla dhe të dënueshme për atë që i bën, t'ia kthente fashikullin e gjykimit organit të prokurorisë për të ndjekur rrugën e zakonshme të kërkesës për zgjatje të afatit të hetimeve. Kjo do të çonte në zgjatje të hetimeve po të kemi parasysh këtu edhe të drejtën që ka i pandehuri ose mbrojtësi i tij si edhe persona të tjerë për të bërë ankim në gjykatë kundër vendimit të zgjatjes së hetimeve, etj.. Po kështu kam mendimin se do të ishte krejt pa vend dhe e paligjshme që gjykata, në raste të tilla të kryerjes së veprimeve hetimore jashtë afatit të hetimeve, të vendoste pushimin e çështjes ose të procedimit penal, duke lënë pa vënë përpara përgjegjësisë penale dhe dënimin e autorëve të veprave penale. Një qëndrim i tillë kam mendimin se nuk pajtohet me karakterin akuzator të sistemit tonë procedural, sipas të cilit gjatë gjykimit mund të realizohen të gjitha veprimet që realizohen gjatë hetimeve paraprake.

4. Afatet procedurale gjatë gjykimit

Lidhur me afatet procedurale gjatë gjykimit ose në gjykatë, paraprakisht e gjejmë me vend të sqarojmë se kjo e fundit merret ose shqyrton si kërkesat e prokurorit dhe të dëmtuarit akuzues për gjykimin e çështjeve ose të procedimeve, në tërësi, ashtu edhe kërkesat e prokurorit dhe ankesat apo kërkesat e subjekteve të tjerë kundër vendimeve të tij gjatë hetimeve paraprake. Por, në këtë shkrim mendojmë të ndalemi në disa çështje që kanë të bëjnë me afatet procedurale gjatë shqyrtimit gjyqësor të çështjeve të dërguara për gjykim, kryesisht nga prokurori ose organi i prokurorisë. Nga përmbajtja e nenit 42 të Kushtetutës, si dhe të neneve përkatëse të Kodit të Procedurës Penale për

shqyrtimin gjyqësor,²³ rezulton se për gjykimin e një procedimi penal nuk ka ndonjë afat të përcaktuar në mënyrë strikte. Ky qëndrim është në pajtim me parimin themelor të pavarësisë së gjykatës që do të thotë se ajo nuk mund të detyrohet që të fillojë dhe të gjykojë një çështje patjetër në një afat të caktuar. Megjithatë, mënyra e formulimit të nenit 6 të Konventës Europiane të së Drejtave të Njeriut, dhe të nenit 42 të Kushtetutës, sipas të cilave gjithkush ka të drejtë që çështja e tij të dëgjohet drejtësisht, publikisht dhe brenda një afati të arsyeshëm nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme, si dhe i neneve përkatëse për shqyrtimin gjyqësor të Kodit të Procedurës Penale, pa e cenuar pavarësinë e gjykatës, e detyrojnë atë që jo vetëm të mos abuzojë me këtë parim, por i krijojnë edhe mundësinë që gjykimi të mos zvarritet dhe të përfundojë në afatin që është i nevojshëm për të përfunduar gjykimin.²⁴

Gjykimi i shpejtë i çështjeve buron edhe nga parimet e mirënjohura procedurale të ligjshmërisë dhe pandërmjetësisë. Sa më shpejt të bëhet gjykimi aq më shumë mënjanohen ndërhyrjet që mund të vijnë nga drejtime të ndryshme, si dhe ruhen të freskëta perceptimet që krijohen nga kontakti me provat të cilat bëjnë të mundur marrjen e një vendimi të drejtë dhe të ligjshëm. Sigurisht, gjykatat, përgjithësisht, janë të interesuara për gjykimin sa më shpejtë të çështjeve dhe gjykimin ta përfundojnë dhe zgjidhin çështjen duke respektuar normat e parashikuara nga nenet përkatëse të Kodit të Procedurës Penale të cilat caktojnë afate për kryerjen e veprimeve procedurale dhe që bëjnë të mundur gjykimin sa më shpejtë, si edhe ato të së Drejtës Penale për cilësimin juridik të veprës penale të kryer. Në bazë të nenit 350/1 të Kodit të Procedurës Penale, gjykatat mund të shtyjnë gjykimin vetëm në raste madhore dhe kur ekzistojnë pengesa të tjera të cilat e përjashtojnë nga përgjegjësia të pandehurin dhe mbrojtësin për mosparaqitjen e tyre në gjykim.²⁵

Mbështetur në praktikën e deritanishme, shkaqet kryesore

të shtytjes së gjykimit të çështjeve gjatë fazës së gjykimit ose shqyrtimit gjyqësor, janë dy: procedurale dhe administrative ose burokratike. Me shkaqë procedurale për shtytjen e gjykimit ose që çojnë në zgjatjen e afatit të tij duhet të kuptohen ato që përcaktohen në nenin 350/1 të përmendur me sipër dhe që janë: në rastet madhore, dhe pengesa të tjera.²⁶ Përsa i përket faktit se kur jemi përpara rasteve madhore kjo është e qartë, por shtytja e gjykimit ndodh kryesisht për të ashtuquajtura raste të tjera, gjithashtu të ashtuquajtura të ligjshme, deri sa në ligj, thuhet që ato e përjashtojnë nga përgjegjësia të pandehurin dhe mbrojtësin e tij.²⁷ Pra, ekzistenca e këtyre pengesave i detyrojnë gjykatat të shtyjnë gjykimin e çështjeve jo për faj të tyre por kryesisht për mungesën e të pandehurve dhe mbrojtësve.

Në Kodin e Procedurës Penale, nuk janë përcaktuar se cilat konsiderohen pengesa të tjera, kështu që ekzistenca e një pengese nëse është e ligjshme apo jo është lënë në çmimin subjektiv të vetë gjykatave. Si pengesa për të marrë pjesë në gjykimin e çështjeve në datën e caktuar, të cilat hasen në praktike, janë sëmundja e të pandehurit apo e avokatit, por edhe e prokurorit dhe e anëtarëve të trupit gjykues, sëmundja e rëndë e ndonjë prestari shumë të afërt të familjes së tyre apo të personave të tjerë të thirrur në gjykim si i ekspertit, dëshmitarit etj., ushtrimi nga i pandehuri të së drejtës së tij për të mos marrë pjesë në gjykimin e çështjes duke mos deklaruar me shkrim përfaqësimin e tij nga mbrojtësi apo duke mos bërë asnjë deklaratë dhe gjykata është e detyruar ti caktojë mbrojtës kryesisht kurse ky i fundit do kohë për tu njohur me materialet, etj.

Në rastet kur janë çështje për gjykim me shumë të pandehur dhe për rrjedhojë me shumë mbrojtës, konstatimi i pengesave të përmendura ose edhe të tjera të cilat mund të konsiderohen të drejta nga gjykata, patjetër që sjell si pasojë që gjykimi të zgjatët dhe, në këtë rast, nuk ka vend për përgjegjësi, jo vetëm për gjykatën, por as për subjektet e tjerë. Mirëpo, shpesh herë spekulohet me këto pengesa, duke

u përsëritur, veçanërisht nga mbrojtësit e të pandehurve të cilët për shkak të ngarkesës që mund të kenë, por në ndonjë rast edhe për arsye korruptive, përpiqen të paraqesin në gjykatë shkaqe gjoja të drejta, dhe gjykata është në vështirësi për ti verifikuar, kështu që detyrimisht zgjat afatin e gjykimit, gjë që shton ngarkesën, ul efektin e gjykimit si dhe cilësinë e tij për shkak të ndërprerjeve të shpeshta të gjykimit dhe dobësimit të mbajtjes mend të perceptimeve të krijuara nga provat që shqyrtohen gjatë gjykimit. Kam mendimin se mënjanimi i zgjatjes së gjykimit nuk duhet të konceptohet si detyrë që i takon vetëm gjykatës.

Gjykimi sa më shpejtë i çështjeve duhet të konceptohet si detyrë që u takon edhe subjekteve të tjerë, veçanërisht organit të prokurorisë për hetime sa më të plota, por veçanërisht e avokatëve të cilët të kufizojnë sa të jetë e mundur mungesën e tyre në gjykim, ndërsa kur gjykata konstaton pengesa të pajustificuara të tyre ti evidentojnë në çdo rast dhe menjëherë pranë dhomave të avokatisë deri në Dhomën Kombëtare të Avokatëve nga të cilat të kërkohen të mbahet qëndrim. Nga ana e tyre dhomat e avokatisë (Komisionet Disiplinore) të mbajnë qëndrim ndaj avokatëve neglizhencë. Zgjatja e gjykimit për shkak të konstatimit të pengesave të sipërme ndodh kryesisht gjatë gjykimit të çështjeve në gjykatat e rretheve gjyqësore, me pak gjatë gjykimit në gjykatën e apelit, dhe akoma më pak në Gjykatën e Lartë për shkak se në këtë të fundit, siç dihet, gjykimi bëhet vetëm për shkaqe që lidhen me zbatimin drejt ose jo të ligjit dhe nuk bëhet gjykimi në themel.

Përsa i përket zgjatjes së afatit gjykimit për shkaqe administrative dhe burokratike, këtu është fjala më tepër për kohën e gjatë që duhet të kalojë që një procedim penal të gjykohet dhe për shkaqe që s'kanë asnjë lidhje me ato procedurale. Këto janë me të theksuara për procedimet penale që shkojnë për gjykim në Gjykatën e Apelit dhe veçanërisht në Gjykatën e Lartë, mbi ankimin (apel dhe rekurs) e subjekteve të procedimit penal, kryesisht të së

pandehurve ose mbrojtësve të tyre dhe prokurorit dhe më pak të së dëmtuarit akuzues dhe paditësit dhe të paditurit civil në rastet e ngritjes së padisë civile në procesin penal. Kështu, ndonëse në bazë të nenit 419 të Kodit të Procedurës Penale, gjykata që ka dhënë vendimin i dërgon, brenda dhjetë ditëve, gjykatës që do të shqyrtojë çështjen, aktet e procedimit dhe ankimin, ka gjykata apeli që fillimin e gjykimit të procedimeve e bëjnë edhe pas pesë muajsh dhe deri pas një viti, ndërsa në Gjykatën e Lartë mund të kalojë edhe një vit dhe në raste të veçanta deri në dy vjet që të fillojë gjykimi.

Zvarritjet për këto shkaqe në Gjykatat e Rretheve Gjyqësore, vijnë jo më tepër për shkak të ngarkesës së gjyqtarëve, se sa për shkak të problemeve që konstatohen lidhur me njoftimin e personave që duhet të marrin pjesë në gjykim të cilët ose nuk gjenden në adresat e dhëna ose adresat e tyre nuk janë të sakta, dhe të tjera shkaqe të kësaj natyre. Përsa i përket vonesave të gjykimit në Gjykatat e Apelit dhe në Gjykatën e Lartë, krahas të tjerave, në Gjykatën e Apelit vijnë edhe për shkak se të njëjtët gjyqtare merren si me çështjet penale edhe me ato civile dhe ka vështirësi në organizimin e punës, kurse në disa prej tyre ndonëse ngarkesa është e madhe numri organik i gjyqtarëve nuk është në të njëjtin raport. Ky shkak i fundit kam mendimin se është shkaku kryesor i vonesës së madhe të gjykimit të çështjeve, veçanërisht në Gjykatën e Lartë.

Përfundime

Afati tremujor i hetimeve i caktuar në Kodin e Procedurës Penale është një e drejte i organeve të prokurorisë dhe policisë gjyqësore për përfundimin e hetimeve, por kjo nuk do të thotë që çështjet hetimore apo procedimet penale të mbahen në hetim deri sa të përfundojë ky afat. Hetimit të çështjes duhet t'i jepet aq kohe sa është e nevojshme. Pra, afati i hetimit të çështjeve të ndryshme mund të jetë i ndryshëm dhe jo pa tjetër tre muaj. Ky afat mund të jetë

edhe më pak se tre, bile edhe dy edhe një muaj, bile deri edhe dy dhe një ditë, ose aq kohe sa një çështje ka nevojë për tu hetuar. Ky qëndrim është në pajtim me frymën e nenit 42 të Kushtetutës dhe nenin 6 të Konventës Europiane “Për të Drejtat e Njeriut dhe Liritë Themelore”.

Ndonëse afati i hetimeve fillon nga data në të cilën emri i personit që i atribuohet kryerja e veprës penale është shënuar në regjistrin e njoftimit të veprave penale, ky afat është afati i hetimeve për veprën penale dhe jo për personin të cilit i atribuohet kryerja e saj. Në rastet kur çështja mund të ketë filluar pa u regjistruar emri i ndonjë personi të cilit t’i jetë atribuar kryerja e veprës penale, ose mundet që emri i ndonjë personi të jetë regjistruar si autor i mundshëm por pa kaluar tre muaj, pra brenda ose gjatë tre muajve, dhe emri i tij ç’regjistrohet sepse është sqaruar gjatë hetimeve që nuk është autor prokurori vendos pushimin, kurse hetimet vazhdojnë. Në rastet kur nuk dihet autori, prokurori vendos pezullimin e hetimeve, dhe kur zbulohet autori, po prokurori, vendos rifillimin e hetimeve. Me rifillimin e hetimeve, sepse u zbulua autori, afati i hetimit nuk mund të zgjatët më tepër se tre muaj. Nëse organi i prokurorisë ia ka dërguar çështjen gjykatës për gjykim, veprimet hetimore të kryera jashtë afatit nuk duhet të përdoren, por nëse kryerja e tyre është e nevojshme ato duhet të kryen gjatë gjykimit. Kështu, nëse një person është marrë si i pandehur jashtë afatit, marrja si i pandehur duhet të përsëritet gjatë gjykimit duke i dhënë të pandehurit mundësinë të realizojë të gjitha të drejtat që duhej të realizonte gjatë hetimeve. Zvarritjet në gjykim, veçanërisht për shkaqe të karakterit burokratik dhe administrative, duhet të studiohen seriozisht dhe në vazhdimësi nga Këshilli i Lartë i Drejtësisë, për shkak të rëndësisë shumë të madhe që kanë afatet procedurale për zbatimin e parimit të zhvillimit të pa ndërprere të gjykimit dhe të pa-ndërmjetësisë në gjykim.

Literatura

1. Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë
2. Konventa Evropiane për të Drejtat Njeriut
3. Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, Tiranë 2010
4. I. Panda, H. Islami dhe A. Hoxha E Drejta e Procedurës Penale, Tiranë 2012
5. Vendime Unifikuese të Gjykatës së Lartë
6. <http://www.gjykataelartë.gov.al>

Referenca

- ¹ Konventa Evropiane për të Drejtat Njeriut
- ² Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë
- ³ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, neni 1.
- ⁴ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, neni 248
- ⁵ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, nenet 61-68.
- ⁶ Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, neni 42;
- ⁷ Konventa Ndërkombëtare "Për të Liritë dhe të Drejtat Themelore të Njeriut, neni 6/1;
- ⁸ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, neni 324/4.
- ⁹ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, neni 323/1;
- ¹⁰ Po aty, neni 323
- ¹¹ Po aty, neni 323
- ¹² Po aty, neni 324/2
- ¹³ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, neni 326/3
- ¹⁴ Po aty neni 326/2
- ¹⁵ Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, neni 42; Konventa Ndërkombëtare për "Liritë dhe të Drejtat Themelore të Njeriut, neni 6
- ¹⁶ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, neni 324
- ¹⁷ Po aty, neni 325
- ¹⁸ Po aty, neni 324/1
- ¹⁹ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, neni 324
- ²⁰ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, nenet 324 dhe 324/1
- ²¹ Po aty neni 325/1
- ²² Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, neni 324/4
- ²³ Kreu i II-të i Kodit të Procedurës Penale.
- ²⁴ Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, neni 42; Konventa Evropiane "Për Liritë dhe të Drejtat Themelore të Njeriut.
- ²⁵ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, neni 350/1
- ²⁶ Po aty
- ²⁷ Po aty

Dr. Naim MËÇALLA,
ShLUIJ "Wisdom University"
mecalla1963@gmail.com

Disa probleme ligjore në lidhje me produktin e veprës penale dhe praktika gjyqësore

3

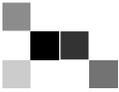

Abstrakt

Në këtë punim, nëpërmjet një analize juridike-penale të elementëve të veprës penale të pastrimit, sqarohet problemi nëse një person mund të procedohet dhe të dënohet për pastrim të produkteve të veprës penale ose veprimtarisë kriminale në rast se nuk provohet ekzistenca e veprës penale fillestare. Zgjidhja e këtij problemi është arritur duke analizuar përcaktimet ligjore si dhe duke ju referuar praktikës gjyqësore shqiptare. Në gjykimin penal është e domosdoshme lidhja shkak dhe pasojë; lidhja vepër penale me produktin e veprës penale, i aftë për tu pastruar. Një person mund të akuzohet dhe me pas të gjykohet për veprën penale të parashikuar nga neni 287 i Kodit Penal, vetëm atëherë kur të jetë provuar kryerja e një vepre penale, e cila ka prodhuar një produkt, i përcaktueshëm dhe i dallueshëm që nëpërmjet mënyrave të ndryshme është futur në qarkullimin legal të pasurive ose ka dijeni se të ardhurat janë kriminale. Ndryshe nga Ligji nr. 10192, dt. 03.12.2009 i cili ka karakter parandalues dhe jo të dënimit penal. Në vazhdim të punimit sqarohet rastet kur i njëjti person ka përgjegjësi penale edhe për krimin fillestar edhe për pastrimin e produkteve kriminale. Kjo arrihet duke shpjeguar nëse të dyja veprat penale si ajo mëmë ashtu dhe ajo e pastrimit të produkteve kanë të njëjtin objekt, pra cenojnë të njëjtën marrëdhënie juridike penale, të njëjtin interes të mbrojtur ligjërisht në mënyrë të posaçme, si dhe nëpërmjet identifikimit të motivit dhe të qëllimit si elementë të veçantë që karakterizojnë pastrimin e produkteve kriminale.

Fjalët kyçe:

Produkt, pastrim i produkteve, krimi fillestar, përgjegjësi penale, etj.

1. Elementët e figurës së veprës penale të pastrimit

Objekti i kësaj vepre penale përfaqëson tërësinë e marrëdhënieve juridike të vendosura nga ligjvënësi me qëllim garantimin e funksionimit të rregullt dhe normal të organeve të administratës publike dhe mbrojtja e interesit të shtetit dhe shtetasve nga pastrimi i produkteve të veprës penale. Objekti material përfaqëson vetë produktin e veprës penale që pastrohet.

Nga ana objektive (*actus rea*) kjo veprë penale kryhet përmes veprimeve aktive të autorit të veprës, të cilat janë brenda parashikimeve të njëjës nga format e parashikuara në Nenin 287 të Kodit Penal.¹ Midis veprimeve të autorit të veprës penale të cilat synojnë pastrimin e produktit të veprës penale dhe pasojës apo mundësisë së ardhjes së pasojës, duhet të ekzistojë lidhje shkakësore, në kuptimin që realizimi i pastrimit të produktit të veprës penale (pasoja) të vijë ekskluzivisht dhe drejtpërdrejtë nga veprimet e autorit të veprës penale (shkaku). Pra, është e rëndësishme të evidentohet fakti se midis produktit të veprës penale (*vepra penale mëmë*) nga njëra anë dhe veprës penale të pastrimit të këtij produkti (*vepra penale bijë*), duhet të ekzistojë gjithmonë lidhje shkakësore ekskluzive dhe e domosdoshme.

Subjekti (*aktiv*) i cili përfaqëson autorin e veprës penale, që të mbajë përgjegjësi penale dhe të jetë subjekt i procedimit dhe gjykimit penal, duhet të plotësojë dy kritere ligjore: 1.) Kriterin e moshës, në rastin konkret të ketë mbushur moshën 14 vjeç, dhe 2.) Kriterin e

përgjegjshmërisë pra, të jetë i aftë të kontrollojë veprimet e tij si dhe të kuptojë rëndësinë e kryerjes së tyre. Mungesa qoftë e njërës prej këtyre dy kritereve përbën shkak procedural, që ndaj subjektit, autorit të veprës penale, të mos fillojë procedimi penal dhe nëse ka filluar, ai duhet pushuar, duke proceduar me caktimin e masave mjekësore në rastin e papërgjegjshmërisë dhe me caktimin e masave edukuese në rastin e moshës.

Nga ana subjektive (*mens rea*) vepra penale e pastrimit të produkteve të veprës penale, kryhet vetëm me dashje direkte në kuptimin, që autori i veprës penale e parashikon dhe e dëshiron ardhjen e pasojës, pastrimin e produktit të veprës penale. Pra, ai ka dijeni se pasuria apo avantazhi ekonomik i ardhur nga vepra penale mëmë, përbën produkt të veprës penale dhe dëshiron që këtë produkt ta pastrojë përmes veprimeve aktive të realizuara në njërin nga format e parashikuara në Nenin 287 të Kodit Penal. Qëllimi është element cilësues i dispozitës konkrete dhe ai konsiston në: a) fshehjen, mbulimin e origjinës së pasurisë ose dhënien e ndihmës, për të shmangur pasojat juridike, që lidhen me kryerjen e veprës penale. b) shmangia nga raportimi sipas ligjit për pastrimin e parave. Autori i veprës penale, veprimtarinë e tij kriminale e kryen duke e ditur që avantazhet apo pasuria që ai disponon janë produkt i veprës penale dhe synon t'i pastrojë ato, duke i dhënë trajtën e një pasurie apo avantazhi ekonomik të ligjshëm.

Pastrimi i produkteve të veprës penale nuk përfaqëson një akt të vetëm, por përfshin një proces, i cili synon jo vetëm fshehjen e origjinës së vetë produktit, por edhe mbajtjen nën kontroll të tij. Ky proces zakonisht kalon nëpër tre faza, të cilat janë: 1) *Vëndosja* e produktit të veprës penale; 2) *Shtresëzimi/pastrimi* i cili përfaqëson përpjekjen e autorit të veprës penale për të realizuar ndarjen e produktit nga burimi kriminal, duke krijuar rrjete komplekse transaksionesh financiare; 3) *Integrimi*, i cili përfaqëson epilogun e procesit të pastrimit të produkteve të veprës

penale, në të cilin ky produkt, zakonisht paraja, integrohet në ekonominë e ligjshme dhe bashkohet me asetet e tjera të ligjshme, duke e bërë mjaft të vështirë ndarjen midis pasurisë së ligjshme dhe asaj të paligjshme.

1. Koncepti i produktit të veprës penale

Neni 1 i Konventës së Këshillit të Evropës ² jep këtë përkufizim të termit produkte të veprës penale, të afta për t'iu nënshtruar procesit të pastrimit: a) *“produkt”* nënkupton çdo avantazh ekonomik të nxjerrë nga veprat penale. Ky avantazh mund të konsistojë në çdo pasuri, siç përcaktohet në nënparagrafin b të këtij neni; b) *“pasuri”* nënkupton pasuri të çdo natyre, fizike ose jofizike, e luajtshme ose e paluajtshme, si dhe aktet juridike ose dokumentet që vërtetojnë një titull ose interes mbi këtë pasuri”. Nocionin e *“produktit të veprës penale”* e gjejmë edhe në Nenin 36 të Kodit Penal, i cili parashikon, se:

“1.) Konfiskimi jepet detyrimisht nga gjykata dhe ka të bëjë me marrjen dhe kalimin në favor të shtetit:

b) të produkteve të veprës penale, ku përfshihet çdo lloj pasurie, si dhe dokumentet ose instrumentet ligjore që vërtetojnë tituj ose interesa të tjerë në pasurinë që rrjedh ose fitohet drejtpërdrejtë ose tërthorazi nga kryerja e veprës penale;”. ³

Parashikimi në Nenit 36 të Kodit Penal të Republikës së Shqipërisë të nocionit të *“produktit të veprës penale”* është i ngjashëm me atë të Nenit 1 të Konventës së Këshillit të Evropës *“Për Pastrimin, Kërkimin, Kapjen dhe Konfiskimin e Produkteve të Krimin dhe Për Financimin e Terrorizmit”*, që do të thotë se, produkt të veprës penale, do të kuptojmë çdo avantazh ekonomik i nxjerrë nga një vepër penale, i cili mund të konsistojë në pasuri të çdo natyre si dhe në dokumente apo akte juridike që vërtetojnë një titull apo një interes mbi këtë pasuri.

2. A mund të dënohet për pastrim të produkteve të veprës penale një person kur nuk kemi një krim fillestar?

Në Nenin 287 të Kodit Penal të Republikës së Shqipërisë, por edhe në Konventën e Varshavës, thuhet shprehimisht për *“produkte të veprës penale”*⁴ në rastin e kriminalizimeve të veprimeve që përbëjnë veprën penale të pastrimit. Është e domosdoshme të provohet se është kryer një vepër penale, nga e cila është siguruar produkti, pavarësisht se ku dhe nga kush është kryer vepra penale ose personi duhet të ketë dijeni se produktet janë kriminale, vetëm atëherë mund të procedohet për pastrim parash.

Pastrimi i produkteve të veprës penale nuk mund të shkëputet nga vetë ekzistenca e një vepre penale. Nga jurisprudenca shqiptare, duke përfshirë mendimin akademik dhe praktikën gjyqësore shqiptare,⁵ si dhe referuar akteve ligjore është pranuar që produkt i veprës penale është çdo lloj pasurie, dokumentet ose instrumentet ligjore që vërtetojnë tituj ose interesa të tjerë në pasurinë që rrjedh ose fitohet drejtpërdrejt ose tërthorazi nga kryerja e veprës penale.⁶ Në rast se mungon “krimi fillestar” apo “aktiviteti kriminal i paligjshëm” nuk mund të ekzistojë vepra penale e pastrimit të parave.

Referuar doktrinës të së drejtës, është përcaktuar qarte se me vepër penale do të konsiderohet një vepër apo sjellje njerëzore, e kundërligjshme, e cila me ligj është parashikuar si vepër penale dhe që të quhet e tillë duhet të ketë të dallueshëm katër elementë si objektin, anën objektive, subjektin dhe anën subjektive. Është pranuar tashme në jurisprudencë se mungesa e njërit nga këta elemente do të sillte si pasojë mungesën e vetë veprës penale. Edhe në Konventën e Varshavës ndeshet termi “vepër penale kryesore”, e cila nënkupton çdo vepër penale, e cila ka sjellë produkte.⁷ Pra edhe legjislacioni shqiptar edhe Konventa e Varshavës kërkojnë patjetër ekzistencën e një vepre penale

fillestare e cila ka prodhuar produktin, i aftë për tu pastruar.

Në gjykimin penal është e domosdoshme lidhja shkak - pasoje; lidhja vepër penale dhe produkt. Një person mund të akuzohet dhe me pas të gjykohet për veprën penale të parashikuar nga neni 287 i Kodit Penal, vetëm atëherë kur të jetë provuar kryerja e një vepre penale, e cila ka prodhuar një produkt, i përcaktueshëm dhe i dallueshëm që nëpërmjet mënyrave të ndryshme është futur në qarkullimin legal të pasurive ose ka dijeni se të ardhurat janë kriminale. Ky qëndrim është në përputhje dhe me respektimin e parimit të prezumimit të pafajësisë dhe procesit të rregullt ligjor. Fajësia e të pandehurit në procesin penal nuk bazohet mbi dyshimet, pasi çdo dyshim çmohet në favor të pandehurit.

Në legjislacionin shqiptar është parashikuar ligji nr.10192, date 03.12.2009, ⁸ i cili përbën një përjashtim nga rregulli mbi të drejtën e pronësisë të personit dhe kjo për një kategori të caktuar veprash penale të konsideruara nga ligji për nga pasojat, si me rrezikshmëri të lartë shoqërore. Ai ka karakter parandalues dhe jo të dënimit penal, zbatohet ndaj pasurive të personave të dyshuar për kryerjen e një kategorie veprash penale, ku dyshimi bazohet në indicie. Hetimi dhe gjykimi sipas këtij ligji plotësohet nga rregullat e Kodit të Procedurës Civile dhe barra e provës bie edhe mbi personin e dyshuar, pronar i pasurisë apo posedues i saj.

Në rastin e veprës penale të parashikuar nga Neni 287 i Kodit Penal nuk jemi përpara rastit të mos justifikimit të vënies së pasurisë me burime të ligjshme, në këtë rast barra e provës i takon prokurorit. Nuk mund të prezumohet fajtor i pandehuri, mbi bazën e pa-justifikimit të origjinës së pasurisë. Gjykimi penal zhvillohet si pasoje e rregullave të përcaktuara qartë në Kodin e Procedurës Penale. Edhe kur të pandehurit akuzohen sipas nenit 287 të Kodit Penal, gjykimi zhvillohet sipas këtyre rregullave. Prezumohet pafajësia e të pandehurit dhe barra e provës për vërtetimin e akuzës i bie prokurorit dhe dyshimet në baze të nenit 4 të Kodit të Procedurës Penale ⁹ shkojnë në favor të së pandehurit. I pandehuri nuk mund të

akuzohet për veprën penale të parashikuar nga neni 287 i Kodit Penal kur nuk është provuar ekzistenca e veprës penale fillestare, nuk mjafton që i pandehuri të akuzohet për kryerjen e veprës penale të pastrimit kur kemi një pasuri e cila ka një origjinë të dyshimte dhe jo të justifikuar ligjrisht. Në këtë rast ndaj tij mund të zbatohet Ligji Nr. 10192, dt. 03.12.2009, por jo procedimi penal për veprën penale të parashikuara nga Neni 287 i Kodit Penal.

Ligji nr. 10192, dt. 03.12.2009,¹⁰ ka karakter parandalues dhe jo të dënimit penal, si dhe zbatohet ndaj pasurive të personave të dyshuar për kryerjen e një kategorie veprash penale, ku dyshimi bazohet në indice. Ky ligj nuk ka për qëllim dënimin e personave për kryerjen e veprave penale, por konfiskimin dhe sekuestrimin e pasurive të personave të cilët dyshohen se kanë kryer një kategori të caktuar veprash penale. Hetimi dhe gjykimi sipas këtij ligji plotësohet nga rregullat e Kodit të Procedurës Civile. Përgjithësisht nga gjykimet penale, barra e provës bie edhe mbi personin e dyshuar, pronar apo posedues i pasurisë. Ky person ka barrën e provës, për të provuar se pasuria e tij është e ligjshme dhe vjen nga burime jo të ndaluara.

Ndryshe nga ky ligj, kur kemi të bëjmë me një procedim penal, konfiskimi apo sekuestrimi i bërë sipas Kodit të Procedurës Penale apo Kodit Penal merr fuqi të plotë vetëm pas dhënies së vendimit penal. Nëse do të ketë dyshime mbi origjinën e pasurisë të së pandehurve mund të veprohet në bazë të Ligjit nr. 10192, dt. 03.12.2009. Në rast se nuk provohet ekzistenca e një vepre penale, pra nuk kemi të bëjmë edhe me pastrim të produkteve të veprës penale, nuk mund të ekzistojë edhe dijenia apo mundësia për të pasur dijeni e personave të trete, në lidhje me origjinën e pasurisë që rrjedh nga vepra penale.

3. A ka përgjegjësi penale i njëjti person për krimin fillestar dhe për pastrimin e produkteve?

Gjatë procesit të pastrimit të së ardhurave të aktiviteteve

të paligjshme, organizatorët dhe udhëheqësit e organizatave kriminale dëmtojnë rëndë interesin e mbrojtur ligjrisht, rendin social ekonomik. Në këtë rast duhet të pranojmë se neni 287 i Kodit Penal të Republikës së Shqipërisë lejon dënimin edhe për këtë veprë penale. Dispozitat e këtij neni zbatohen edhe kur: c) personi që kryen pastrimin e produkteve është i njëjtë me personin që ka kryer veprën, nga e cila kanë rrjedhur produktet.¹¹

Pastrimi i produkteve kriminale mbron aktivitetet kriminale të krimit të organizuar. Në këtë kuptim ai përbën një akt të veçantë dhe pjesëmarrësit në veprën penale mëmë shkojnë pa u ndëshkuar për pastrimin e parave të mëvonshëm. Ligjvënësi ka lënë të hapur mundësinë për ndëshkimin e autorëve të veprës penale të pastrimit të mëvonshëm të fitimeve të tyre.

Për të përcaktuar ndikimin e pastrimit në rendin social ekonomik dhe për dënimin e subjektit të veprës penale kryesore, një tregues për t'u marrë parasysh është shuma e vlerave të pasurive të paligjshme të pastruara.¹² Në rastin kur cenohet shëndeti financiar dhe ekonomik i shtetit, shteti është i detyruar për të ndëshkuar ata që ndikojnë dhe dëmtojnë vlerat sociale dhe ekonomike.

Parimi i drejtësisë dhe barazisë kërkojnë që çdo person që prek interesat e mbrojtura me ligj duhet të dënohen. Prandaj, në qoftë se kjo paligjshmëri është përfshirë në rastin kur konsiderohet se dënimi për pastrim është aplikuar për autorin e saj, ajo do të jetë arbitrare në rrethana të ngjashme për autorët e aktit paraprak që përbën kundërvajtje penale. Nëse interesi i mbrojtur është i njëjtë në aspektin social si në veprën penale dhe në atë të pastrimit, ndëshkimi dy herë i autorit nuk do të jetë i justifikuar.

Në të kundërtën, nëse interesat e mbrojtura me ligj janë të ndryshme, dëmet social ekonomike të pastrimit duhet të merren në konsideratë, pasi ata përbëjnë një objekt të mbrojtur nga një normë e posaçme.

Vepra e pastrimit prek vlerat e tjera sociale dhe në këtë

rast sjellja kriminale është udhëhequr gjithmonë nga motivi që frymëzon fitimin e organizatës kriminale, duke e lejuar atë të riinvestojë të ardhurat e veprës, dhe të gjenerojë sipërmarrjen kriminale. Nga analiza juridike e veprës penale të pastrimit të produkteve kriminale rezulton se motivi dhe qëllimi i fitimit të aktiviteteve kriminale është një element cilësues i pastrimit të parave.¹³ Qëllimi i pastrimit nuk është i përfshirë gjithmonë si një element i krimit të veprës penale kryesore, për shembull, në trafikimin e drogës apo të armëve, apo vepra të tjera penale nga të cilat rrjedhin fitimet financiare. Ky qëllim i fshehjes së origjinës së paligjshme të fondeve përbën një element shtesë të paligjshmërisë dhe rrezikshmërisë.

Për më tepër, është e nevojshme të analizojmë nëse vepra penale ka një motiv të fitimit si një element i krimit dhe nëse kjo paligjshmëri mbulon fitimet e synuara nga organizata kriminale në një formë të pastrimit që përbëhet jo vetëm nga fshehja, por edhe në përdorimin e fitimeve kriminale si karburant për krimet në vazhdimësi që kanë për qëllim për të mbajtur sipërmarrjen kriminale në veprim duke e bërë atë shumë të fuqishme. Kjo përbën pikërisht thelbin e problemit, rreth të cilit sillet çështja nëse duhet ndëshkuar autori i veprës penale për pastrimin pasues të fitimeve të saj.

Paligjshmëria në kryerjen e pastrimit të parave ka një element shtesë që tejkalon krimin e mëparshëm, një motiv fitimi i projektuar për të siguruar mbijetesën e organizatës kriminale, i cila nuk është gjithmonë i pranishëm në aktin paraprak. Edhe kur fitimi është i pranishëm në sjelljen e mëparshëm, paligjshmëria dhe rrezikshmëria shoqërore e pastrimit të parave shkon edhe më tej, sepse ajo përfshin kryerjen e veprimeve të përsëritura me kalimin e kohës me qëllim forcimit e strukturës së organizatës kriminale për të dhënë asaj një pamje ligjore, e cila kërkon të sfidojë ekzistencën e shtetit.

Prandaj është e qartë se këto veprime, *ky proces*, në të cilin autori i aktit paraprak luan një rol aktiv, nuk mund të

konsiderohet se janë përfshirë në veprën penale. Kështu, operacioni nuk është unik, as qëllimi kriminal një i vetëm. Të njëjtin qëndrim ka mbajtur dhe praktika gjyqësore shqiptare,¹⁴ gjykata çmon se, pastrimi i produkteve të veprës penale nuk përfaqëson një akt të vetëm, por përfshin një proces, i cili synon jo vetëm fshehjen e origjinës së vetë produktit, por edhe mbajtjen nën kontroll të tij. Gjykata vazhdon me arsyetimin se i njëjti person nuk mund të dënohet njëkohësisht edhe për veprën penale *“Falsifikimit të dokumenteve në bashkëpunim”* parashikuar nga neni 186/2 i Kodit Penal ose për veprën penale *“Të mashtrimit”* parashikuar nga neni 143 të Kodit Penal dhe për *“Pastrimin e produkteve të veprës penale”* parashikuar nga neni 287/1 pika (b).

Shteti është i obliguar jo vetëm për të garantuar proces të rregullt ligjor dhe në përputhje me konventat përkatëse ndërkombëtare, por edhe në mbrojtjen e interesave të tjera, ai duhet të mbrojë rendin ekonomik dhe shëndetin financiar të sistemit bankar. Ajo që duhet të kujtojmë është se Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Krimit të Organizuar Ndërkombëtar, Palermo 2000, parashikon penalizimin e veprës penale të pastrimit të parave, si një prej krimeve për të rritur efektivitetin e luftës kundër krimin e organizuar. Si përfundim, nuk ka asnjë cenim të garancive kushtetuese në rastin e dënimit të autorit të aktit paraprak edhe për veprën penale të pastrimit, pasi paligjshmëria e saj është më serioze se ajo e veprës penale dhe ndikon në një interes të mbrojtur ligjërisht të një rëndësie të madhe. Njëkohësisht nuk ka arsye për të mbështetur ndjekjen penale të dyfishtë pasi nuk mund t'i kërkohej të deklarohet kundër vetvetes.

Përfundime

Një person që të procedohet për kryerjen e veprës penale të pastrimit të produkteve të veprës penale ose veprimtarisë kriminale, sipas nenit 287 të Kodit Penal të RSh, nuk mjafton që të kemi një pasuri e cila ka një origjine të dyshimte dhe jo

të justifikuar ligjërisht. Në këtë rast ndaj tij mund të zbatohet Ligji Nr. 10192, dt. 03.12.2009, por jo procedimi penal për veprën penale të parashikuara nga Neni 287 i Kodit Penal.

Kur nuk provohet ekzistenca e një veprë penale, nga e cila është prodhuar *“produkt”* i aftë për tu pastruar, kur mungon dijenia apo mundësia për të pasur dijeni për origjinën kriminale të pasurisë, nuk mund të kemi procedim penal për pastrim të produkteve të veprës penale.

Nëse interesi i mbrojtur është i njëjtë në aspektin social si në veprën penale dhe në atë të pastrimit, ndëshkimi dy herë i autorit nuk do të jetë i justifikuar. Në të kundërtën, nëse interesat e mbrojtura me ligj janë të ndryshme, dëmet social ekonomike të pastrimit duhet të merren në konsideratë, pasi ata përbëjnë një objekt të mbrojtur nga një normë e posaçme. Nuk ka asnjë cenim të garancive kushtetuese në rastin e dënimit të subjektit të aktit paraprak edhe për veprën penale të pastrimit, pasi paligjshmëria e pastrimit është më serioze se ajo e veprës penale fillestare dhe ndikon në një interes të mbrojtur ligjërisht të një rëndësie të madhe, akti në fjalë dhe qëllimi kriminal është i ndryshëm me atë të veprës penale mëmë. Në këtë rast shteti është i obliguar jo vetëm për të garantuar proces të rregullt ligjor por edhe në mbrojtjen e interesave të tjera, ai duhet të mbrojë rendin ekonomik dhe shëndetin financiar të sistemit bankar. Njëkohësisht nuk ka arsye për të mbështetur ndjekjen penale të dyfishtë pasi nuk mund t'i kërkohet të deklarohet kundër vetvetes. Pastrimi i produkteve të veprës penale nuk përfaqëson një akt të vetëm, por përfshin një proces, i cili synon jo vetëm fshehjen e origjinës së vetë produktit, por edhe mbajtjen nën kontroll të tij.

Referenca

¹ Për më shumë shih Kodin Penal të Republikës së Shqipërisë, Neni 287 “Pastrimi i produkteve të veprës penale ose veprimtarisë kriminale”

²Konventa e Këshillit të Europës “Për pastrimin, kërkimin, kapjen dhe konfiskimin e produkteve të krimit dhe për financimin e terrorizmit”, Varshavë 16 Maj 2005. Është ratifikuar me ligjin Nr.9646 datë 27.11.2006. (Konventa e Varshavës)

³ Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë. Neni 36 “Konfiskimi i mjeteve të kryerjes së veprës penale dhe produkteve të veprës penale”

⁴ Po aty, “Produkt” nënkupton çdo avantazh ekonomik të nxjerrë nga veprat penale. Ky avantazh mund të konsistojë në çdo pasuri, siç përcaktohet në nënparagrafin b të këtij neni; b) “pasuri” nënkupton pasuri të çdo natyre, fizike ose jofizike, e luajtshme ose e paluajtshme, si dhe aktet juridike ose dokumentet që vërtetojnë një titull ose interes mbi këtë pasuri.

⁵ Vendimi Nr.229 i Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Vlorë, datë 10.05.2012. (çështja 3.7 “Praktika gjyqësore shqiptare” dhe Vendimi Nr. 1043 i Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Tiranë, çështja penale Nr. 1095 Akti, datë 27.06.2011.

⁶ Neni 36 i Kodit Penal të Republikës së Shqipërisë.

⁷ Neni 1 / “e” i Konventës së Varshavës

⁸ Ligji nr. 10192, dt. 03.12.2009 “Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë”.

⁹ Neni 4 i Kodit të Procedurës Penale të R.Sh. I pandehuri prezumohet i pafajshëm gjersa nuk vërtetohet fajësia e tij me vendim gjyqësor të formës së prerë. Çdo dyshim për akuzën çmohet në favor të së pandehurit.

¹⁰ Ligji Nr. 10 192, datë 03.12.2009 “Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë”. (Ligji anti-mafia)

¹¹ Neni 287, pika (c) e Kodit Penal të RSh-së, Ligji nr. 23/2012 “Për disa shtesa dhe ndryshime në Ligjin Nr. 7895 datë 27.01.1995 “Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë”, të ndryshuar

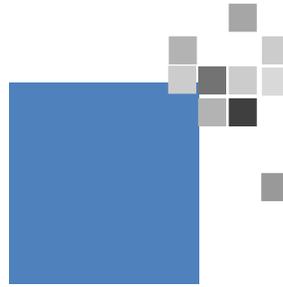
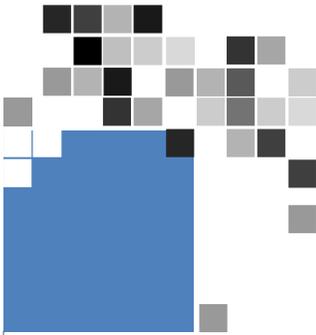
¹² Blanco Cordero, “*El delito de Blanqueo de Capitales,*” Ed.Aranzadi, 1997, page 501, and Vives Antón and González Cussac, “Comentarios al Código Penal de 1995”, T. 2. I disponueshëm, www.cicad.oas.org/Lavado.../eng/.../EnglishVersionACrime..

¹³ Mëçalla, N. Libri “Pastrimi parave-elementet juridiko-penal e kriminologjik”, Tiranë 2013, faqe 215.

¹⁴ Vendimi nr. 1043 i Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Tiranë, çështja penale Nr. 1095 Akti, datë 27.06.2011

Literatura

1. Elezi, I. Teksti "E Drejta Penale" (Pjesa e Posaçme), Tiranë 2014.
2. Mëçalla, N. Libri "Pastrimi parave-elementet juridiko-penal e kriminologjik", Tiranë 2013.
3. Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë
4. Ligji Nr.9917, datë 19.5.2008 " Për Parandalimin e Pastrimit të Parave dhe Financimit të terrorizmit", (ndryshuar me ligjin nr. 10 391, datë 3.3.2011)
5. Konventa e Këshillit të Europës "Për pastrimin, kërkimin, kapjen dhe konfiskimin e produkteve të krimit dhe për financimin e terrorizmit", Varshavë 16 Maj 2005. Është ratifikuar me ligjin Nr.9646 datë 27.11.2006.
6. Vendimi Nr.229 i Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Vlorë, datë 10.05.2012.
7. Vendimi Nr. 1043 i Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Tiranë, çështja penale Nr. 1095 Akti, datë 27.06.2011.
8. Ligji nr. 10192, dt. 03.12.2009 "Për parandalimin dhe goditjen e krimit te organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë". (Ligji anti-mafia)
9. Kodi i Procedurës Penale të R.Sh.
10. Blanco Cordero, "*El delito de Blanqueo de Capitales*," Ed.Aranzadi, 1997, and Vives Antón and González Cussac, "Comentarios al Código Penal de 1995", T. 2. I disponueshëm, www.cicad.oas.org/Lavado.../eng/.../EnglishVersionACrime.d..

Prof.As.Dr. Qetsor Orhani
Sh.L.U.J. "Wisdom University",
Departamenti i Psikologjisë

Dr. Proc. Bilbil Mema
Akademia e Policisë

Të drejtosh nën stres do të thotë ta njohësh atë dhe faktorët psiko-fiziologjikë që e shoqërojnë

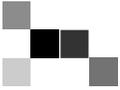

Abstrakt

Ndër normat me karakter procedural penal të cilat luajnë një rol të rëndësishëm për sigurimin e një procesi të drejtë, të barabartë dhe të rregullt ligjor, për mbrojtjen e lirive personale dhe të drejtat dhe interesat e ligjshme të shtetasve, për forcimin e rendit juridik dhe zbatimin e Kushtetutes e të ligjeve të shtetit, një vend të veçantë zënë ato që parashikohen për afatet e kryerjes së veprimtarisë procedurale penale, si dhe të disa veprimeve të veçanta procedurale, që kryhen nga gjykata, prokuroria, policia gjyqëore, i pandehuri dhe mbrojtësi i tij, si dhe subjektet e tjerë që marrin pjesë në procedimin penal. Procedimi penal, është një proces unik i përbërë nga dy faza kryesore, hetimet paraprake dhe gjykimi. Në teorinë e së drejtës procedurale penale jepet kuptimi i afateve procedurale, bëhet ndarja e tyre sipas fazave të procedimit penal, sipas gjendjes në të cilën vihen personat e ndryshëm që marrin pjesë në një formë apo në një tjetër në procedimin penal, sipas kohës se kur duhet të kryhet një veprim procedural apo kur duhet të realizohet një e drejtë gjatë procedimit penal, sipas kohës se kur fillojnë dhe kur mbarojnë afatet e procedimit penal, etj., të cilat janë të shumta. Afatet procedurale, respektimi dhe shkurtimi sa më shumë i tyre gjatë procedimit penal, mbi të gjitha përbëjnë garanci për mbrojtjen e lirisë personale dhe të drejtave dhe interesave të shtetasve që burojnë nga Kushtetua dhe Konventa "Për Liritë dhe të Drejtat Themelore të Njeriut". Afati tremujor i hetimeve i caktuar në Kodin e Procedurës Penale është një e drejtë e organeve të prokurorisë dhe policisë gjyqësore për përfundimin e hetimeve, por kjo nuk do të thotë që çështjet hetimore apo procedimet penale të mbahen në hetim deri sa të përfundojë ky afat. Hetimit të çështjes duhet t'i jepet aq kohë sa është e nevojshme. Pra, afati i hetimit të çështjeve të ndryshme mund të jetë i ndryshëm dhe jo pa tjetër tre muaj.

Fjalët kyçe:

Autonomia e përgjegjësisë së bashkëpunëtorëve, subjekti i posaçëm, eksesi i ekzekutorit, bashkëpunimi, bashkëfajësia, etj..

Hyrja

Në gjuhën e përditshme nocioni stres përdoret më tepër në aspektin negativ të tij por, nga ana tjetër, të gjithë kush më shumë e kush më pak kemi nevojë për pak stres. Pra, stresi nuk është gjithmonë i dëmshëm dhe i papëlqyeshëm si për drejtuesin ashtu dhe për të drejtuarit, por meqenëse jetojmë në një shoqëri në zhvillim, ku shumë gjëra ndryshojnë shpejt, duhen njohur dhe vlerësuar seriozisht mjaft rreziqe që lidhen me të. Njohja e stresit dhe pasojave që rrjedhin prej tij bëhet i domosdoshëm sidomos për drejtuesit, të cilët me aftësitë e tyre për të menaxhuar sa me më efektivitet stresin, do të arrijnë të drejtojnë me sukses dhe të vënë në lëvizje aftësitë krijuese të bashkëpunëtorëve të tyre për të arritur objektivat dhe qëllimet që kanë marrë përsipër. Të drejtosh njerëzit do të thotë të ndikosh mbi ta, ndikim i cili shoqërohet me ndryshime të vrullshme të parametrave psiko-fiziologjikë të tyre. Sa më i fuqishëm që të jetë ky ndikim aq më të fuqishme do të jenë ndryshimet e parametrave normalë fiziologjike, të cilat do të shtohen akoma më shumë kur kemi të bëjmë me situata të vështira siç mund të jenë, ngjarjet e jashtëzakonshme, paragjykimet që mund të kenë zënë vend tek drejtuesit e të drejtuarit, konfliktet e ndryshme personale e deri tek komunikimi me të meta që ndeshet më shpesh në praktikën e përditshme. Arti i të drejtuarit është një nga tiparet më të spikatura të një drejtuesi pasi para se të drejtosh njerëzit ***duhet ti duash e ti respektosh ata***, vetëm kështu do të gëzosh respektin e tyre dhe do ti bësh ata të

pre-dispozuar për të realizuar me përkushtim idetë dhe qëllimet e tua. Për të qenë drejtues i suksesshëm duhet të zotërosh cilësi të tjera psikologjike të cilat kanë të bëjnë me njohjen e tipave, temperamentit, cilësive individuale të njerëzve, mentalitetet, etj. pasi, nuk mund të komunikosh në mënyrë të suksesshme pa njohur më parë këto cilësi individuale të personave me të cilët do të punosh e do të përjetosh krahas sukseseve edhe humbje, aq më e rëndësishme bëhet kjo në situata të rënduara, kritike ku drejtuesi duhet të njohë jo vetëm shkaqet dhe pasojat e këtyre fenomeneve objektive, por dhe mënyrat dhe format për përballimin me sukses të ngarkesave të tilla të padëshirueshme, por të pashmangshme.

1. Stresi dhe kapërcimi i gjendjeve stresuese

Me problemin e stresit në kuptimin psiko-biologjik, shkencë filloi të merret me ritme më të shpejta në dhjetëvjeçarën e katërt të shekullit të kaluar, kur psikologu kanadez me origjinë austriake Hans Selye ngriti ndër të parët teorinë e tij të njohur, atë të “modelit fiziologjik të stresit”. Ai arriti në idenë se faktorët e dëmshëm e të papërshtatshëm të mjedisit të jashtëm çojnë në çrregullime të funksioneve fiziologjike. Ky problem shpejt zgjoi interesin e shkencëtarëve dhe menjëherë pas kësaj, u publikua një numër i madh punimesh nga kjo fushë. Kështu që problemi i stresit shkallë-shkallë kaloi nga fusha fiziologjiko-biologjike në atë të veprimtarisë e sjelljes së ndërgjegjshme njerëzore, në sferën e psikologjisë dhe sociologjisë. Sot konsiderohet se dukuria e stresit është një kompleks që shtrihet jo vetëm në fushën biologjike të personit, por edhe në jetën psikike të tij.

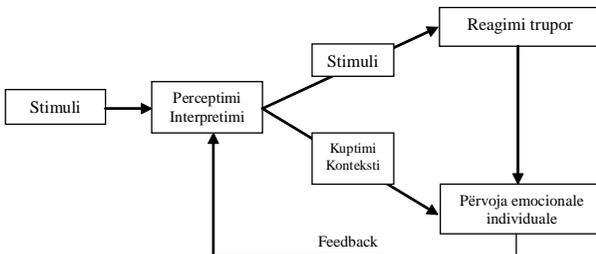
Hans Selye dha kontributin më të spikatur në këtë fushë. Ai e quajti stresin ***“Sindroma e përgjithshme e përshtatjes”*** ose e thënë me fjalë të tjera; ***Stresi është një reaksion i paspecifikuar mbi një ngacmim të jashtëm.*** Sipas tij ai përfshin tre faza kryesore:

Faza e parë, është faza ***parapërgatitore ose e alarmit,***

e cila fillimisht, është vështirë të dallohet dhe ka të bëjë me paralajmërimin e organizmit, fiziologjikisht ndodh një proces i tillë: një pjesë e nën-kores së trurit e quajtur hipotalmus, sinjalizon gjëndrën e hipofizës, e cila nga ana e saj ka si detyrë të menaxhojë gjithë sistemin endokrinale për ndërmjetësim në çlirimin e substancave hormonale. Nëpërmjet këtyre hormoneve, një prej të cilave është adrenalina, që pat përcaktuar kohë më parë W. Cannon, si rezultat i pranisë me shumicë të saj në gjak, do të shtohen rrahjet e zemrës, dhe do të rritet shpeshësia e frymëmarrjes, pasi rritet kërkesa për më shumë oksigjen në organizëm.

Faza e dytë, është ajo e **rezistencës së organizmit**, ku sinjalet e alarmit që i vijnë atij zbehen disi, megjithëse ende ka nivele të larta hormonale nëpër enët e gjakut, pikërisht për të përballuar sfidat e emergjencës që vazhdojnë të shfaqen.

Faza e tretë, dhe e fundit ka të bëjë me **periudhën e rraskapitjes**, ajo shfaqet pikërisht kur stresi, i cili tashmë vazhdon të veprojë për një kohë relativisht më të gjatë mbi organizmin, arrin të konsumojë energjinë që kishte mundur të akumulonte deri në atë moment të jetës së vet. Kështu reagimi rezistues i organizmit fillon të bjerë, megjithëse sinjalet e alarmit vazhdojnë të jepen përsëri, madje edhe në të njëjtat nivele si më parë.¹

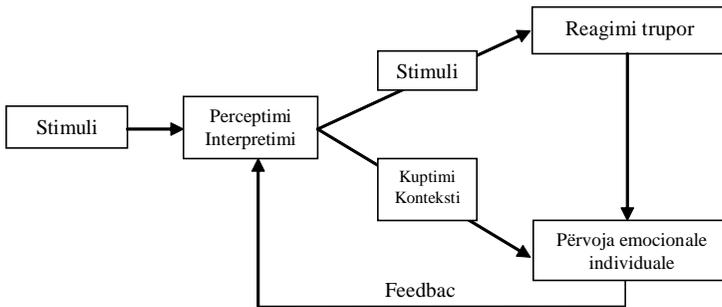
Një gjendje stresante në nivele të ulëta, si rregull, motivon për të bërë më shumë, ndërsa kur drejtuesi ndjehet tepër i stresuar, atëherë cilësia e aktivitetit të tij do të bjerë. Në këtë kuptim është detyrë parësore e drejtuesve dhe e vet të

drejtuarve që të dinë të dallojnë drejt momentin e vlerave pozitive të stresit deri kur ai të bëhet pengesë për rezultate të larta. Natyrisht, kjo varet nga cilësitë individuale të personave, thonë psikologët, por gjithsesi ka një rregull bazë i cili thotë se, sa më komplekse të jetë detyra aq, më pak stres duhet të mbartë drejtuesi që merr përsipër ta realizojë atë. Kështu për analogji do të thoshim se kur një individ nis të mësojë se si drejtohet automjeti, ai sigurisht gjendet para një niveli të lartë stresi, prandaj çdo bisedë me të apo tregimi i instruktorit në këto momente mbi aksidentet e mundshme nga pakujdesitë, etj, nuk do ta ndihmonte aspak atë për të fituar shprehitë e nevojshme të së drejtuarit të automjetit.

Sa më shpesh që i ndodh njeriut të vërë nën kontroll situatat që e stresojnë, aq më mirë do të mësohet ai të qetësojë vetveten për të ardhmen. Sipas psikologëve tashmë ky person ka mundur (mësuar) të mposhtë emocionet që i lindin dhe madje të fitojë mbi to. Sa më pak kontroll të ushtrojë njeriu mbi momentin e fillimit të situatës emocionale, aq më të vështirë do ta ketë ai të mësohet se si të zotërojë tensionet e brendshme që shfaqen në këtë proces. Parimi bazë i së cilës është kalimi gradual dhe hap mbas hapi nga më thjeshta tek më e ndërlikuar, pasi asnjë trajtim i suksesshëm nuk mund t'u bëhet streseve, pa analizuar me hollësi faktorët apo ngjarjet që i shkaktojnë ato. Ka pra, me sa duket, një raport të kundërt midis mundësive njerëzore për të kontrolluar shpërthimin e ngjarjeve të frikshme dhe aftësitë të njeriut për ta zotëruar atë.

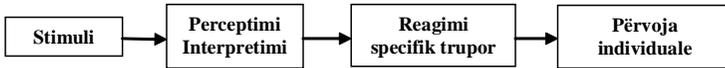
Ankthi, kundërshtitë e jetës, ambicia, mërzia, ngutja për veprim, rreziku që të shfaqet befasi dhe privimi sensor ose pamundësia për të ushqyer shqisat me të dhëna nga mjedisi i jashtëm për një kohë relativisht më të gjatë, provokojnë stres.² Ato, gjithashtu, paralelisht me këtë gjendje psikologjike, provokojnë dhe nxitjet përkatëse fiziologjike në sistemin nervor dhe në atë endokrinale. Teoria e atributëve me autor S. Schacter dhe J. Singer, lidhur me këtë element të ri në kuptimin e stresit thekson se: "emocionet

kurdo që ato lindin prodhojnë të njëjtën nxitje fiziologjike, në se janë njerëzit ata që mësohen nga vetë jeta, t'i etiketojnë këto gjendje të njëjta nxitje, si përjetime emocionale të ndryshme”³

Kjo do të thotë me fjalë të tjera se edhe në rastet e një gëzimi apo të një frike edhe kur dikush tmerrohet apo trishtohet, etj, gjithnjë procedura fiziologjike është e njëjtë. Kështu, po ta çmonim edhe këtë teori krahas vlerësimit të dukurive të tilla psikike si ankthi frika, frustrimi, konflikti etj, do t'i jepnim një shpjegim të arsyeshëm edhe ndonjë pyetje e disi të çuditshme, që normalisht mund të lindë kur tentojmë të rrokim sa më gjere kuptimin e stresit.

Teoria Xhejms-Lange e emocioneve mbështet idenë se vetë-perceptimi i ndryshimeve fiziologjike trupore prodhon në mënyrë të natyrshme përvoja emocionale tek individi. Kështu, në shtjellimet e hershme rreth emocioneve, ai ka shprehur pikëpamjen se përjetimi emocional merr shkas nga ndjesitë periferike, veçanërisht nga ndjesitë fizike, të cilat përcillen në trup përmes reagimeve fiziologjike që janë rezultat i rrahjeve të zemrës, ritmeve të frymëmarrjes, qarkullimit të gjakut e të tjera. Sipas kësaj pikëpamjeje, mendohet se çdo emocioni i korrespondon një lloj kombinimi i ndjesive të tilla. Më tej, duke vazhduar këtë pikëpamje, Kenon, mbronte idenë se përjetimi emocional e ka bazën në tru dhe jo në zemër.

Hapi i parë, që mundëson shmangien e “kurtheve” emocionale, të imponuara nga situata stresuese, ka të bëjë me të mësuarit, pra njohja teorike e shkaqeve dhe fenomeneve që shkaktojnë stres si dhe adaptimi ose përshtatja që duhet të bëjmë për një stil sa më aktiv të jetës sonë personale.

Hapi i dytë, kryesor për mbrojtjen efektive të botës emocionale nga shkatërrimi stresues, do të ishte përpjekja sistematike e drejtuesve, për ruajtjen e një kondicioni sa më të mirë fizik. Ushtrimet fizike janë një përpjekje brilante dhe tepër e suksesshme trupore për të realizuar metabolizmin ose shpërbërjen e adrenalines së prodhuar së tepërmi gjatë orëve të punës. Një drejtues i mirë, rekomandojnë më tej psikologët socialë, duhet të shmangë sidomos besimin e gabuar, që shpesh i pëlqen ta ketë se: “...edhe të tjerët mendojnë dhe duhet të mendojnë sikundër ai do dhe bën”⁴

Drejtuesi duhet të kuptojë që çdo individ është i papërsëritshëm, pra unik sipas mënyrës së vet që në principe e jo më pastaj në interesa, qëndrime, motive, shpresa dhe vlera. Nëse ai (drejtuesi) nuk do gjejë kohën dhe ç’është më e rëndësishmja do t’i mungojë gatishmëria e brendshme për t’i njohur njerëzit si individualitete të tilla, atëherë ai do të manifestojë edhe boshllëqe të pariparueshme në drejtim. Ky është në fakt dhe thelbi i menaxhimit modern të njerëzve, çka do të thotë njëkohësisht edhe më pak stres si për vartësit, ashtu edhe për vet drejtuesit. Ai (drejtuesi) duhet të dijë mirë se streset e larta qofshin këto natyrale apo të iniciuara (nxitura) nuk bëjnë gjë tjetër veçse çojnë në uljen e efektivitetit të punës.

Një tjetër fenomen negativ që vihet re është edhe ai “i nxirjes” së gjërave, të bërtiturat, pamja e ngrysur, etj., të

cilët në një farë mënyre pasqyrojnë me rezultatet e tyre të metat e drejtuesit si në qëndrim ashtu dhe në komunikim. Për të pasur sukses krahas stresit, drejtuesi duhet të njohë mirë edhe forma të tjera emocionale si ankthi dhe frika që shfaqen më shpesh gjatë procesit të drejtimit, të cilat shpesh ngatërrohen me njëra tjetrën.

Ankthi është një gjendje emocionale e pranishme jo rrallë tek njerëzit, por do të konsiderohet si diçka normale n.q.s. ndërkohë do jenë bërë të qarta, arsyet e këtij lloj përjetimi. Sidoqoftë ankthi mund ta mbërthejë njeriun edhe kur ai nuk duhet të gjejë ndonjë arsye të caktuar për të. Në këto raste, si rregull, ai do të manifestohet edhe tej proporcioneve normale, që zakonisht ka një gjëndre të tillë emocionale. Veçse tashmë do kishim të bënim me një gjendje të përgjithshme ankthi ose ankthe patologjike, të cilat natyrisht kanë nevojë edhe për trajtim të veçantë nga specialistët. Mjekët e lidhin këtë formë kritike të ankthit, vetëm me mosfunksionimin siç duhet të sistemit nervor, por ishte Frojdi i pari ai që e përcaktoi atë edhe si një fenomen psikjenik, pra të varur me tepër nga bota psikike se sa nga mos-funksionet ose çrregullimet nervore e fiziologjike. Ndryshe nga praktika e mëparshme, Frojdi flet edhe për një rol të dobishëm të ankthit. Kështu ai formuloi argumentin se gjendja e ankthit që krijohet në organizëm shërben edhe si sinjal për egon mbi rrezikun që i kanoset edhe për këtë arsye ajo ka më shumë shanse të angazhohet ose të çmojë situatën që kërcënon balancën e saj psikologjike.

Frika, nga ana e saj edhe ajo është para së gjithash, një reagim emocional, por relativisht më e shpeshtë dhe më e qartësuar në lidhje me shkakun që e krijon atë. Pra, siç shihet, frika ndryshon nga ankthi, veç të tjerash edhe nga marrëdhëniet që ato vendosin në lidhje me shkakun, ku ankthi duket se i ka shkaqet disi më të turbullta, më difuze dhe më afatgjata në krahasim me frikën. Gjithsesi situatat që

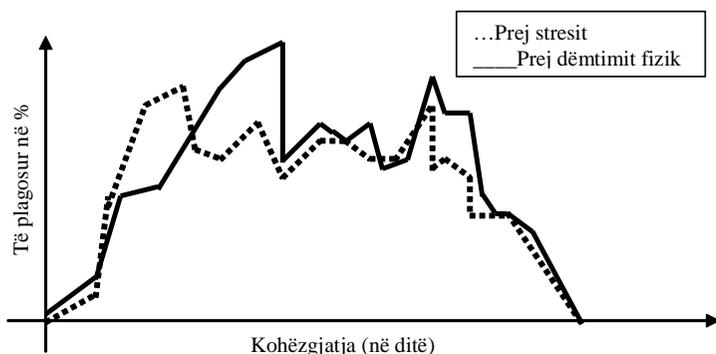
prodhojnë si ankthin ashtu dhe frikën kanë element të përbashkët faktin që të dyja janë situata emocionale, të cilat në çdo rast shoqërohen me ndryshime precize fiziologjike të organizmit njerëzor, për të cilat mund të themi se janë pikërisht këto ndryshime të menjëhershme fiziologjike, që e përgatisin organizmin për t'u ndeshur me rrezikun që i kanoset, për të kapërcyer pengesat që i kanë dalë përpara, ose për t'ju shmangur atyre, kur individi e gjykon të arsyeshme.

Ç'do gjendje e tendosur psikofiziologjike do të çonte njëherësh edhe në një mprehje të perceptimeve dhe aftësive reaguese të organizmit, sikundër do të çonte edhe në një aktivizim të vullshëm të mbresave që janë depozituar në kujtesë, në një gjallërim të së menduarit apo të imagjinatës dhe në përgjithësi të së gjithë botës psikike njerëzore. Krahas stresit të zakonshëm kur situatë bëhet shumë e ngarkuar dhe që vazhdon për një kohë të gjatë shfaqet dhe *stresi post-traumatik i cili* është shkalla më e lartë e stresit dhe kërkon një trajtim të specializuar dhe madje mjekësor dhe jo një trajtim të thjeshtë psikologjik, pasi mos trajtimi shkencor i tij çon më pas drejt depresioneve të rënda të cilat janë ndoshta edhe me pasoja të pariparueshme për organizmin e njeriut.

Përvoja e luftërave të shumta tregon qartë se përqindja e të goditurve psikikë ka qenë madje më e madhe se sa ajo e të dëmtuarve direkt nga zjarri i armëve. Humbjet e shkaktuara nga stresi për forcat izraelite në konfliktin me Libanin, vetëm nga një batalion jepen këto të dhëna:⁵

Nr.	Humbje nga stresi	Të vrarë e të plagosur	Raporti	Përqindja
1	31	36	1:1.2	86%
2	9	22	1:2.5	40%
3	1	10	1:10	10%
4	0	12	0:0	0%

Po të bënim një krahasim ndërmjet të plagosurve fizikë dhe psikikë në raport me kohë zgjatjen e luftimeve të botuar nga Reuven Gal, 1986, do të kishim grafikun e mëposhtëm:⁶

Kushtet e luftës përfaqësojnë një situatë tepër specifike stresuese në të cilën personi apo personat mund të shfaqin ndryshime të dukshme psikopatologjike, format e të cilave do të varen nga karakteri dhe "thellësia" e konfliktit psikologjik në të cilën ndodhet personi. Këto çrregullime të rënda që ndodhin në situata luftarake kërkojnë një përpunim të specializuar psikologjik madje edhe përpunim psikopatologjik gjë e cila duhet të realizohet në qendra shëndetësore të specializuara. Është pikërisht kjo arsyeja që forcat ushtarake që marrin pjesë në operacione të ndryshme luftarake mbasi kthehen nga misionet bëhen tepër agresive dhe krijojnë shumë problem sociale e psikologjike si me familjet e tyre ashtu dhe me komunitetin ku banojnë, për këtë arsye sot si ushtria amerikane dhe të tjerat, kanë filluar të zhvillojnë me këta persona trajnime të veçanta për ti kthyer ata në situatë normale.

Por çfarë ndodh në fakt me organizmin tonë si rezultat i gjendjeve të shumta emocionale që përjetojmë?!

Kërkimet e biologut të madh francez Walter Cannon kanë çuar në përfundimin se si rezultat i aktivizimit vërtet të menjëhershëm të mekanizmit fiziologjik, kjo gjë çon në shtimin e shpejtësisë së qarkullimit të gjakut, në shpeshitim të frymëmarrjes, në frenim të sistemit tretës dhe në

gatishmërinë apo kontaktimin e madh të muskulaturës. Merita e këtij studiuësi nga fusha e psikologjisë qëndron tek fakti se ai ishte i pari që konstatoi jo vetëm ndryshimet fiziologjike të përmendura më sipër, por edhe një varg sjelljesh të tjera më pak të dukshme, të cilat në tërësinë e tyre paraqesin një vlerë të jashtëzakonshme për përshtatjen e organizmit mbasi hyjnë në veprim në mënyre automatike.

Gjëndja emocionale ruhet për një kohë mjaft të gjatë. Ajo shfaqet në njerëz të veçantë deri në disa ditë dhe shoqërohet me lindjen e ngarkesave të brendshme shpirtërore në formë **brenge**. Fillimisht mbasi një situatë të pakëndshme shfaqen shenja të pagjumësisë e më pas, shoqërohet edhe me një tendosje të madhe nervore, me lodhje, humbjen e freskisë nervore-psikike etj.. Sipas studiuësve sistemet e reagimit biologjik përfshijnë organet e shqisave, sistemin nervor, muskujt dhe gjëndrat endokrine. Ndërsa sistemi endokrin është pjesërisht përgjegjës për ndryshimin e normalitetit në punën e zemrës, në djersitjen e duarve etj. të cilat padyshim që bëhen pengesë.

Gjatë eksitimit fiziologjik bebëzat e syve zmadhohen, aktiviteti i gjëndrave të pështymës ngadalësohet dhe goja thahet. Gjëndra e hipofizës sekretojnë hormone, ndërsa gjëndrat e adrenalines sekretojnë **epinephrinë** dhe **neopinephrinë** që reaksionet eksituese të vazhdojnë deri sa të zhduket rreziku. Pankreasi prodhon dhe sekretojnë në gjak më shumë **glukagon** për të sinjalizuar djegien e sheqerit që muskujt të kenë energji shtesë në rast se subjektit i duhet të ndeshet apo të vrapojë. Gjëndrat e djersës aktivizohen për të pakësuar zjarrminë që ndjehet dhe, veç kësaj, lëkura e djersitur ka mundësi të përçojë më shpejt biorrymat nëpër trup. Po kështu, shtohet numri i frymëmarrjeve dhe rrahjet e zemrës shpejtohen, rritet presioni i gjakut dhe tensioni muskullor.

Le të shohim në vija të përgjithshme disa prej këtyre ndryshimeve fiziologjike, pa pretenduar se do të japim detaje të hollësishme mbi to, të cilat do ta ndihmojnë drejtuesin e

çfarëdo niveli qoftë ai për të vlerësuar sa më drejt situata të tilla të pakëndshme të cilat po s'u trajtuan me kujdes prej tij mund të çojnë deri në ngjarje jo të këndshme.

Sistemi nervor qendror i transmeton mesazhet nëpërmjet impulseve nervore, sistemi endokrin vë në lëvizje substancat kimike të quajtura hormone, të tilla si adrenalina, neopinephrina, soratonina e të tjera, të cilat përcjellin mesazhe të përcaktuara qartë në destinacion, duke modeluar njëherësh dhe sjelljet e organizmit.

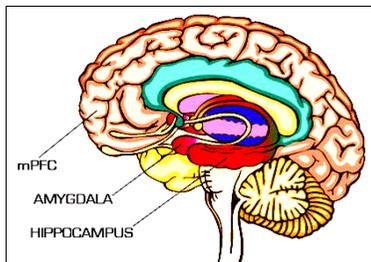
Sistemi nervor, është baza e aftësive tona për t'u inkuadruar në botën përreth, është rruga e vetme përmes së cilës ne japim e marrim informacione nga jeta dhe mjedisi rrethues, mbi bazën e të cilave ndërtojmë jetën dhe aktivitetin tonë të përditshëm. Këto reaksione shkaktohen kryesisht nga vënia në lëvizje dhe nga veprimi i **sistemit nervor simpatik dhe parasimpatik**. Simpatiku e përgatit organizmin për angazhimin gjatë situatave emergjente, që shfaqen në jetën e përditshme, ndërsa parasimpatiku mundëson balancimin e funksioneve fiziologjike dhe kthimin e krejt organizmit në normalitet.

Truri është organi që drejton mendimin dhe veprimet. I përbërë nga miliona neurone, truri i njeriut është më i ndërlikuar se cilido kompjuter. Ai është qendra që drejton dhe vë në lëvizje gjithë aktivitetin jetësor të njeriut. Ai përpunon mesazhet që vijnë në të prej sistemit nervor periferik dhe palca kurrizore e cila vendos se çfarë reagimesh janë të domosdoshme dhe dërgon urdhra te muskujt që të realizojnë sjelljen e duhur. Pjesë shumë e rëndësishme e trurit korja e trurit të madh, është e ndërtuar prej 6-7 shtresa qelizore dhe ka si funksion kryesor përpunimin e informacionit që sjellin fijet nervore dhe fibrat e brendshme nervore duke e përcjellë atë nga njëra pjesë ose zonë e trurit në zonën tjetër. Korja e trurit rregullon forcën dhe qëndrueshmërinë e ndjenjave dhe emocioneve, pra ushtron një ndikim rregullues në veprimtarinë e nënkores dhe frenon

veprimtarinë e saj. Kjo do të thotë që procesi nervor që lind gjatë këtyre proceseve psikike nuk mbetet vetëm në koren e hemisferave të trurit por shtrihet edhe në qendrat e nënkores të cilat drejtojnë sistemin nervor vejetativ.

Seksioni simpatik dhe parasimpatik veprojnë vazhdimisht në opozicion të njëri tjetrit, duke siguruar një përshtatje në përputhje me kërkesat që ushtron mjedisi ndaj nesh.⁷ Xhozef Ledu (Josef Le Doux), neurolog në qendrën për neurologji pranë universitetit të New York-ut, ka qenë i pari që ka zbuluar rolin kyç të *amigdalës* në trurin emocional. Hulumtimi i tij, shpjegon në ç'mënyrë amigdala mund ta marrë kontrollin mbi atë se *çka bëjmë* dhe se si merr vendime truri mendor apo neokorteksi. Ai arriti të zbulojë mënyrën se si arkitektura e trurit i mundëson amigdalës një *pozitë superiore*, një lloj rojtari emotiv, i cili është në gjendje të sulmojë trurin. Një funksion i tillë i mundëson amigdalës të përgjigjet para neokorteksit dhe në këtë mënyrë ajo tërheq informatat përmes disa niveleve bashkuese cerebrale. Ndjenjat që kalojnë direkt përmes amigdalës i përkasin ndjenjave tona më primitive, prandaj janë më të fuqishme. Kjo lidhje shpjegon, para së gjithash, fuqinë e emocioneve dhe aftësinë e tyre për ta tejkaluar arsyen apo racionalitetin.

Amigdala na shtyn në aksion, pavarësisht se neokorteksi informohet dhe i zbulon planet e përpunuara të reagimit më ngadalë. Sipas Ledu: "*Sistemi emocional mund të veprojë në mënyrë anatomike i pavarur prej neokorteksit. Pra, disa reagime emocionale dhe memoria emocionale mund të lindin në mënyrë të pavetëdijshme, pa rolin e aktivitetit konjitiv,*"⁸

Zemra, është organi kryesor i organizmit të njeriut nëpërmjet të cilës kryhet në mënyrë automatike qarkullimi i gjakut në të gjithë trupin. Ajo është muskuli i vetëm zgavror nëpërmjet tkurrjeve ritmike të së cilës sigurohet rritja dhe ulja e presionit të gjakut si dhe lëvizja e tij nëpër organizëm. Zemra e njeriut të stërvitur mirë fizikisht është një motor që punon më mirë e më me rendiment se sa ajo e një njeriu të pastërvitur. Gjatë një tkurrjeje ajo hedh në qarkullim (aortë) 180-200 centimetra kub gjak d.m.th, 25% më shumë se sa gjatë një pune fizike intensive. Shkencëtarët në bazë të llogaritjeve të kryera kanë arritur në përfundimin se nëse do të mund të shfrytëzohej kjo forcë për ngritje peshash, atëherë gjatë 24 orëve zemra do të ngrinte njeriun në tarracën e një pallati 100 katesh, ose brenda 30 ditëve në malin më të lartë të botës.

Shpeshtimi reflektor dhe fuqizimi i veprimtarisë së zemrës ndodh gjatë ngacmimeve emocionale (frika, brenga, ankthi, stresi, etj.) si dhe gjatë punës së sforcuar muskulore. Kjo ndodh si pasojë e impulseve që vijnë në zemër me anë të nervave simpatikë si dhe nga dobësimi i tonusit të bërthamave të nervave vagus. **Presioni arterial i gjakut** ka të bëjë me rritjen ose uljen e volumit për minutë të gjakut që hedh zemra në sistemin e vazave dhe nga rezistenca që has ky gjak në vazat periferike. Presioni arterial i gjakut tek njerëzit varion në kufij të caktuar d.m.th. në asnjë orë të ditës nuk merr një vlerë të njëjtë, ai ndryshon vazhdimisht madje edhe në gjumë. Ndryshimi i presionit arterial të gjakut është një fenomen normal fiziologjik, i cili ndodh edhe si rezultat i **nxitjeve emocionale si; stresi, frika, gëzimi, pasiguria, apo ngarkesat e ndryshme fizike të cilat janë të pashmangshme gjatë drejtimit të njerëzve.**

Faktorët neuroemocionalë kanë rëndësi të madhe në ndryshimin e presionit arterial të gjakut. Kështu është vënë re se studentët para provimit kanë një rritje të shpejtë të presionit arterial të gjakut, i cili bie dhe stabilizohet gradualisht mbas provimit. **Gjëndrat endokrine**

ndihmojnë për furnizimin me energji të tepërt, ato janë gjithashtu një sistem komunikues, ndryshe nga sistemi nervor ato sekretojnë hormone direkt në qarkullimin e gjakut, për të siguruar një kontroll më të ngadaltë, por më të përgjithshëm mbi proceset e brendshme fiziologjike dhe tek e fundit mbi sjelljen.

Gjëndrat e **adrenalinës** të vendosura mbi veshkat ndihmojnë trupin të reagojë ndaj stresit dhe gjendjeve emocionale, duke rregulluar përdorimin afatshkurtër të energjisë. Në situata stresuese, sinjali që udhëton nga truri deri tek këto gjëndra, inician sekretimin e **epinefrinës** dhe **neopinefinës**, hormone këto që udhëtojnë nëpër trup, duke e përgatitur atë për rrezik. Këto hormone aktivizojnë edhe receptorët e nervave në mushkëri dhe lukth, derisa të përcillet mesazhi cerebral mbi rregullimin e ritmit të zemrës. Në çdo lëvizje, sado e thjeshtë që të jetë ajo, marrin pjesë aktive një **kompleks muskujsh** të cilët tkurren në një kohë në mënyrë alternative ose në mënyrë të çrregullt. Tkurrja e një grupi çfarëdo muskujsh shoqërohet gjithmonë me ndryshime në gjendjen e grupit tjetër duke i lënë më të lirë ata. Sigurisht, kjo gjë rregullohet me pjesëmarrjen e sistemit nervor qendror përmes alternimit të dy proceseve kryesore nervore: **nxitjes** dhe **frenimit**.

Gjatë punës intensive rritet përdorimi i oksigjenit dhe muskujt furnizohen rregullisht me oksigjen në sajë të funksionimit të sistemit të frymëmarrjes dhe atij të qarkullimit të gjakut. Në këtë mënyrë gjatë punës intensive muskulore shtohet intensiteti i frymëmarrjes duke u bërë më e cekët dhe më e shpeshtë, rritet numri i tkurrjeve të zemrës, po kështu rritet volumi sistolik dhe minutar i gjakut, rritet numri i eritrociteve dhe sasia e hemoglobinës në gjak etj., dhe si rezultat i tyre kemi një furnizim më të mirë të organizmit me oksigjenin e kërkuar.

Tek njerëzit që merren me punë fizike si dhe tek sportistët që stërviten mirë e rregullisht, muskujt përbëjnë 45-50% të peshës së trupit, ndërsa tek të tjerët ato

përbëjnë rreth 35-40% të peshës së tij. Në indin muskolor kur ky është në lëvizje, shtohet shumë qarkullimi i gjakut dhe i limfës. Kur muskuli nuk është në lëvizje në qarkullimin e gjakut marrin pjesë 30-80 kapilarë në çdo milimetër katror të sipërfaqes së tij, por menjëherë mbas një pune të lodhshme siç është përgatitja fizike, në të cilën kërkohet njëkohësisht krahas ngarkesave emocionale edhe një lëvizshmëri më e madhe, në të njëjtën sipërfaqe në këtë rast në qarkullimin e gjakut marrin pjesë rreth 3000 kapilarë, d.m.th 40-100 herë më shumë. Kjo do të thotë se muskuli që punon ushqehet 40-100 herë më shumë e më mirë, pra ai forcohet e zhvillohet më shumë. Veç kësaj është vëzhguar se gjatë punës muskulore intensive edhe diametri i çdo kapilari zgjerohet.

2. Teknikat e çtensionimit

Përdorimi i teknikave të çtensionimit nuk është gjë tjetër veçse aftësia jonë për të menaxhuar streset. Mënyra më e mirë për çtensionim është ndihma që ne i japim vetvetes, por jo më pak e rëndësishme është edhe ndihma që ne i japim njëri tjetrit për përballimin me sukses dhe me sa më pak pasoja të këtyre fenomeneve të pashmangshme të jetës sonë të përditshme. Jo rrallë ndodh që nuk jemi në gjendje për gjetjen e mënyrës më efektive për zgjidhjen e problemeve që na shfaqen, madje nuk arrijmë të kuptojmë se kemi nevojë që dikush të na ndihmojë për kapërcimin e këtyre situatave të pakëndshme. Zgjidhjen reale të problemeve që na shkaktojnë stres, ashtu sikurse e trajtuam edhe më lart, duhet ta kërkojmë *tek teoria tashmë e njohur e përshtatjes* e cila sot konsiderohet si një nga teknikat më efektive për minimizimin e efekteve negative të stresit.

Të përballosh stresin do të thotë të përdorësh mendime, mënyra apo teknika specifike për të ulur nivelin e gjendjes stresuese që përjetohet. Disa njerëz kanë mënyra karakteristike për të përballuar stresin. Ata priren të besojnë se mund të influencojnë personalisht për atë çka ndodhur

tek vetja, bëjnë deklarata pozitive, i rezistojnë frustrimit, bëhen optimistë dhe tregohen mjaft këmbëngulës bile edhe në situata të pafavorshme, zgjedhin strategji të përshtatshme për t'i përballuar rrethanat stresuese.

Të qarët, është një nga format më të thjeshta të shkarkimit të tensioneve që ndihmon personin e përfshirë në ngarkesa të fuqishme emocionale dhe që praktikisht rekomandohet nga shumë studiues të kësaj fushe. Nga se shkaktohet të qarit është një problem pak a shumë i njohur për të gjithë, pasi njerëzit qajnë jo vetëm nga gabimet, padrejtësitë që u bëhen, fatkeqësitë e ndryshme etj. por të mos harrojmë edhe të kundërtat e tyre pasi jo rrallë ndodh që njerëzit qajnë edhe nga gëzimet, sukseset etj. të cilat padyshim që përbëjnë një aspekt emocionues për të dy rastet.

Të diskutuarit, është gjithashtu një mënyrë tjetër për të reduktuar stresin. Mjafton të përmendim faktin që njerëzit e ndjejnë vehten si të çliruar nga një brengë e madhe që kanë përbrenda vetes së tyre kur i hapen dikujt për një ngjarje të pakëndshme që u ka ndodhur. Kjo ndodh për arsye se duke e diskutuar një shqetësim me dikë rritet mundësia që të gjykosh më drejt në marrjen e një vendimi pasi do të shtohen alternativat e zgjidhjes së problemit shqetësues, por nga ana tjetër ekziston edhe procesi i shkarkimit nga brenga që ju mundon.

Humori, është një mjet i pazëvendësueshëm për reduktimin e stresit, pasi humori ndihmon në freskinë e qelizave të trurit duke ndihmuar personin për një gjykim më të drejtë për momentin. Kjo nuk do të thotë në asnjë mënyrë se humori largon stresin por ai ndihmon në çtensionimin prej stresit prandaj rekomandohet shpesh prej studiuesve që ai të përdoret sa më dendur në veprimtarinë e përditshme.

Të menduarit për të tjerët, është një tjetër teknikë për reduktimin e stresit. Shpesh herë na takon që për probleme të vështira tu referohemi të tjerëve se si i kanë menaxhuar ata ngjarje të tilla dhe mbi bazën e rezultateve të tyre ne shpesh qetësojmë veten se s'jemi vetëm ne që kemi probleme të tilla. Natyrshëm vjen momenti i çtensionimit që na ndihmon ne për të marrë një vendim më të drejtë. Nga ana tjetër duhet të jemi më këmbëngulës për t'ju gjendur më pranë kolegëve, shokëve, të afërmeve kur ata ndodhen në situata të tilla kritike pasi prania jonë përbën një nga pikat më kulmore të çtensionimit të tyre.

Këto dhe teknika të tjera që futen në strategjinë e mposhtjes së stresit nuk përbëjnë zgjidhjen përfundimtare të tij. Stresi është një fenomen objektiv dhe si i tillë zgjidhje përfundimtare për të nuk mund të ketë kjo për vetë faktin se streset e përditshme pa kaluar në fazën e tensionimeve të pa këndshme janë bukuria e jetës, pa to vetë jeta nuk do të kishte kuptim.

Format dhe natyrat e shfaqjes së stresit janë të pafundme madje pa frikë mund të thoshim se sa më përpara ecën shoqëria njerëzore aq më shumë dhe më të larmishme bëhen format dhe natyra e stresit. E rëndësishme për një drejtues të suksesshëm është njohja e formave dhe procedurave efikase për të minimizuar sadopak efektet negative të stresit të cilat do të ndihmonin atë në marrjen e vendimeve sa më të drejta dhe sa më produktive.

3. Terapitë më të zakonshme për reduktimin e stresit janë

Çtensionimi i muskujve në mënyrë progresive. Përgatitja fizike është ajo që bën të mundur ushtrimin dhe arritjen e parametrave të caktuar fizikë të njeriut, që çon në arritjen e një kondicioni të caktuar fizik të përshtatshëm për të përballuar me sukses ngarkesat e mëdha emocionale. Njohja dhe ushtrimi i vazhdueshëm sipas kërkesave të kohës pa

shkaktuar deformime të pariparueshme në sistemin muskolor të njeriut, do të përbënte ndoshta elementin më fillestar të punës së një drejtuesi, i cili kërkon të arrijë sado pak çtensionimin e vartësve nga këto ngarkesa të pa dëshirueshme. Në praktikën e përditshme si dhe gjatë ngarkesave të padëshirueshme emocionale, procesi i lodhjes është prezent në çdo moment, prandaj është e domosdoshme të njihet e të mbahet kurdoherë në konsideratë. Çlodhja e muskujve nuk ka të bëjë me qëndrimin pasiv por do të rekomandonim për një *pushim aktiv nëpërmjet lëvizjeve të lira, ushtrimeve të ndryshme fizike nëpërmjet të cilave realizohet çtensionimi i muskujve të tensionuar, ndryshimi i formave të të stërviturit* etj., të cilat vënë në përdorim të tjera qeliza të trurit, si dhe pjesëmarrjen e aktivitetit të muskujve të tjerë, të cilët gjatë procesit të përgatitjes janë inaktiv.

Sipas teorive të sotme shkaku kryesor i çdo lloj lodhjeje fizike apo mendore qoftë ajo, para së gjithash është lodhja e sistemit nervor qendror, si pasojë e të cilit prishet harmonia midis proceseve të nxitjes dhe frenimit, dobësohet roli i sistemit nervor qendror në rregullimin e veprimtarisë së të gjitha sistemeve dhe organeve të njeriut. Me të drejtë specialistët sot shtrojnë pyetjen:

A duhet t'i shmangemi lodhjes, d.m.th, të kërkojmë në çdo punë që bëjmë rrugën më të lehtë e më të rehatshme?

Përvoja shumëvjeçare dhe eksperimentimet e bëra nga specialistët kanë treguar se pa fenomenin e lodhjes nuk mund të kemi as ngritjen e aftësive të organizmit për punë. Është vërtetuar eksperimentalisht se sa më të mëdha që të jenë vështirësitë dhe pengesat, aq më shumë e më mirë përsosën funksionet. Kështu organizmi mësohet gradualisht me ngarkesa gjithnjë e më të mëdha, të cilat i shkaktojnë lodhje gjithnjë e më të vogla. Në këtë mënyrë realizohet i ashtuquajti adaptim i organizmit, përgatitja dhe kalitja e

tij për të përballuar ngarkesa gjithnjë e më të mëdha. Në këtë kuadër mund të themi se stërviçet fizike i japin njeriut jo vetëm kapacitetin e nevojshëm që do ti garantojnë atij ndjenjën e sigurisë, por njëkohësisht do i mundësojnë të ruajë edhe një ekuilibër psiko-fiziologjik.

Impulset që dërgohen në sistemin nervor qendror nga muskujt nxitin lindjen e reaksioneve reflektore të tyre dhe frenojnë tkurrjen e muskujve të tjerë. ***Trajnimi biofeedback***. Sipas studiuesve, ky këndvështrim rrjedh nga premisa bazë se gjatë orientimit të tyre njerëzit kanë një procesor informacioni me kapacitet të kufizuar. Kjo do të thotë se në jetë nuk mund të ndiqet një qëllim i vetëm dhe pikërisht kjo gjë e imponon individin dhe përpjekjet e tij për të përballuar qëllime të njëpasnjëshme, duke i klasifikuar ato sipas rëndësisë dhe duke i përmbushur sipas një radhe të caktuar. Nga ana tjetër, efekti pengues i emocionit synon më tepër të alternojë qëllimet se sa të çorganizojë, duke motivuar qeniet njerëzore të kuptojnë më mirë rëndësinë e ndryshimit të qëllimeve që kanë vënë para vetes.

Por, kur lind nevoja për të bërë ndryshime në vlerësimin e një plani për të garantuar suksesin, këto qenie mund t'i organizojnë qëllimet e tyre në drejtime të tjera. Në këtë mënyrë, ***emocionet janë edhe një lloj komunikimi i brendshëm*** rreth ndryshimeve relative që ndodhin në qëllimet e individit. Veç kësaj, ato marrin pjesë natyrshëm edhe në komunikimin e jashtëm të qëllimeve, në koordinimin e qëllimeve personale me qëllimet e të tjerëve. Kështu, emocione të tilla si gëzimi, lumturia e të tjera komunikojnë së brendshmi idenë se qëllimet janë arritur dhe duhet vazhduar plani i veprimit të nisur, ndërsa mërzia komunikon dështimin e një plani, sugjeron kërkimin e alternativave të tjera më të arsyeshme për ta përmbushur atë. Zemërimi komunikon tek individi mendimin se një qëllim është penguar dhe duhen bërë përpjekje të tjera për të kapërcyer pengesën, ndërkohë që individi vetë mund të përparojë drejt një qëllimi tjetër.

Nëse personi dështon, kjo teori pohon se ai do të vazhdojë

përpjekjet në mënyrë të përsëritur. Në se vazhdon më tej kjo gjë, teoria parashikon se personi ose mund të dorëzohet ose ndryshon qëllimet, për ndryshe do ta drejtojë veten pa e ditur se ku. Duke marrë shkas nga një veprim i tillë, studiuesit flasin për lindjen e një *sistemi feed-back*, tek individi që ndihmon për të kuptuar më mirë dhe për të rregulluar ecurinë e tij drejt përmbushjes së qëllimit kryesor. Në këtë mënyrë, emocionet ndërpresin apo pengojnë sjelljet në vazhdim, duke bërë të mundur rivlerësimin e mundësive të dikujt për të arritur drejt suksesit. Pas kësaj, ai mund të dyfishojë përpjekjet ose dhe mund të tërhiqet, sipas rastit. Kjo do të thotë se emocionet mund të orientojnë individin për të përqendruar më shumë vëmendjen tek pozicionimi i vetes.

Nga të dhënat e provave dhe eksperimenteve të ndryshme është arritur në përfundimin se perceptimet dhe pritshmëria e njerëzve, në përgjithësi, kanë një prirje pozitive, duke i parë të tjerët dhe jetën e tyre pozitivisht dhe si të moderuara. Po kështu, njerëzit kujtojnë dhe gjykojnë materialet pozitive më me lehtësi dhe bëjnë më tepër gjykime pozitive për to. Veç kësaj, nga studimi i strukturës së emocioneve pozitive dhe negative, është vënë re se emocionet negative janë më të variueshme se ato pozitive dhe se emocionet negative janë më pak të dëshirueshme prej individit. Pikërisht për këtë arsye, njerëzit përpiqen të menaxhojnë me më shumë kujdes e vëmendje ndjenjat dhe emocionet negative në raport me ato pozitive.

Trajnimi mbi baza psiko-terapeutike, është një nga format më pak të rekomanduara për këtë qëllim e cila kërkohet për tu ushtruar vetëm në rastet kur metodat e mësipërme nuk japin rezultatet e duhura. Realizimi me sukses i kësaj metode kërkon para së gjithash asistencën e mjekut specialist i cili është i specializuar për ndërhyrje të tilla dhe në asnjë mënyrë nuk lejohet përdorimi i medikamenteve në mënyrë individuale nga vetë personat por edhe nga psikologu, i cili për trajtime më të specializuara

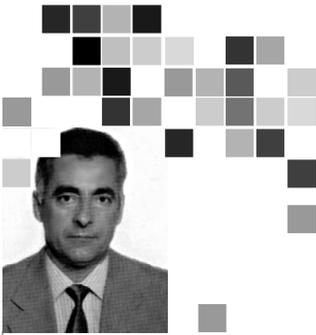
mjekësore duhet ti drejtojë pacientët e vet vetëm në klinikat e ndryshme mjekësore të cilat kanë kapacitetet e nevojshme për trajtime të tilla.

Referenca

- ¹ "Stres Furchtanlosung und verarbeitung" Hamburg 2000 Faqe 11
- ² Dr. P. Lazi "Stresi në fokus" Tiranë 2000 faqe 32.
- ³ Schater, S. and Singer, J.E.1962"Cognition, social and physolgical Determinants of Emotional State.
- ⁴ T. Pettijohen "Psikologjia-Një hyrje koncize" Shtëpia botuese "Lilo" faqe 472-474. Tiranë1996
- ⁵ Reuven Gal, Martin von Creveld, RB 2174 John Keegan, "The face of battle"
- ⁶ Reuven Gal, " A Portrait of the Israel Soldier "1986
- ⁷ Terry F. Pettijohn "Psikologjia " Botimi i II Shtëpia botuese "Lilo" faqe 58
- ⁸ Daniel Goleman "*Emotional intelligence*„1995, faqe 12

Literatura

1. Reuven Gal, "A Portrait of the Israel Soldier", 1986
2. Terry F. Pettijohn "Psikologjia - Një hyrje konçize" Botimi i II Shtëpia botuese "Lilo"
3. Dr. P. Lazi, "Stresi në fokus" Tiranë 2000.
4. Prof. As. Dr. Z. Orhani, "Psikologjia e emocioneve" Tiranë 2014
5. Prof. As. Dr. Z. Orhani, "Psikologjia kognitive" Tiranë 2000
6. Leksion, "Stres Furchtanlosung und verarbeitung" Hamburg 2000

Dr. Sofokli DUKA
ShLUIJ "Wisdom University"

Problematika e zbatimit të ligjit penal në fushën e mjedisit

5

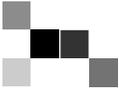

Abstrakt

Ligji, sado i arrirë që të jetë, në qoftë se nuk zbatohet me efektivitet në praktikë, impakti i tij në funksion të realizimit të qëllimit apo misionit që është hartuar është i ulët, për të mos thënë inekzistent. I njëjti përcaktim mund të citohet edhe për ligjin penal mjedisor, pavarësisht problematikave që ai ka në parashikimin si vepra penale të tërësisë veprimeve e mosveprimeve shoqërisht të rrezikshme, që sjellin apo mund të sjellin pasoja të rënda për rendin apo sistemin mjedisor. Kriminaliteti mjedisor është pjesë përbërëse e kriminalitetit në tërësi në Republikën e Shqipërisë. Zbatimi i ligjit me nivel dhe cilësi të lartë, do të ndikonte jo vetëm në parandalimin e kriminalitetit në tërësi, por edhe në mbrojtjen, ruajtjen dhe përmirësimin e mjedisit në një nivel sa më të lartë, shtimin e parametrave të sigurisë njerëzore, evitimin e rreziqeve ndaj jetës, shëndetit dhe cilësisë së jetës, në funksion të së tashmes dhe së ardhshmes e pa dyshim edhe në përmirësimin e kushteve për zhvillimin e qëndrueshëm të vendit. Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, ligji themelor “Për mbrojtjen e mjedisit”, një sërë ligjesh të tjera të kësaj fushe, si dhe mjaft akte nënligjore, të cilat janë më të avancuara se ligji penal mjedisor shqiptar, por njëkohësisht të lidhura ngushtësisht me të, u kanë përcaktuar institucioneve, strukturave dhe subjekteve përkatëse si detyrim kushtetues, mbrojtjen e sistemit mjedisor, e cila lidhet ngushtë me Sigurinë Kombëtare, me mbrojtjen e pavarësisë së vendit, tërësisë territoriale, jetën, të drejtat dhe liritë e njeriut, pronën, dhe rendin kushtetues. Por në kushtet e një evoluimi të vrullshëm të së drejtës mjedisore dhe vështirësive për adaptim, të rrethanave të zhvillimit politik dhe ekonomik të vendit tonë ende në tranzicion, të kapaciteteve profesionale, logjistike dhe financiare të strukturave përgjegjëse për zbatimin e ligjit penal mjedisor, krahas arritjeve, në praktikën e përditshme, konstatohen dhe evidencohen një sërë problematikash të cilat ndikojnë negativisht në realizimin e objektivave dhe misionit kushtetues të ligjit penal mjedisor.

Fjalët kyçe:

Ligji mjedisor, mbrojtja e mjedisit, kriminaliteti mjedisor, etj.

1. Disa nga treguesit kryesor të zbatimit të ligjit penal mjedisor

Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë, veprave penale mjedisore u ka kushtuar një kre të veçantë. Konkretisht në kreun e katërt, duke filluar nga neni 201 deri në nenin 209, parashikohen 9 vepra penale mjedisore: Ndotja e ajrit; transportimi i mbeturinave toksike; ndotja e ujërave; peshkimi i ndaluar; prerja e paligjshme e pyjeve; prerja e drurëve dekorativë dhe frutorë; shkatërrimi me zjarr i pyjeve dhe i mjedisit pyjor; shkatërrimi nga pakujdesia me zjarr i pyjeve dhe i mjedisit pyjor; shkelja e karantinës së bimëve dhe kafshëve. Një vepër penale e përafërt me të mësipërmet, për faktin se mungon një nen i veçantë për ndotjen e tokës, mund të konsiderohet edhe ajo e parashikuar nga Neni 199, **Shpërdorimi i tokës**, që nuk i përket këtij kreu, megjithëse nuk është një vepër penale e mirëfilltë mjedisore. Kriminaliteti mjedisor gjatë periudhës 2005-2011,¹ ka qenë vazhdimisht i pranishëm, i shfaqur me tërësinë e formave të tij, me prirjen në rritje nga viti në vit, me pasoja të dukshme dhe të pa dukshme, ndërsa ndëshkimi penal i këtyre veprave, ka qenë në nivele tepër të ulët, për të mos thënë i pa përfillshëm, i krahasuar me veprat e tjera penale. Ky përfundim argumentohet me faktin, se jo vetëm gjatë kësaj periudhe, por që nga miratimi i këtyre neneve në Kodin Penal, strukturat e drejtësisë dhe ato të ndjekjes dhe parandalimit të veprimtarisë kriminale, nuk kanë bërë të mundur të

ndëshkojnë penalisht asnjë autor për krim mjedisor.

Tabela e çështjeve të gjykuara të krimeve mjedisore për periudhën 2005-2010

Nr.	Viti	201//2	202	203	206	206/a	206/b
1	2005	-	-	-	-	-	-
2	2006	-	-	-	-	-	-
3	2007	-	-	-	-	-	-
4	2008	-	-	-	-	-	-
5	2009	-	-	-	-	-	-
6	2010	-	-	-	-	-	-

Sipas kësaj tablele, për të gjitha vitet dhe për çdo krim, shifra e ndëshkimit penal është zero. E thënë më thjeshtë, këta tregues përpiqen të tregojnë se gjatë viteve 2005-2011, nuk ka pasur asnjë krim që bën fjalë për ndotjen e ajrit, neni 201/2, ndotjen e ujërave, neni 203, prerjen e drurëve dekorativë dhe frutorë, neni 206, shkatërrimin me zjarr të pyjeve dhe mjedisit pyjor, neni 206/a. Të gjithë jemi dëshmitarë të dhjetëra e dhjetëra kronikave televizive që kanë pasqyruar skena, prova e fakte të ekzistencës së krimeve të parashikuar nga nenet 201/2, 203, 206, 206/1 apo 206/b. Por disa informacione mediatike kanë bërë fjalë edhe për transportim të mbeturinave toksike, neni 202.

Aktualisht në Europë, kostoja financiare e asgjësimit ligjor të 1 kg mbetjeje toksike ka një vlerë rreth 1.5 milion euro. E kjo mbetje s'është problem të sistemohet në një pako fare të vogël, e cila e kamufluar, apo edhe hapur mund të kalojë pa ndonjë vështirësi në Pikat e Kalimit të Kontrollit Kufitar, për të përfunduar më tej në fund të detit, apo në ndonjë grope mali. Ja disa nga problematikat të evidentuara nga kronikat mediatike: ... ndotja e Zvërnecit "pa fajtor", masakra mjedisore në komunat e Tiranës; trupi i lumit Erzen po gërmohet; nga Lura, që është ndoshta krimi më i madh e i pafalshëm mjedisor, tek pyjet e Pukës ku prerjet kane arritur deri në kurorën e qytetit, në Fushë Arrëz, Kukës,

Shkodër, Bulqizë, Krujë e deri në zonën pas malit të Dajtit, kudo Shqipëria është zhveshur; flakët përpijnë dhjetëra hektarë pyje në Korçë, Dibër dhe Elbasan, shkatërrimi i pyjeve, burim fatkeqësish natyrore, gjykatat po stimulojnë shkatërrimin e pyjeve; Pukë, shkatërrimi i pyjeve inspektorët nën hetim, ndotja e ajrit në nivele të larta, 14 herë më e larte se standardet, ndikimi në shëndet, shkaktarët, ndotja e ajrit shkurton jetën e njeriut për nëntë vjet, ndotja e tokave bujqësore në nivelet me të larta, dora vrastare në mjedis është shtrirë në të gjithë territorin duke shkatërruar pyjet shumëvjeçare edhe në zonat më të ndjeshme të vendit për nga vlera historike dhe kulturore.... E për çudi në tërë këtë arsenal ngjarjesh nuk është provuar asnjë krim!

Por edhe tabloja e ndëshkimit të kundërvajtjeve penale mjedisore gjatë kësaj periudhe nuk paraqitet më tepër pozitive. Gjatë një periudhe gjashtë vjeçare, janë gjykuar vetëm 904 kundërvajtje penale mjedisore, që do të thotë 140 të tilla në vit, 7 për çdo gjykatë të rrethit gjyqësor, apo më pak se 5 për çdo rreth administrative.

Tabela e çështjeve të gjykuara të kundërvajtjeve mjedisore për periudhën 2005-2010²

Nr.	Viti	201/1	204	205	206	207	SH
1	2005	-	5	183	-	-	188
2	2006	-	3	162	-	-	165
3	2007	-	7	129	-	-	136
4	2008	4	12	124	1	-	141
5	2009	16	9	127	13	-	165
6	2010	3	7	99	-	-	109
		23	43	824	14	-	904

Sipas tabelës së mësipërme, e bazuar në të dhënat e Vjetarit Statistikor të Ministrisë së Drejtësisë, rezulton se në vitin 2005 janë gjykuar 188 kundërvajtje penale mjedisore, në vitin 2006 -165; në vitin 2007 – 136; në vitin

2008 – 141; në vitin 2009 – 165 dhe në vitin 2010 – 109 kundërvajtje penale mjedisore. Ndërsa sipas veprave penale mjedisore gjendja paraqitet si më poshtë: ndotja e ajrit - 23 çështje, peshkimi i ndaluar - 43, prerja e paligjshme e pyjeve - 824 dhe prerja e drurëve dekorativë dhe frutorë - 14 çështje. Por në bazë të së dhënave të mara nga Fondi i Ministrisë së Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave, për sa u përket kundërvajtjeve penale gjatë periudhës 2005-2009, rezulton një tjetër tablo, me tregues më të lartë. Sipas këtyre të dhënave, gjatë pesë viteve të mësipërme janë kallëzuar 1714 3 kundërvajtje penale, me një mesatare prej 342 çështje në vit, shifra këto që nuk përputhen me treguesit e Ministrisë së Drejtësisë, të cilat janë gati dy herë më të ulëta. Një nga arsyet e kësaj mospërputhjeje, përveç të tjerësh mund të jetë edhe fakti se çështjet e kallëzuara nuk kanë mundur të shkojnë deri në fazën e gjyqimit edhe për shkak të mos ndjekjes me profesionalizëm të kundërvajtjeve penale e sidomos zbulimit të autorëve dhe sigurimit të provave.

Kundërvajtje Penale sipas Ministrisë se Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave ⁴

VITI	Kundërvajtje Penale
2005	335
2006	525
2007	321
2008	212
2009	321
SH	1714

Ndërsa shifra e kundërvajtjeve administrative, po sipas treguesve të Ministrisë se Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave, gjatë viteve 2005-2009, ka qenë tepër e lartë, 10408, me një mesatare vjetore 1734 të tilla. Raporti midis kundërvajtjeve administrative dhe atyre penale

është 11,5:1, ndërkohë që dallimi midis tyre, nuk është i prerë me thikë, pasi mjaft prej tyre dallohen nga njëra tjetra vetëm nga pasojat materiale, të lehta, apo të rënda, gjë që përveç të tjerash varet edhe nga subjektiviteti i punonjësit të Inspektoratit të Mjedisit, apo Policisë Pyjore. Në diferencën e theksuar të shifrave midis çështjeve të ndjekura, kallëzuara, hetuara, gjykuar dhe dënuar ka ndikuar edhe detyrimi ligjor i përcaktimit të ardhjes së pasojave konkrete të disa veprave të krimit mjedisor, ku disa prej tyre nuk janë cilësuar si të tilla nga organet e drejtësisë, për mungesë të dukshme të pasojave, ndërkohë ato mund të jenë të menjëhershme, por edhe të pritshme, të cilat në një të ardhme mund të ndikojnë jetën, shëndetin dhe vdekjen e personit. Siç shikohet edhe në tabelën e mëposhtme, disa nga shkaqet e vdekshmërisë lidhen edhe me pasojat ndotjes mjedisore.

Shkaqet e vdekjeve sipas grup-sëmundjeve 1999-2009/për 100 mijë banorë

1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Shkaqet e vdekjeve
75.5	78.3	82.8	86.9	95.5	93.1	88.1	92.7	77.8	85.9	82.2	Tumorale
31.3	33.5	28.9	29.7	32.9	30.5	25.7	24.5	19.3	15.7	15.2	Aparati i frymëmarrjes
3.1	2.2	2.0	1.5	2.0	1.8	1.6	1.8	2.6	1.6	1.2	Malformime të lindura

Kundërvajtje administrative sipas Ministrisë së Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave

VITI	Kundërvajtje Administrative
2005	2820
2006	2793
2007	2096
2008	1495
2009	1204
Shuma	10408

Por, pavarësisht shifrave tepër të larta të kundërvajtjeve administrative, shifra e personave të dënuar për kundërvajtje penale mjedisore, pa përmendur ende llojin e masën e dënimit, është edhe më e vogël se ajo e çështjeve penale të gjykuara: – 807 të dënuar nga 904 çështje të gjykuara.

Tabela e personave të dënuar për kundërvajtje penale mjedisore për periudhën 2005-2010

Nr.	Viti	201/1	204	205	206	207	SH
1	2005	-	5	173	-	-	178
2	2006	-	6	141	-	-	147
3	2007	-	7	56	-	-	63
4	2008	4	20	111	2	-	137
5	2009	16	14	116	3	-	149
6	2010	3	13	117	-	-	133
	SH	23	65	714	5	-	807

Pjesa dërmuese, 714 persona, ose 88 % e tërësisë, janë dënuar për një vepër, prerje e paligjshme e pyjeve dhe 93 vetë, apo 12.4 e tërësisë janë dënuar për 4 kundërvajtjet e tjera mjedisore: ndotja e ajrit – 23, peshkim i ndaluar -65 dhe prerja e drurëve dekorativë dhe frutorë-5. Gjatë vitit 2005-2008, nuk ka asnjë dënim për ndotje të ajrit, ndërkohë që është fakt i pranuar sasia e lartë e karbonit dhe blözës në mjaft furra primitive të gëlqeres në zonën e Krujës. Gjatë 6 viteve, janë dënuar 65 persona për peshkim të ndaluar, vetëm rreth 6 të tillë në vit, ndërkohë që sipas informacioneve të medias dhe subjekteve serioze të peshkimit, nuk bëhet fjalë vetëm për peshkim në zona, mjete e mënyra të ndaluara, por edhe për përdorim të mjete të rrezikut të përbashkët si eksploziv, lëndë helmuese, rrymë elektrike etj. Po kështu për veprën penale të prerjes së drurëve dekorativ dhe frutorë, gjatë 6 viteve ka vetëm 5 të dënuar, më pak se një në vit, ndërkohë që vepra të tilla janë kryer edhe në Parkun e liqenit të Tiranës, apo në një sere zonash ullishtore, ku janë kryer ndërtime pa leje. Për sa i përket veprës penale: shkelja e

karantinës së bimëve dhe kafshëve, neni 207, ku për 16 vjet nuk ka asnjë procedim penal, ajo vazhdon të jetë ende inekzistente, pasi ashtu janë edhe strukturat e monitorimit të këtij aktiviteti. Për fat të keq, Kodi Penal nuk parashikon vepra penale mjedisore për ndotje të tokës, ndotje akustike, gjueti të ndaluar e të tjera të kësaj natyre.

Dënimet me deri 2 vjet burg për kundërvajtje penale mjedisore

Nr.	Viti	201/1	204	205	206	207	SH
1	2005	-	2	36	-	-	38
2	2006	-	2	20	-	-	22
3	2007	-	4	8	-	-	12
4	2008	-	6	14	-	-	20
5	2009	1	1	2	-	-	4
6	2010	-	2	12	-	-	14
	SH	1	17	92	-	-	110

Duke analizuar tabelën e dënimeve të kundërvajtjeve penale me heqje lirie, deri 2 vjet, shikojmë se treguesit e zbatimit të ligjit penal mjedor zbehen edhe më tepër. Me një dënim të tillë janë dënuar vetëm 110 persona, nga 807 të dënuar në tërësi, që do të thotë 13% e tyre, ose rreth 18 persona në vit. Kjo do të ishte një shifër optimiste në qoftë se do ti përgjigjej realitetit të kriminalitetit mjedor, gjë që në fakt nuk është kështu. Intensiteti i këtyre veprave është 2.9 për tërësinë e dënimeve dhe 0.6 për dënimet deri 2 vjet heqje lirie që do të thotë se në Shqipëri vetëm 2.9 persona në 100000 banorë kryejnë vepra penale mjedisore, ndërkohë që për krimet mjedisore ky tregues është 0, shifra këto që di ti kishin zili edhe vendet skandinave, të cilat kanë koeficient dhe intensitet kriminal mjedor më të ulët në Europë. Siç shihet edhe në tabelë, për ndotje të ajrit ka vetëm 1 të dënuar me heqje lirie në 6 vjet, ndërsa për prerje të drurëve dekorativë dhe frutorë dhe shkelja e karantinës së bimëve dhe kafshëve, asnjë, ndërkohë që 106 dënime me

burgim janë për peshkim të ndaluar dhe shkatërrim me zjarr i pyjeve dhe i mjedisit pyjor, përkatësisht 17 dhe 92.

Dënimet me gjobë për kundërvajtje penale mjedisore

Nr.	Viti	201/1	204	205	206	207	SH
1	2005	-	3	137	-	-	140
2	2006	-	4	121	-	-	125
3	2007	-	3	48	-	-	51
4	2008	4	14	97	2	-	117
5	2009	15	13	114	3	-	145
6	2010	3	11	105	-	-	119
	SH	22	48	621	5		697

Siç rezulton edhe nga kjo tabelë, pjesa dërmuese e veprimtarisë 6 vjeçare, nga një sere strukturash të ngarkuara me ligj për zbatimin e ligjit penal mjedisor, si: Inspektorati Mjedisor, Policia Pyjore, Policia e Shtetit, Prokurori e Gjykatë, Pushteti Vendor etj, përfundon me 697 dënime penale me gjobë, duke e barazuar këtë punë në kuptimin formal, me atë efekt që japin dënimet për kundërvajtjet administrative, pa përmendur faktin se në disa raste dënimi penal me gjobë mund të jetë edhe më i lehtë se sa ai i kundërvajtjes administrative.

2. Problematikat kryesore të zbatimit të ligjit penal mjedisor

Duke analizuar tablonë e mësipërme, mund të evidencojmë këto problematika kryesore të zbatimit të ligjit penal mjedisor:

- Zbatimi i ligjit penal mjedisor, nuk i përgjigjet në kohë, hapësirë dhe me efektivitet, realitetit të kriminalitetit mjedisor.

- Treguesit e luftës për parandalimin, zbulimin dhe ndëshkimin e kriminalitetit mjedisor, janë në parametra më të ulëta se ato të llojeve të tjera të kriminalitetit edhe pse në

këtë drejtim operojnë struktura shtetërore që konsiderohen të specializuara

- Ekzistojnë një sere vështirësish e mangësish për zbatimin e ligjit penal mjedisor në praktikë, për shkaqe e arsye të ndryshme, për të cilat do të flasim më poshtë.

- Zbatimi i ligjit penal mjedisor, nuk ka bërë të mundur të realizohen në të gjitha rastet disa nga parimet bazë të ligjit për Mjedisin, si atë të parandalimit dhe marrjes së masave paraprake, të zëvendësimit dhe/ose kompensimit, parimi “ndotësi paguan”, si dhe përgjegjësisë së ndërsjellë dhe bashkëpunimit.

- Si rezultat i efektivitetit të ulët të zbatimit të ligjit penal mjedisor shtetit dhe shoqërisë i janë shkaktuar dëme shoqërisht të rrezikshme, të pa kompensuar e disa të parikthyeshëm.

- Ndërsa për veprat penale tradicionale, si prerja e paligjshme e pyjeve, apo peshkimi i ndaluar, të cilat kanë ekzistuar edhe kodin e mëparshëm penal, çdo vit ka tregues të përpjekjeve të zbatimit të ligjit, për veprat e reja, si transportimi i mbeturinave toksike, ndotja e ajrit, apo ndotja e ujërave, treguesit e zbatimit të ligjit janë të bardha në të gjitha vitet.

- Nuk mungojnë treguesit e zbatimit të ligjit penal, pavarësisht nga cilësia, për ato vepra penale për të cilat janë ngritur dhe funksionojnë struktura të specializuara për parandalimin dhe ndjekjen e tyre, siç është Policia Pyjore, e cila ka si mision edhe parandalimin e prerjes paligjshme e pyjeve, ndërkohë që ndodh e kundërta për ato vepra, për ndjekjen e të cilave mungojnë struktura të specializuara.

- Në ato mjedise ku kontrolli i territorit realizohet në kushte më optimale, ka pasur rezultate më të mira në ndjekjen dhe kallëzimin e veprave penale mjedisore, se sa në ato mjedise ku ky kontroll është në parametra të ulëta, ose mungon fare.

- Në zonat urbane ku janë më të pranishme edhe pushtete të tjera e sidomos media, apo ndikimi i opinionit publik,

veprat penale mjedisore janë në nivele më të ulëta dhe vlerësimi i tyre është më i lartë se në ato zona rurale apo malore, ku mungojnë këta faktorë.

- Në mjaft raste veprat penale mjedisore janë vlerësuar seriozisht vetëm pas ndërhyrjeve të shumta dhe presionit të vazhdueshëm të medieeve, gjë që përveç të tjerash mund të flasë edhe për pasivitet, nënvleftësim apo korrupsion të strukturave përkatëse shtetërore.

- Parandalimi i krimit mjedor, si një nga detyrat kryesore të zbatimit të ligjit penal mjedor, nuk është realizuar, i është lënë rastësisë dhe nuk mbështetet në strategji e plane veprimi.

3. Shkaqet e problematikave të zbatimit të ligjit mjedor

Ndër shkaqet më kryesore të ekzistencës së problematikave të zbatimit të ligjit penal mjedor, mund të përmendim:

- Mos njohja si e si duhet e veçorive të parandalimit të kriminalitetit mjedor, nga punonjësit e strukturave përkatëse, e cila përfaqëson një teori e praktikë relativisht të re, me nocione, kategori e instrumente shkencore, profesionale e bashkëkohore.

- Tërësia e ligjit mjedor në përgjithësi, është tepër më e avancuar se sa ligji penal mjedor, i cili me nivelin aktual, e ka të vështirë ti përgjigjet atij, ta ndjekë, ta mbështesë dhe të ndikojë në zbatimin e tij.

- Kapacitetet e strukturave të posaçme të luftës kundër krimit mjedor, kanë mangësi në aspektin e aftësimin profesional, kulturor e shkencor.

- Policia Pyjore funksionon ende me mentalitetin e para viteve '90, duke u fokusuar vetëm në ndjekjen e krimit tradicional e shpesh herë kompetencat e saj përplasen e ngatërrohen me ato të Policisë së Shtetit.

- Policisë Pyjore i mungojnë kapacitetet teknike, logjistike dhe financiare për një luftë me efektivitet ndaj krimit mjedor

e sidomos thithjes së informacionit, zbulimit të autorëve të veprave penale, sigurimit të provave etj.

- Midis Policisë Pyjore dhe Policisë së Shtetit nuk ka kufij të ndarë kompetencash, por përplasje, ngatërrim, dublim e konverjim.

- Policia e Shtetit edhe pse me ligj ngarkohet të vlerësojë e ndjekë çdo lloj krimi, e quan veten të përjashtuar në këtë luftë, jo vetëm pse në statistikat e saj mungojnë treguesit e krimit mjedisor, por edhe pse kontributi i saj në këtë drejtim është minimal.

- Mungesa e një strukture të posaçme në Policinë e Shtetit për ndjekjen e krimit mjedisor, në përbërje të Departamentit të Hetimit të Krimit edhe pse INTERPOL, ka dhënë një rekomandim të tillë, ka ndikuar që krimi mjedisor të mos vlerësohet e të mos ndiqet në mënyrë të organizuar e planifikuar.

- Të njëjtat efekte kanë dhënë edhe mungesa e zyrave të specializuar për ndjekjen e krimit mjedisor në Prokurori e Gjykata.

- Shërbimet inteligjente, duke mos e vlerësuar si duhet lidhjen e krimit mjedisor me Sigurinë Kombëtare, nuk kanë treguar ndonjë rezultat të dukshëm e konkret në lidhje me luftën ndaj krimit mjedisor e sidomos të lidhjeve të këtij krimi me trafiket e krimit e organizuar ndërkombëtar.

- Parimi i përgjegjësisë së ndërsjellët e bashkëpunimit midis strukturave të luftës kundër krimi mjedisor dhe konkretisht midis Ministrisë së Mjedisit, Ministrisë së Brendshme, Pushtetit Vendor, Policisë së Shtetit, SHISH, etj, ose ka munguar, ose ka qenë në nivele formale.

- Mungesa e strategjive dhe planeve të veprimit për parandalimin e krimit mjedisor, nuk ka bërë të mundur tërheqjen në këtë luftë të komunitetit, gjë që duket si në kallëzimet e rralla penale nga qytetarët, ashtu edhe në indiferentizmin e publikut.

- Mos përcaktimi qartë dhe ekzaktësisht midis kundërvajtjeve administrative dhe atyre penale, ka bërë që

mjaft të tilla të ezaurohen si kundërvajtje administrative.

- Detyrimi ligjor i përcaktimit të ardhjes së pasojave konkrete shoqërisht të rrezikshme të disa veprave të krimit mjedisor, ka bërë që disa prej tyre të mos cilësohen si të tilla nga organet e drejtësisë, ndërkohë që këto pasoja mund të jenë të menjëhershme, por edhe të pritshme.

- Duke qenë se dispozitat e krimit mjedisor konsiderohet të bardha, mungesa e një sere ligjesh e aktesh nënligjore që ju referohen atyre, ka sjellë vështirësi në kualifikimin penalo-juridik të disa veprave penale mjedisore. Vetëm për ligjin Nr.10463, datë 22.9.2011, "Për menaxhimin e integruar të mbetjeve" Këshilli i Ministrave, brenda 2 vjetëve nga data e hyrjes në fuqi të këtij ligji, duhet të nxjerrë aktet nënligjore, në zbatim të mjaft neneve me rreth 50 probleme. E po kështu edhe Ministri duhet të nxjerr aktet nënligjore në zbatim të neneve 12 pika 5 dhe 66 pika 4. Por koha nuk prët. Mjaft akte nënligjore duhet të nxirren edhe në zbatim të ligjit bazë "Për mbrojtjen e Mjedisit", për interpretimin e rreth 20 neneve.

- Mungesa e parametrave të kontrollit të integruar të territorit, ka krijuar një sërë mangësish edhe në kontrollin e krimit mjedisor.

- Inspektoratet për monitorimin e veprave të reja penale mjedisore, janë ende të pa afta për t'ju kundërvënë sfidave të kohës.

- Prania e shpërdorimit të detyrës, apo korrupsionit në radhët e punonjësve të luftës ndaj krimit mjedisor, ka dhënë ndikimet e tij negative në parametrat e zbatimit të ligjit penal mjedisor.

Përfundime dhe rekomandime

Nga analiza e treguesve të zbatimit të ligjit penal mjedisor, për përmirësimin e mëtejshëm të kësaj veprimtarie dhe përbalimin e vështirësive të rritjes, mendojmë se disa nga rekomandimet kryesore, mund të jenë edhe këto.

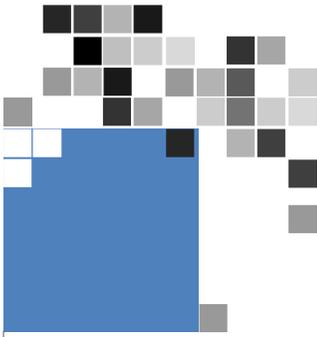
- Përafrimi i ligjit penal mjedisor me legjislacionin mjedisor, që konsiderohet në standarde optimale.
- Përmirësime ligjore për vlerësimin e ndjekjen e krimit mjedisor në ligjet themelore të Policisë së Shtetit, ShISH dhe SHIU.
- Ngritja e strukturave të specializuar në Prokurori dhe Polici të Shtetit për ndjekjen e krimit mjedisor dhe trajnimin e personelit për të përvetësuar teoritë e praktikat bashkëkohore.
- Kthimi i Policisë Pyjore në Inspektorat të Pyjeve dhe ndarja e kompetencave të saj të policisë gjyqësore nga ana e Policisë së Shtetit.
- Ndryshime strukturore në Policinë e Shtetit, Policinë Bashkiake e Komunare dhe Ministrinë e Mjedisit, për një kontroll të plotë në hapësirë dhe në kohë të territorit.
- Përcaktimi i kufijve të saktë midis kundërvajtjeve administrative dhe atyre penale, duke u zëvendësuar nocioni “dëm material i lehtë” me vlerë reale konkrete material në bazë të indeksit tarifor.
- Plotësimi sa më shpejtë i akteve ligjore e nënligjore që ju referohen veprat penale mjedisore.

Referenca

- ¹ Raportet vjetore të analizës së Policisë së Shtetit 2005 - 2011
- ² Vjetarit Statistikor të Ministrisë së Drejtësisë
- ³ Fondi i Ministrisë së Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave
- ⁴ Po aty

Literatura

1. Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë
2. E Drejta e jetës, Duka Artan
3. Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë
4. Konventa Europiane për të Drejtat e Njeriut
5. Ligj_nr_10237_dt_18.02.2010 për sigurinë në punë
6. Ligji nr. 021-21, për sigurinë e përgjithshme të produkteve
7. Ligji nr. 021-70, _per_siguri_ne_komunikacion
8. Strategjia kombëtare, Siguria rrugore 2011 - 2020
9. Raportime të Prokurorisë së Përgjithshme në Kuvend, për vitet 2005-2012.
10. Analiza e Policisë së Shtetit për vitet 2005- 2012

■ Naim TOTA, Doktorant,
Prokuroria e Rrethit Gjyqësor Tiranë.
Adresa: naimtota@yahoo.com

Të drejtat e njeriut dhe garancitë ligjore në procesin e të provuarit

6

Abstrakt

Çdo individ ka të drejtë të jetojë dhe të gëzojë lirinë e tij. Liritë dhe të drejtat e tij janë të njohura dhe të mbrojtura nga akte të ndryshme ndërkombëtare dhe kombëtare. Ratifikimi i akteve ndërkombëtare që sanksionojnë këto të drejta është një tregues pozitiv i përpjekjeve që bëjnë shtetet për të përmirësuar trajtimin e shtetasve të tyre në çdo kohë dhe në çdo situatë në të cilën ata ndodhen. Në kohë, sisteme dhe vende të ndryshme, respektimi i të drejtave të njeriut është në nivele të ndryshme, madje ka vende në të cilat të drejtat e njeriut mohohen plotësisht ose pjesërisht. Respektimi i të drejtave të personave të cilëve u privohet liria është një problem që ka shqetësuar dhe vazhdon të shqetësojë studiuesit, kërkuesit, organizatat e të drejtave të njeriut edhe në vendet më të zhvilluara dhe me demokraci më të konsoliduar. Ky shqetësim buron jo vetëm nga fakti se këto persona janë qenie njerëzore, që pavarësisht nga vepra e kryer, gëzojnë disa liri dhe të drejta, por pozita e veçantë e tyre në raport me të tjerët i vë në kushte më të disfavourshme dhe herë-herë i shndërron ata në grupe më të dobëta, të cilëve nga njëra anë mund t'u cenohen liritë dhe të drejtat e tyre dhe nga ana tjetër, ata kanë mundësi të kufizuara për t'u mbrojtur nga veprimet abuzive të përfaqësuesve të pushtetit. Problemi është më i ndjeshëm kur bëhet fjalë për respektimin e lirive dhe të drejtave të personave të padënuar ende nga gjykata me vendim të formës së prerë dhe që quhen të pafajshëm përderisa nuk është provuar fajësia me vendim gjyqësor të formës prerë (neni 30 i Kushtetutës së R. Shqipërisë dhe neni 4 i K. Pr. Penale). Në këtë punim do të ndalemi në trajtimin e respektimit të disa prej të drejtave të njohura dhe të sanksionuara në Kushtetutë dhe në Ligjin Procedural Penal, të personave të shoqëruar dhe arrestuar gjatë hetimeve paraprake. Gjithashtu, do të prezantohen edhe disa konstatime të dhëna në vendime nga Kolegjet Penale të Gjykatës Lartë, lidhur me mosrespektimin e të drejtave të personave të arrestuar në procedimet penale.

Fjalët kyçe:

Të drejtat e njeriut, procedim penal, arrestim, shoqërim, ndalim, i pandehuri, gjykata, procedurë etj

Hyrje

E drejta për drejtësi dhe për një proces të paanshëm është parim themelor i njohur nga tërësia e dokumenteve dhe instrumenteve ndërkombëtare. Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut dhe Pakti Ndërkombëtar mbi të drejtat civile dhe politike të shtetasve, shpallin se “Çdo person ka të drejtë që çështja e tij të shqyrtohet me drejtësi dhe publikisht nga një gjykatë kompetente, e pavarur, e krijuar në bazë të ligjit.

Të drejtat dhe liritë themelore të njeriut qëndrojnë në themel të së gjithë rendit juridik dhe janë të pandashme, të patjetërsueshme e të padhunueshme. Ato janë parashikuar në nenin 15 të Pjesës Dytë, Kreu i I “Të drejtat dhe liritë themelore të njeriut” të Kushtetutës së Republikës Shqipërisë¹. Në këtë ligj themelor të shtetit janë parashikuar edhe garancitë kushtetuese që i bëjnë këto të drejta të realizueshme, detyrimet e shtetit e organeve të tij, për t’i zbatuar ato në veprimtarinë e tyre, si dhe mundësitë efektive për zëvendësimin e dëmit të shkaktuar, prej mosrespektimit të së drejtave dhe lirive të garantuara nga kushtetuta.

Edhe pse kuadri ligjor ekziston dhe ai është përafruar me legjisllacionin ndërkombëtar, akoma ka mangësi, si në kuptimin dhe zbatimin e të drejtave të njeriut dhe garancive që ka parashikuar ligjvënësi për garantimin e tyre ashtu edhe në përmirësimin e mëtejshëm të tij, me qëllimin e përafrimit

me legjislacionin ndërkombëtar e veçanërisht me atë europian. Aftësia për zbatimin e legjislacionit akoma nuk është në nivelin që kërkohet, si një element i domosdoshëm i garantimit të demokracisë dhe sundimit të ligjit. Në këtë punim do të analizojmë disa aspekte të respektimit të së drejtave të qytetarëve dhe garancive që gëzojnë nga kushtetuta dhe ligji procedural penal.

1. Të drejtat gjatë procesit të shoqërimit, ndalimit ose të arrestimit

Policia e shtetit ka për detyrë të respektojë të drejtat dhe liritë themelore të njeriut. Në realizimin e detyrave institucionale që parashikohen në nenin 1/2 të ligjit nr. 9749, datë 04.06.2007, "Për Policinë e Shtetit", misioni i policisë është të ruaj rendin dhe sigurinë publike në përputhje me ligjin duke respektuar të drejtat dhe liritë e njeriut. Ajo e mbështet veprimtarinë e saj në Kushtetutën e R. Shqipërisë, në ligjet dhe aktet normative si dhe në aktet ndërkombëtare të pranuar në përputhje me të për trajtimin e të shoqëruarve, të ndaluarve, të arrestuarve dhe të dënuarve, siç është Konventa Europiane mbi të Drejtat e Njeriut, Konventa mbi të Drejtat e Fëmijës, Protokolli Opsional i Konventës kundër Torturës dhe dënimeve të tjera Ç'njerëzore dhe Degraduese si dhe konventat dhe aktet e tjera ndërkombëtare që janë ratifikuar nga shteti ynë.

Disa nga parimet e punës së policisë në një demokraci janë:²

- Policia duhet të jetë e ndërgjegjshme dhe të operojë sipas kornizës së parimeve demokratike.
- Policia, së cilës i njihen fuqi të veçanta ligjore mbi shtetasit e vendit të tyre në emër të shoqërisë civile dhe si persona të cilët kanë besimin e publikut, janë profesionist, sjellja e të cilëve duhet të drejtohet nga një kod sjelljeje prej profesionisti.
- Policia duhet t'i shërbejë publikut dhe të jap llogari para publikut të cilit i shërben.

- Policia duhet t'i realizojë veprimtaritë e saj duke respektuar dinjitetin njerëzor dhe të drejtat bazë të publikut.
- Policia duhet t'i kryej detyrat e saj duke respektuar parimet e mos-diskriminimit.³

Sipas të drejtës pozitive, detyrë themelore e policisë është që t'i zbrapsin dhe t'i pengojnë veprat penale, t'i zbulojnë veprat penale, që kur të ekzistojnë bazat e dyshimit se është kryer vepra penale e cila ndiqet exofficio, të ndërmarrin masa të nevojshme që të gjendet kryesi i veprës penale, që të zbulohen dhe të sigurohen gjurmët e veprës penale, si dhe që në atë drejtim të mbledhin informata etj.⁴

Ekzistojnë shtatë të drejta të njeriut në lidhje me ndërveprimin e policisë në publik. Është e domosdoshme të ndiqet mënyra se si vepron policia dhe të bëhen pyetje në lidhje me:

1) *Ligjshmërinë*

Të gjitha veprimet e policisë duhet të përputhen me ligjet kombëtare në fuqi dhe me të drejtën ndërkombëtare në lidhje me të drejtat e njeriut. Policia duhet të verifikoj gjithmonë ligjshmërinë e veprimeve që ka ndërmend të ndërmarrë dhe t'i ekzekutojë ato në përputhje me ligjin në fuqi në mënyrë që të veprojnë në emër të shoqërisë civile të cilën ata e kanë për detyrë ta mbrojnë.

2) *Mos-diskriminimi*

Në të gjitha dokumentet ligjore, traktatet dhe konventat është e pranishme kërkesa ligjore që policia duhet të zbatojë detyrat e saj pa bërë diskriminime. Të drejtat e njeriut duhet të mbrohen dhe detyra e policisë është që kjo të realizohet pa diskriminim.

3) *Nevoja*

Policia mund të përdor forcë vetëm në rastet me të nevojshme dhe vetëm deri në atë masë që kërkohet për të arritur një objektiv të ligjshëm. Liria e qytetarit është e drejtë themelore dhe këtu nuk mund të ndërhyjë policia, vetëm në rast se është absolutisht e nevojshme që të veprohet ashtu.

4) *Proporcionaliteti (masa)*

Në rastet kur përdoret forca, veprimi duhet të jetë proporcional me forcën dhe sfidën me të cilët ndeshet veprimi

policor dhe kjo masë duhet të zbatohet për çdo veprim të policisë kur ajo kërkon t'ia privoj qytetarit të drejtat e saj/të tij të njeriut. Të gjitha format e veprimit të policisë duhet të jenë proporcionale me natyrën dhe shkallën e problemit që trajtohet.

5) Përgjegjshmëria

Përgjegjshmëria për veprimin e marrë duhet të jetë e pranishme në një demokraci. Të gjithë punonjësit e policisë duhet të jenë të përgjegjshëm para publikut të cilit i shërbejnë. Kjo është diçka që njihet si ushtrimi i lejuar i veprimtarisë së policisë. Gjatë të gjitha llojeve të ndërhyrjeve, policia duhet të jetë normalisht në gjendje që të japë evidenca për të drejtën e tyre të ndërhyrjes dhe për identitetin e tyre profesional.

Punonjësit e policisë duhet të kundërshtojnë të gjitha format e korrupsionit brenda radhëve të policisë dhe të informojnë menjëherë superiorët e tyre dhe organet e tjera përkatëse për çdo formë të korrupsionit që vihet re tek kolegët e tyre në polici.

6) Korrektësia

Policia do të kryej detyrat e saj me korrektësi dhe do të udhëhiqet nga parimet e pa-anshmërisë dhe të mos-diskriminimit. Atje ku kërkohet, policia duhet të veprojë me vendosmëri, por duke ruajtur korrektësinë gjatë gjithë kohës.

7) Humanizmi

Te drejtat, si liria e mendimit, e ndërgjegjes, e besimit, e shprehjes, e mbledhjes paqësore, e lëvizjes dhe e gëzimit paqësor të pronës, janë themelore. Policia do të ndërhyj në të drejtën e individit vetëm kur të jetë rreptësisht e nevojshme dhe vetëm në atë masë që të lejon ligji për të arritur objektivin e ligjshëm. Policia do të veprojë me integritet dhe respekt për publikun dhe me kujdes të veçantë për situatën e të gjithë individëve që u përkasin grupeve të prekshme.

2. Informimi për të drejtat që gëzon qytetari nga legjislacioni në momentin e shoqërimit të ndalimit dhe të arrestimit

Personat e shoqëruar, të ndaluar dhe të arrestuar, gëzojnë

një sërë të drejtash që parashikohen nga neni 28 i Kushtetutës. Këto të drejta, jo vetëm janë parashikuar në kushtetutë, por edhe në Konventën Europiane të së Drejtave të Njeriut (neni 5), Konventa mbi të Drejtën e fëmijës (neni 40), ndërsa në ligjin e ri “Për Policinë e Shtetit” në nenin 107/2⁵. Në ndryshim nga ligji i mëparshëm, “Për Policinë e Shtetit” në të cilin, në nenin 45/3, ligjvënësi kishte përcaktuar në mënyrë taksative se: “Personi i shoqëruar gëzon të gjitha të drejtat e njohura në nenin 28 të Kushtetutës”. Referimi i ligjit të mëparshëm të policisë së shtetit, që i referohet nenit 28 të Kushtetutës është më i plotë dhe më i saktë, pasi operon me kërkesat e Konventës Europiane të së Drejtave të Njeriut dhe Konventën mbi të Drejtat e Fëmijës.

Në raportin midis Konventës dhe të Drejtës së brendshme Shqiptare, Konventa përfaqëson një rend juridik epror në fushën e të drejtave të njeriut, përderisa shtetet i nënshtrohen juridiksionit të Gjykatës Europiane në këtë sferë të veçantë.⁶

3. Trajtimi njerëzor i të shoqëruarve, të ndaluarve dhe të arrestuarve

Kushtetuta e R. Shqipërisë, në nenin 25 të saj parashikon se: “Askush nuk mund t’i nënshtrohet torturës, dënimit apo trajtimit mizor, çnjerëzor ose poshtërues”. Në respektim të të drejtave themelore të njeriut, çdo person që shoqërohet, ndalohet apo arrestohet, nga askush nuk mund të trajtohet në mënyrë jo humane, të keqtrajtohet fizikisht, të fyhet, të cenohet dinjiteti i tij apo të torturohet nga zyrtarët e zbatimit të ligjit.

4. Të drejtat e njeriut në hetimet paraprake dhe në gjykim

Procesi i rregullt ligjor cenohet nëse nuk respektohen të drejtat e njeriut gjatë hetimeve paraprake dhe në gjykim. Pjesëmarrja e të pandehurit në procesin e të provuarit realizohet mbi bazën e të drejtave të njohura nga ligji. Kodi i Procedurës Penale, duke i sanksionuar ato në dispozita të

veçanta, përcakton këto të drejta procedurale.

a) *E drejta për t'u njohur i pandehuri me akuzën e ngritur.*⁷

Kjo e drejtë realizohet

nëpërmjet vendimit mbi marrjen e një personi në përgjegjësi penale dhe njoftimit të tij. Në këtë vendim përmendet fakti i kryerjes së veprës dhe i cilësimit të saj juridik. Akuza e formuluar në vendimin mbi marrjen e personit në përgjegjësi penale duhet të jetë konkrete. Në çdo rast, ajo duhet të tregojë kohën dhe vendin e kryerjes së veprës penale, personin që e ka realizuar atë dhe shkaqet e marrjes së tij si të pandehur. Në Kodin e Procedurës Penale u sanksionuan për herë të parë kompetencat e gjykatës për miratimin e akteve më të rëndësishme të fazës së hetimit paraprak, siç janë ato për masat e sigurimit etj. Në ndryshim nga legjislacioni i mëparshëm, në K. Pr. Penale u pranuan normat e Konventës Europiane për të Drejtat e Njeriut, lidhur me masat e sigurimit u hoq e drejta e prokurorit për caktimin e këtyre masave që kufizojnë liritë e të drejtat themelore të njeriut dhe u pranua norma ndërkombëtare e caktimit të tyre nga gjyqtari, kur janë rastet dhe kushtet e parashikuara me ligj.

Në përshtatje me nenin 5 të Konventës, që bën fjalë për të drejtën e lirisë dhe të sigurimit, në Kushtetutë dhe në K. Pr. Penale janë përcaktuar qartë e saktë rastet e heqjes dhe kufizimit të lirisë së personit, si dhe kushtet e kriteret për caktimin e masave të sigurimit në tërësi e të masës së arrestimit në veçanti. Në bazë të nenit 27/2 germa "c" të Kushtetutës liria e personit mund të kufizohet vetëm kur ka dyshime të arsyeshme se ka kryer një vepër penale ose për të parandaluar kryerjen prej tij të veprës penale ose largimin e tij pas kryerjes së saj. Kështu, në vendimin unifikues nr.3, datë 27.09.2002, Kolegjet e Bashkuara të Gjykatës Lartë ndër të tjera arsyetojnë: *caktimi i masave të sigurimit kundrejt autorëve të veprave penale nuk kushtëzohet me marrjen e cilësisë së të pandehurit. Rregulli i përcaktuar në nenin 5 të K. Pr. Penale⁸ plotësohet dhe sqarohet më së miri*

nga pika 4 e nenit 34 të Kodit të Procedurës Penale ku thuhet: "Dispozitat, që zbatohen për të pandehurin, zbatohen edhe për personin nën hetim, me përjashtim të rasteve kur ky kod parashikon ndryshe. Ndaj këtij personi (nënkupto personi në hetim) shtrihen edhe të drejtat dhe garancitë që janë parashikuar për të pandehurin".⁹

Si përfundim, Kolegjet e Bashkuara theksojnë se, *masat e sigurimit mund të caktohen edhe pa u marrë personi më parë si i pandehur, me kusht që të jetë vënë në dijeni menjëherë dhe hollësisht për akuzën që i bëhet dhe për të drejtat e tij* (neni 31 i Kushtetues). Njoftimi i akuzës të pandehurit, është rregull procedural i sanksionuar në nenin 34 të Kodin e Procedurës Penale. Paraqitja e provave në vendim dhe njohja me to, i jep mundësi të pandehurit të realizojë në mënyrë me aktive të drejtën e tij për mbrojtje, duke kundërshtuar përfundimet e organit që procedon dhe të vejë në diskutim provat e mbledhura kundër tij, të kërkojë administrimin e provave të reja, të verifikojë versionet e ngritura, duke ndihmuar në këtë mënyrë në sqarimin e plotë dhe të gjithanshëm të rrethanave të çështjes.

b) E drejta e të pandehurit për të dhënë shpjegime rreth akuzës. Kjo e drejtë është sanksionuar në nenin 39 të K. Pr. Penale dhe realizohet nëpërmjet dhënies nga i pandehuri të shpjegimeve gjatë pyetjes. Shpjegimet e të pandehurit mund të prekin:

- anën faktike të veprës, të treguar me aktin procedural lidhur me formulimin e akuzës,
- anën juridike të saj (cilësimin ligjor të veprës, rrethanat që lehtësojnë shkallën e përgjegjësisë, masën e dënimit),
- mjaftueshmërinë e provave për argumentimin e fajësisë,
- qëndrimin e të pandehurit ndaj provave të veçanta, të shqyrtuara në fazën e hetimit paraprak të çështjes dhe në gjykatë,
- paraqitje e fakteve të njohura të pandehurit lidhur me analizën e provave të veçanta.

Në të gjitha këto raste shpjegimet e të pandehurit e

ndihmojnë organin e hetimit dhe gjykatën të verifikojnë dhe vlerësojnë provat e mbledhura, të ndërtojnë versionet e mundshme, të mbledhin prova plotësuese dhe mbi këtë bazë të arrihet në konkluzione të sigurta dhe të plota kundrejt të gjitha rrethanave që duhen provuar.

c) E drejta e të pandehurit për paraqitjen e provave.

Kjo e drejtë realizohet ose drejtpërsëdrejti nga i pandehuri, ose nëpërmjet mbrojtësit të tij. Në përgjithësi ajo realizohet në formën e kërkesave të paraqitura organit procedues për saktësinë e objekteve dhe dokumenteve që janë në administrimin e të pandehurit. Organi procedues dhe gjykata nuk kanë të drejtë të refuzojnë kërkesat e të pandehurit, kur provat e paraqitura kanë rëndësi për çështjen. Refuzimi i pranimit të provës duhet të bëhet me vendim të arsyetuar të prokurorit ose të policisë gjyqësore që kryen hetimet. Në gjykimin e çështjes ndaj të pandehurit A.T, akuzuar për veprën penale të mashtrimit, parashikuar nga neni 143 i K. Penal, Kolegji Penal i Gjykatës Lartë, konkludon se; *pretendimin e mbrojtjes për t'u paraqitur në seancë libri i debitorëve të dyqanit është konsideruar nga Gjykata e Apelit Gjirokastër i pa rëndësishëm për çështjen penale, pa vlerën e provës në këtë proces, duke e vlerësuar atë (librin e debitorëve) si shkresë të thjeshtë me procesin civil. Vetëm në lidhje me këtë pretendim të fundit të mbrojtësit të të pandehurit, Kolegji Penal i Gjykatës së Lartë vlerëson se administrimi i librit të debitorëve ka rëndësi për kualifikimin ligjor të veprës penale për të cilën akuzohet klienti i tij. Për pasojë, vendimi i Gjykatës së Apelit Gjirokastër duhet të priset dhe aktet gjyqësore të kthehen për rishqyrtim. Në rishqyrtim është e nevojshme të zgjerohet hetimi gjyqësor jo vetëm për marrjen, administrimin dhe vlerësimin e "librit të debitorëve", por edhe për rimarrjen ose marrjen e provave të tjera që do të çmohen të nevojshme nga Gjykata e Apelit Gjirokastër¹⁰.*

d) E drejta e të pandehurit për paraqitjen e kërkesave.

Kjo e drejtë realizohet si në fazën e hetimeve paraprake

ashtu edhe gjatë gjykimit të çështjes penale dhe mund të prek probleme nga më të ndryshmet që lindin në procesin e të provuarit, nga zgjidhja e drejtë e të cilave varet konstatimi i së vërtetës në çështjen. Probleme të tilla mund të jenë; pyetja e personave, realizimi i ballafaqimeve, kryerja e ekspertimeve, verifikimi i përmbajtjes së provës, ngritja e versioneve, konstatimi i rrethanave të veçanta të çështjes të pasqyruara gjatë hetimit dhe shqyrtimit gjyqësor të çështjes penale etj.

e) E drejta e të pandehurit për të marrë pjesë në veprimet hetimore.

Realizimi i kësaj të drejte bëhet duke ndjekur procedurat përkatëse për kryerjen e veprimeve hetimore me qëllim zbulimin, fiksimin procedural dhe verifikimin e provave. Sipas rendit të caktuar procedural kryerja e disa veprimeve procedurale nuk mund të realizohet pa pjesëmarrjen e të pandehurit siç është veprimi hetimor i paraqitjes për njohje. Duke marrë pjesë në veprimet procedurale, i pandehuri ka të drejtë të njoftojë të dhënat që disponon, të kërkojë fiksimin e tyre në procesverbal, të paraqes në dorën e tij thëniet e veta, të parashtrijë në akt të veçantë procedural vërejtjet mbi veprimet e paligjshme të policisë, të prokurorit ose të gjyqtarit, të vërtetojë me firmën e tij procesverbalin e veprimit hetimor.

f) E drejta e të pandehurit për t'u njohur me provat me rastin e përfundimit të hetimeve¹¹.

Kjo e drejtë i jep mundësinë e parashtrimit të kërkesave për kryerjen e veprimeve plotësuese dhe plotësimin e tyre kur ato kanë rëndësi për zgjidhjen e drejtë të çështjes. I pandehuri duke u njohur me provat ka të drejtë t'i paraqesë prokurorit vërejtjet, si edhe kërkesat lidhur me të dhënat e mbledhura në çështjen.

g) E drejta e të pandehurit për të kërkuar përjashtimin e personave që zhvillojnë hetime, të punonjësit të policisë, prokurorit, gjyqtarit, sekretarit të seancës gjyqësore, përkthyesit, ekspertit.

Kjo e drejtë ka në themel kërkesën se objektiviteti i procesit mund të sigurohet vetëm kur personi që administron provat, të mos jetë i interesuar në zhvillimin e çështjes. Kjo e drejtë e të pandehurit buron nga parimi i ligjshmërisë në procesin e të provuarit dhe është garanci kundër tendencës akuzatore në mbledhjen dhe çmuarjen e provave. E drejta e të pandehurit për të kërkuar përjashtimin nuk është e njëjtë për të gjithë subjektet procedurale. I pandehuri mund të kërkojë përjashtimin e gjyqtarit kur vërtetohet se ai ka interes në procedim, kur gjatë ushtrimit të funksioneve dhe para se të jetë dhënë vendimi ai ka shfaqur mendimin e tij mbi faktet ose rrethanat objekt procedimi etj.¹² Rastet e përjashtimit të gjyqtarit kanë vlerë edhe për ekspertët ose përkthyesit (nenet 124, 125 dhe 181 të Kodit të Procedurës Penale).

h) E drejta e të pandehurit për të ankimuar veprimet e subjekteve të procedimit.

Kjo e drejtë paraqet rëndësi të veçantë për zbulimin e së vërtetës për mënjanimin e veprimeve të paligjshme, për marrjen e vendimeve të drejta. Ankimet e të pandehurit mund të paraqiten gjatë gjithë fazës së hetimit si në rrugë verbale ashtu edhe në formë të shkruar. Ankesat kundër policisë gjyqësore i paraqiten Prokurorit të Rrethit, ndërsa ato kundër prokurorit i paraqiten Prokurorit të Përgjithshëm. Edhe vendimet e gjykatave kur vlerësohen se ato nuk i përgjigjen ligjshmërisë dhe bazueshmërisë së tyre ankimohen nga i pandehuri. Mjetet e ankimit janë: apeli, rekursi dhe rishikimi i vendimit.

Në gjykimin e çështjes ndaj personit në hetim A.B, me objekt revokim i masës së sigurimit “arrest në burg”, akuzuar për veprat penale të trafikimit të narkotikeve dhe trafikimit të armëve, parashikuar nga nenet 282/a/2 e 278/a/2 i K. Penal, Kolegji Penal i Gjykatës Lartë, konkludon se; *me vendimin nr.3 të datës 06.01.2009, Gjykata e Apelit për Krime të Rënda, duke mos pranuar ankimin e të pandehurit, i ka orientuar palët që ky ankim mund të bëhet vetëm pasi*

të ekzekutohet, ose pasi i pandehuri apo mbrojtësi të marrin dijeni në rrugë zyrtare lidhur me vendimin e caktimit të masës së sigurimit. Kjo do të thotë që, nëse palët plotësojnë njërën prej këtyre kërkesave, gjykata më e lartë do të shqyrtojë ankimin. Por edhe pasi plotësohet kërkesa dhe mbrojtësi merr njoftim, siç e kërkon Gjykata e Apelit për Krime të Rënda (arsyetim ky që vjen ndesh me vendimin unifikues nr.4, datë 24.06.2009 të Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës së Lartë), e njëjta gjykatë vendos mospranimin e ankimit, por tashmë me arsyetimin se e ka shqyrtuar një herë atë dhe ndodhemi përpara gjësë së gjykuar.

Kolegji çmon se në rastin objekt gjykimi, Gjykata e Apelit për Krime të Rënda, në zbatim të detyrimeve që parashikon dispozita e nenit 426 e vijues të K.Pr.Penale, duhet të kishte shqyrtuar ankimin, pasi nuk kanë qenë rastet e parashikuara nga neni 420 i K.Pr.Penale për të vendosur mos pranimin e ankimit. Bazuar në sa më sipër, Kolegji Penal i Gjykatës së Lartë çmon se vendimi i Gjykatës së Apelit për Krimet e Rënda duhet të priset dhe aktet t'i dërgohen për rishqyrtim asaj gjykate, me tjetër trup gjykues.¹³

i) Hetimi dhe shqyrtimi objektiv i plotë dhe i gjithanshëm i çështjes, marrja e një vendimi të ligjshëm dhe të bazuar, në një masë të rëndësishme realizohet nga pjesëmarrja e mbrojtësit në procesin e të provuarit.

Veprimet e mbrojtësit në procesin e të provuarit përcaktohen nga nevoja e sqarimit të rrethanave që shfajësojnë të pandehurin ose që lehtësojnë shkallën e përgjegjësisë së tij. Mbrojtësi nuk ka të drejtë të ndër marrë veprime që do të keqësonin pozitën e të pandehurit. Si funksion procedural mbrojtja lind në momentin që fillon ndjekja penale. Në ç'do rast ajo shoqëron ndjekjen penale, akuzën dhe zhvillohet paralelisht me të. Pra në procesin e të provuarit mbrojtësi pjesëmarrës në proces, duke gëzuar të drejtën e dyluftimit me akuzën, i shërben realizimit të drejtësisë, zbatimit të ligjshmërisë. Në gjykimin e çështjes ndaj të pandehurit I. B, akuzuar për veprat penale të aktit

terrorist në tentativë dhe armëmbajtjes pa leje, parashikuar nga nenet 230 e 22 dhe 278/2 i K. Penal, Kolegji Penal i Gjykatës Lartë, konkludon se; *rezulton se gjykimi i zhvilluar në Gjykatën e Apelit Tiranë me datë 22.01.1997 ndaj të pandehurit I. B është bërë në mungesë të tij, pa u njoftuar i pandehuri, konform nenit 139 të Kodit të Procedurës Penale (në rast se ndodhej i paraburgosur), pa u bërë deklarimi i mungesës së tij konform nenit 351 të Kodit të Procedurës Penale (në rast se nuk ndodhej i paraburgosur), pa praninë e mbrojtësit të tij apo mbrojtësit të caktuar kryesisht, konform neneve 351 e 348/2 të Kodit të Procedurës Penale, pra në kundërshtim me dispozitat procedurale në fuqi. Këtë qëndrim mbajti në seancë gjyqësore edhe prokurori pranë Gjykatës së Lartë, i cili gjithashtu kërkoi pranimin e rekursit dhe prishjen e vendimit nr.119 datë 22.01.1997 të Gjykatës së Apelit Tiranë, pikërisht për shkaqet e ngritura në rekurs¹⁴.*

Disa kode bashkëkohore të procedurës penale kanë dispozita me të cilat e kufizojnë të drejtën e mbrojtjes në procedurën paraprake. Kësisoj të pandehurit i ndalohej prezantimi me rastin e kryerjes së ndonjë veprimi procedural, shikimi i shkresave të çështjes, i vështirësohet apo i ndalohej kontakti me mbrojtësin e tij deri në një fazë të procesit, më së largu deri në përfundim të hetimit. Edhe zgjidhja e disa të drejtave procedurale, të cilat të pandehurit i ofrojnë garancinë të gjëra procedurale përkitazi me njoftimin e provave me të cilat disponohet, në praktikë ka dhënë rezultat të kundërt.¹⁵ Realizimi me sukses i funksionit të mbrojtjes supozon krijimin e një raporti afërsie dhe të mirëbesimit ndërmjet të pandehurit dhe mbrojtësit të tij, ku i pandehuri do të ishte i sigurt se lirisht mund ti besojë dhe t'i rrëfëhet mbrojtësit të vet për veprën që akuzohet, pa frikë se ajo që i tregon në mirëbesim mund të shfrytëzohet në dëm të tij. Në anën tjetër edhe efikasiteti i mbrojtjes profesionale varet shumë nga ajo se çfarë raporti mirëbesimi vendoset ndërmjet të pandehurit dhe mbrojtësit të tij¹⁶.

5. Të drejtat në ekzekutimin e vendimeve të formës së prerë

Vendimi penal i gjykatës vihet në ekzekutim menjëherë pasi të ketë marrë formë të prerë. Vendimi i pafajësisë, i përjashtimit të së gjykuarit nga dënimi dhe ai i pushimit të çështjes, vihen në ekzekutim menjëherë pas shpalljes. Prokurori pranë gjykatës së rrethit gjyqësor që ka dhënë vendimin, merr masa për ekzekutimin e tij. Për ekzekutimin e një vendimi me burgim, prokurori nxjerr urdhrin e ekzekutimit. Pasi bëhen llogaritjet e paraburgimit dhe dënimeve të shlyera, prokurori nxjerr urdhrin, i cili i njoftohet të dënuarit dhe mbrojtësit të tij. Edhe në rastet e ekzekutimit të disa dënimeve kërkesa e prokurorit i njoftohet të dënuarit dhe mbrojtësit të tij.

6. E drejta për kompensimin për burgim të pa drejtë

Kompensimi dhe rehabilitimi për burgim të padrejtë është e drejtë për ç'do qytetar në përputhje me nenin 44 të Kushtetutës së Republikës Shqipërisë si dhe të neneve 268 e 269 të K. Pr. Penale. Ai që është deklaruar i pafajshëm me vendim të formës së prerë ka të drejtën e kompensimit për paraburgimin e vuajtur, me përjashtim të rasteve kur është provuar që vendimi i gabuar ose mos-zbulimi në kohën e duhur i faktit të panjohur është shkaktuar tërësisht ose pjesërisht prej tij. E njëjta e drejtë i takon edhe të dënuarit që ka qenë i paraburgosur, kur me vendim të formës së prerë vërtetohet se akti me të cilën është caktuar masa është nxjerrë pa qenë kushtet e parashikuara nga nenet 228 e 229 të K. Pr. Penale. Në rastet kur shfuqizohet dispozita, e drejta e kompensimit nuk njihet për atë pjesë të paraburgimit të vuajtur para shfuqizimit. E drejta për kompensim njihet edhe në rastet e pushimit të çështjes nga prokurori dhe gjykata.

Përfundime dhe rekomandime

Mbështetur në legjislacionin shqiptar dhe në përqsajen e

tij me standardet ndërkombëtare, bazuar në veprimtarinë vëzhguese të organizatave të së drejtave të njeriut, në hetimin dhe gjykimin e çështjeve të ndryshme penale dhe në kontaktet personale me persona të arrestuar dhe të dënuar mund të arrijmë në përfundimet e mëposhtme:

Reforma legjislative ka shënuar përmirësime të dukshme dhe ky legjislacion po u afrohet standardeve ndërkombëtare. Megjithatë krahasimi i standardeve ndërkombëtare për trajtimin e personave të ndaluar, të shoqëruar, të arrestuar dhe të dënuar tregojnë se ende në fusha të veçanta të së drejtave, ka standarde të ndryshme.

Ristrukturimi i burgjeve ekzistuese dhe ndërtimi i atyre të reja ka përmirësuar dukshëm të drejtat e personave të arrestuar dhe të dënuar. Me futjen në Kodin Penal të dënimeve alternative dhe zbatimi i tyre nga gjykata përbën një risi të re në drejtim të respektimit të të drejtave të njeriut.

Përmirësimi i legjislacionit aktual, ku të përcaktohet se në cilat raste duhet të mbaj përgjegjësi cilido qoftë ai, që me veprimet e tij, ka sjellë shkeljen e të drejtave të njeriut në procedimin penal.

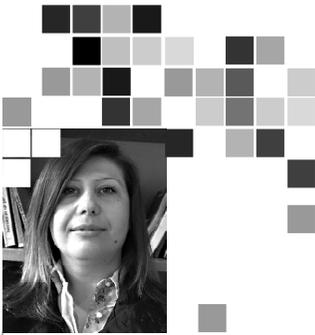
Njohja dhe zbatimi me përpikëri i legjislacionit të brendshëm dhe atij ndërkombëtar, zbatimi i reformave e standardeve, duke pasur në themel, respektimin e të drejtave dhe garancive të njeriut në procedimin penal, do të na çojë drejt integritit në bashkësinë europiane.

Referenca

- ¹ Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, Tiranë 2008.
- ² Legjislacioni për Policinë e Shtetit, Tiranë 1998, Ligji nr.8291, datë 25.02.1998, Kodi i Etikës së Policisë. Shpallur me dekreten nr. 2003, datë 27.02.1998 të Presidentit të Republikës së Shqipërisë, Rexhep Meidani.
- ³ Gëzimi i të drejtave dhe i lirive duhet të sigurohet pa asnjë dallim të bazuar në shkaqe të tilla si seksi, raca, ngjyra, gjuha, feja, mendimet politike ose çdo mendim tjetër. Marrë nga: “ Për një Rënd Publik Europian”, Vëllimi I, Tiranë 2001, fq.33.
- ⁴ E.Sahiti, “Dëshmia e Dëshmitarit si Provë në Procedurë Penale” Prishtinë 1993, fq.139.
- ⁵ Ligji nr.9749 dt 04.06.2007, Për Policinë e Shtetit.
- ⁶ Prof. Arben Puto, Korventa Europiane për të drejtat e njeriut në përqsje me Kushtetutën e Shqipërisë, Vështrim Krahasues, Tiranë 2002, fq.18
- ⁷ Neni 34 pika 1 e K.Pr.Penale, Tiranë 2007
- ⁸ Liria e personit mund të kufizohet me masa sigurimi vetëm në rastet dhe mënyrat e përcaktuara me ligj, neni 5 pika 1 e Kodit të Procedurës Penale, Tiranë, 2007.
- ⁹ Për më tej shih, Vendimi Unifikues Penal nr.3, dt 27.09.2002, i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës Lartë
- ¹⁰ Për më tej shih vendimin nr.669, datë 15.11.2006, të Gjykatës Lartë të R.Shqipërisë.
- ¹¹ Prokurori, pasi shqyrton aktet dhe sigurohet që i pandehuri ose mbrojtësi i tij është njohur me to vendos, sipas rastit, pushimin e çeshtjes ose dërgimin e saj në gjykatë. Neni 327 paragrafi i 2 të K.Pr.Penale, Tiranë 2007.
- ¹² Për më tej shif nenet 15, 16, 17 dhe 18 të K.Pr.Penale.
- ¹³ Për më tej shih vendimin nr.00-2009-253, datë 07.10.2009, të Gjykatës Lartë.
- ¹⁴ Për më tej shih vendimin nr.532, datë 21.10.2009, të Gjykatës Lartë të R.Shqipërisë.
- ¹⁵ Reforma e procedurës penale franceze e vitit 1879 (loi Constanc), me të cilën janë përforcuar të drejtat e të pandehurit në procedurën paraprake, duke parashikuar mundësinë e gjyqtarit hetues që ta pyes të pandehurin vetëm në prezencë të mbrojtësit, i cili ka mundësi shikimi të shkresave të çeshtjes dhe liri kontakti me të pandehurin. Kësaj gjyqtari hetues nuk ka mundësi ta pyes të pandehurin duke e mbajtur në pasiguri lidhur me provat të cilat i disponon. Në shumicën e rasteve, praktika e vë në lojë këtë reformë nepërmjet zbatimit të kërkimit policor. (Për më tej shih Mirjan Damashka, fq 27-28)
- ¹⁶ Prof.Dr. Ejup Sahiti, Argumentimi në Procedurën Penale, Prishtinë 1999, fq 252.

Literatura

1. Kushtetuta e R. Shqipërisë, Tiranë 2008
2. Kodi Penal, Botim i Qendrës së Publikimeve Zyrtare, Tiranë 2007
3. Kodi i Procedurës Penale, Botim i Qendrës së Publikimeve Zyrtare, Tiranë 2007
4. Elezi I. Zhvillimi historik i legjislacionit penal në Shqipëri, Tiranë, Albin, 1997
5. Puto A. Konventa Europiane për të Drejtat e Njeriut në Përqasje me Kushtetutën e Shqipërisë, vështrim krahasues, Tiranë 2002
6. Për një rend Publik Europian, Vëllimi I, Tiranë 2001
7. Sahiti E, Argumentimi në Procedurën Penale, Prishtinë 1999
8. Damashka M. Okrivljenikov iskaz u suvremenom krivicnom procesu, Zagrep, 1962
9. Konventa Europiane e të Drejtave të Njeriut, 1950
10. Deklarata e të Drejtave të Fëmijës, 1959
11. Ligji nr.9749 dt 04.06.2007, Për Policinë e Shtetit.
12. Ligji nr.8291, datë 25.02.1998, Për Policinë e Shtetit
13. Kodi i Etikës së Policisë. Shpallur me dekreten nr.2003, datë 27.02.1998 të Presidentit të Republikës së Shqipërisë
14. Vendimin nr.532, datë 21.10.2009, të Gjykatës Lartë të R.Shqipërisë
15. Vendimin nr.00-2009-253, datë 07.10.2009, të Gjykatës Lartë të R.Shqipërisë
16. Vendimi nr.669, datë 15.11.2006, të Gjykatës Lartë të R.Shqipërisë
17. Vendimi Unifikues Penal nr.3, dt 27.09.2002, i Kolegjeve të Bashkuara të Gjykatës Lartë

Valbona Softa, PhD Candidate
SHLUJ "Wisdom University", Fakulteti i Drejtësisë
Universiteti i Tiranës, FSHS
E-mail: valbonasofta@gmail.com

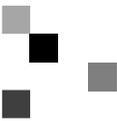
Qëndrimet dhe sjelljet e studiuesve të gjuhës angleze ndaj mësimit të gjuhës në terrenin shqiptar

7

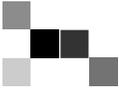

Abstrakt

Ky studim u mbështet në metoda kërkimore sasore për të realizuar identifikimin e llojeve të sjelljeve dhe qasjeve të nxënësve ndaj mësimin të gjuhës angleze në fazën e adoleshencës dhe qasjet e tyre ndaj folësve të gjuhës angleze si gjuhë amtare. Matjet në këtë kërkim u realizuan me anë të instrumentit matës të motivimit për gjuhët e huaja nga Gardner (1985), të shkëputur nga Bateria e testeve për gjuhët ATMB (Bateria e Testeve për Motivimin dhe Sjelljet ndaj mësimin të gjuhëve të huaja). Ky test është aplikuar në disa vende Evropiane dhe Ballkanike si Rumania, Bullgaria, Polonia, Kroacia etj. Testi i motivimit dhe i sjelljeve, i ndërtuar me 12 shkallë, u aplikua në një kampion të zgjedhur në bazë të konvencionit, (N=330) dhe zbuloi sjelljet e nxënësve ndaj mësimin të gjuhës angleze në terrenin shqiptar sipas udhëzimeve në manualin e përdorimit të testit në dy drejtime, atë të qëndrimeve ndaj mësimin të gjuhës dhe qëndrimet ndaj folësve të gjuhës angleze si gjuhë amtare. Nga ky studim rezultoi se studiuesit e gjuhës angleze kanë reflektuar qëndrime pozitive ndaj mësimin të gjuhës (rezultati mesatar i shkallës së matjes është 54 nga 70 pikë). Kështu ata kanë qenë pothuajse plotësisht dakord se lënda e anglishtes është shumë e rëndësishme në programin e shkollës (vlera 64 nga 70 pikë). Ata janë shprehur se janë disi dakord me faktin se të mësosh anglisht është jo vetëm e domosdoshme por edhe një eksperiencë e shkëlqyer. Studiuesit e kësaj gjuhe planifikojnë të mësojnë sa më shumë anglisht për arsye pragmatiste dhe sociale (vlerat 56;58 nga 70 pikë në total). Po ashtu, u zbulua se qëndrimet ndaj folësve të anglishtes si gjuhë amtare qëndrojnë në vlerë më të lartë se mesatarja, 38 nga 70 pikë në total që ka kjo shkallë e matjes. Nga këto rezultate vërehet se nxënësit shqiptarë nuk kanë një qasje shumë të afërt ose pozitive ndaj anglishtfolësve. Ata janë neutralë për sa i përket pëlqyeshmërisë apo besimit tek të huajt. Kjo vjen nga mungesa e pakicave etnike që flasin anglisht si gjuhë e parë në vendin tonë apo nga mosnjohja e gjuhës angleze si gjuhë zyrtare duke e krahasuar rastin shqiptar me vende të tjera ku është zhvilluar studimi i Gardner, si Kanadaja, etj.,

Fjalët kyçe:

instrumentit matës i motivimit dhe sjelljeve për gjuhët e huaja, qëndrime pozitive ndaj mësimin të gjuhës, qëndrime neutrale ndaj folësve të anglishtes si gjuhë

Hyrje

Psikologët shpesh i shohin fëmijët si “të pafajshëm” nga pikëpamja motivacionale dhe të ‘pa-korruptuar’, sepse duket sikur ata kanë një kuriozitet të natyrshëm për botën dhe një dëshirë të lindur për të mësuar. Kjo, është në fakt, shpesh e cituar si një provë se, motivimi për të mësuar në përgjithësi, si dhe aftësia për të mësuar një gjuhë të huaj, është një karakteristikë e lindur e specieve njerëzore”.

Dörnyei (2001: 50)

Të gjithë sot jemi të ndërgjegjshëm për rolin e madh që ka marrë gjuha angleze në vendin tonë dhe në mbarë botën si ‘*lingua franca*’ e shekullit të 21 – të. Natyrisht nuk është e vetmja gjuhë e huaj, janë edhe gjuhë të tjera, të cilat kultivohen në mjediset shkollore e akademike të vendit tonë, pikërisht në kuadrin e një edukimi multikulturor të nxënësve e studentëve tanë; për më tepër në kontekstin e sotëm social dhe politik ku lidhjet me Evropën janë gjithnjë dhe më të qenësishme, si dhe ku Shqipëria aspiron të integrohet. Të nxënëet e gjuhës së huaj mundëson integrimin gjithnjë e më të shpejtë të studentëve shqiptarë në këtë realitet, si dhe krijon kushte për prezantimin dhe shpalosjen e vlerave tona kombëtare ndërmjet kulturës së popujve të tjerë evropianë. Në këtë kuadër, gjuha angleze në ditët tona është kthyer në prioritet kombëtar në vend, duke sjellë ndryshime të qenësishme në strukturat dhe programet mësimore të çdo niveli arsimor.

Në këto kushte, kërkohet që të zbulohet niveli i motivimit dhe faktorët që çojnë drejt mësimit të gjuhës së huaj qysh në ciklin nëntëvjeçar, grupmosha 10 - 15 vjeçare, ku nxënësi formohet nga pikëpamja e kulturës mbi gjuhën, krijon ide për sa i përket aspektit social dhe funksional që gjuha e huaj ofron, si dhe përfton bazat e gjuhës në nivelin e njohjes, të kuptuarit dhe zbatimit. (Mita. N., Vlerësimi në Arsim).

Njëkohësisht është e rëndësishme të evidentohen sjelljet, tendencat dhe pritshmëritë që nxënësit kanë për gjuhën angleze në ditët tona. Kjo vlen për të kuptuar nivelin e ndërgjegjesimit në lidhje me rëndësinë e gjuhës së huaj, si dhe vlerësimet që nxënësit japin për lëndën dhe mësuesin e gjuhës së huaj. Elementë të tjerë themelorë në të nxënësit e një gjuhe janë ata që reflektojnë anën afektive dhe konjitive të këtij procesi, si ankthi, vetëbesimi, siguria, arritja e objektivave, eliminimi i rreziqeve, ulja e nivelit të kontrollit nga të tjerët, përjashtet me të panjohurën, ruajtja e nivelit të optimizmit, etj..

Motivimi, i cili citohet nga Pintrich & Schunk, 2002, f. 5, si "procesi në të cilin përqendrohet, provokohet dhe ruhet aktiviteti i drejtuar tek qëllimet", konsiderohet si një nga faktorët më të rëndësishëm për mësimin e gjuhës angleze. Ky përkufizim është i përbërë nga katër varibla, që në mënyrë tipike përdoren si piketa në kërkimet e kryera për motivimin siç janë: 1. Zgjedhja e detyrave (p.sh. zgjedhja e detyrave sipas kushteve në një zgjedhje të lirë) 2. Përpjekjet (p.sh. përpjekjet e sforcuara, veçanërisht për materiale të vështira) 3. Këmbëngulja (p.sh. puna me kohë të zgjatur kur dikush përballlet me vështirësi), 4. Arritjet (psh. shtimi i elementëve të mësipërm sjell rritjen e mundësisë për sukses në detyrë).

Reforma të vrullshme arsimore janë bërë për promovimin e vlerave të kësaj gjuhe, të cilat kanë prekur drejtpërsëdrejti dhe nga afër nxënësin, studentin dhe akademikun. Lindi nevoja për rishikimin e kompozimit të strukturës lëndore në shkollë, programeve të lëndëve, kurrikulave shkollore, rinovimin e metodave mësimdhënëse, trajnimin dhe testim

periodik të mësuesve etj.

Aktualisht nxënësi shqiptar ndodhet përpara një sfide të madhe reformatore, që është dhënia e provimit të gjuhës angleze si provim i detyrueshëm i Maturës Shtetërore, niveli B1 i gjuhës, sipas KPER (Kuadri i Përbashkët Evropian për Gjuhët) dhe nga ana tjetër, studenti, i cili ndjek studimet e thelluara Master apo Doktoraturë duhet të certifikohet me një test ndërkombëtar të gjuhës angleze për të përfutur diplomën përkatëse (udhëzimi Nr.14, datë 28.3.2011, për njohjen e testeve dhe certifikimeve për gjuhën angleze në ciklin e dytë dhe të tretë në institucionet Arsimit të Lartë (AL) thotë: “ a) Niveli B2 (kompetencë operative e mjaftueshme gjuhësore) për programet e ciklit të dytë “Master Profesional”; b) Niveli C1 (kompetencë operative e kënaqshme gjuhësore) për programet e ciklit të dytë “Master i Shkencave” dhe për studimet e ciklit të tretë” MASH, UDHËZIM Nr.14, datë 28.3.2011).

Rëndësia e gjuhës angleze

Reformat arsimore në Shqipëri kanë prekur ndjeshëm programet lëndore në sistemin shkollor parauniversitar. Strategji të mëdha kombëtare në vend promovojnë vlerat dhe rëndësinë e aplikimit të gjuhës angleze në shkollat shqiptare, si një domosdoshmëri për integrim dhe zhvillim kulturor të nxënësve. Strategjia Kombëtare e Arsimit Parauniversitar, 2005-2015 shkruan në një ndarje të posaçme : “Trajtimi me përparësi i gjuhës angleze. Ndër të tjera, këtë vit të dytë të maturës shtetërore, filluam trajtimin përparësor të gjuhës angleze, me qëllim zotërimin sa më të mirë saj. Për këtë qëllim është vendosur mësimi i gjuhës angleze që në klasën e tretë fillore, janë shtuar departamentet e gjuhës angleze në universitete, është hapur tregu shqiptar i botimeve për botuesit anglisht-folës, në provimet e pranimit në universitet këtë vit gjuha angleze do të ketë koeficientin më të lartë (MASH, SKAP, 2007, f.10).

Ritmet e këtyre ndryshimeve orientojnë për një qasje të

re ndaj programeve dhe sistemeve shkollore analoge në Evropë, ku përmendim Kartën e Bolonjës për arsimin e Lartë apo futjen e programeve të reja si TIK dhe gjuha angleze në ciklin fillor, klasa e tretë (MASH, 2005, Miratimi i Programit të Lëndës Gjuhë Angleze, Cikli Fillor, CF, f.3), ku shkruhet në hyrje të programit qëllimi I miratimit të programit nga MASH :

“Integrimi i vendit tonë në gjirin e familjes evropiane e në strukturat euroatlantike, përgatitja e qytetarit të Evropës së bashkuar, kërkon domosdoshmërisht një njohje dhe zotërim të frytshëm të gjuhëve të huaja, të cilat duhet të fillojnë të mësohen në një moshë sa më të re. Shkolla fillore është niveli ku hidhen bazat për gjithçka që shoqëria mban si të vlefshme për t’u mësuar, këtu zë vend dhe të mësuarit e gjuhës së huaj angleze. Sensibilizimi që në moshë të vogël i mësimin të gjuhës angleze është ndihmesë pozitive në formimin e përgjithshëm të nxënësit, të identitetit të tij, zgjeron tek ai mundësinë për të dalluar ndryshimin ndërmjet kulturave”.

Programet e Gjuhës Angleze në Ciklin Shkollor Parauniversitar

Sfida e madhe në një epokë zhvillimesh arsimore është të ruash ekuilibrin midis së resë dhe së vjetrës, të asimilosh boshllëkun midis tyre dhe të përqaesësh prurjet e reja me mjedisin ku ato do të aplikohen. Në ciklin shkollor parauniversitar është trajtuar me kujdes nga institucionet arsimore politike-bërës si Instituti i Zhvillimit të Kurrikulave (IZHA) apo Drejtoritë Arsimore Rajonale (DARS) çështja e hartimit të programeve dhe kurrikulave. Ka pasur një sensibilizim të ndjeshëm për trajnimin e grupeve të punës që merren me hartimin e kurrikulave dhe programeve shkollore.

Në rastin e programeve të gjuhës angleze për ciklin parauniversitar vërehen ndryshime të mëdha kurrikulare, si në përmbajtje dhe në formë. Qëllimi është përshtatja me

strategjitë arsimore në vend, si ato sektoriale por dhe qendrore, si dhe ajo që është më e rëndësishmja për programet e gjuhës angleze, hartimi i tyre në bazë të standardeve evropiane të gjuhëve. Konkretisht, programet e gjuhës angleze në shkollat shqiptare përputhen ngushtësisht me Kuadrin Evropian i Referencave për Gjuhët dhe Portofolin e Gjuhëve të Huaja. Në programet e reja arsimore është paraparë edhe aspekti përgatitor i mësuesve, të cilët duhet të kenë një nivel të caktuar jo vetëm arsimor, por edhe profesional, kulturor duke synuar:

“Rritjen e përgjegjshmërisë së mësuesve për njohjen dhe zbatimin e legjislacionit arsimor e në mënyrë të veçantë të risive më të fundit të reformës arsimore. Rritjen e aftësive dhe kompetencave profesionale të kuadrit mësimdhënës, për të ndikuar drejtpërdrejtë në rritjen e efektivitetit të procesit mësimor, drejt një mësimdhënieje të suksesshme. Rritjen e përgjegjshmërisë së mësuesve për domosdoshmërinë e njohjes së koncepteve bazë dhe ligjësive shkencore të lëndës si dhe të zbatimit të tyre në praktikë, në përputhje me specifikat e moshës së nxënësve dhe të klasës ku japin mësim.

Realizimin në praktikë nëpërmjet demonstrimit konkret të aftësive të fituara, e në mënyrë të veçantë nëpërmjet vlerësimit të arritjeve përmes testimit” (IZHA, 2011, Program i zhvillimit profesional për marrjen e shkallëve të kualifikimit për gjuhën angleze, f.2).

Atëherë, në këtë këndvështrim mund të thuhet se adaptimi i programeve apo modeleve të kurrikulave të huazuara duhet të përbëjë një rast studimor më vete ku hartues të kurrikulave duhet të kthehen në njohës potencialë të nevojave të shoqërisë dhe dinamikave arsimore në vend, përndryshe reformat kurrikulare do të binin një bumerang në politikë-bërësit, dhe më delikate do të ishte prekja tek nxënësi për fenomenin. Ky prioritet kërkon nga ana tjetër të mbështetet ndjeshëm nga kërkimi shkencor, paketat dhe politikat qendrore dhe vendore për përgatitjen dhe trajnimin e mësuesve për reformat kurrikulare, rekrutimin e stafit arsimor të përgatitur,

si dhe ngritjen në terren të grupeve të punës për raportim të së dhënave të “output”-eve me anë të metodave të vëzhgimit.

Si shembull sjellim disa programe të gjuhëve të huaja, ku përcaktohet më konkretisht niveli i standardeve të gjuhës sipas Kuadrit Evropian të Referencave për Gjuhët, nivele që përkojnë me sistemin e shkronjave, duke nisur me nivelin elementar dhe para-mesatar, A1, A2, atë mesatar dhe mbi-mesatar, B1,B2, dhe të avancuar C1, C2. Secili prej niveleve mbart përshkruesit e vet specifike, që shërbejnë si terma reference për vlerësim dhe zbatueshmëri në shprehitë e fituara. “Programi i gjuhës angleze për klasën e 12^{-të} është një dokument zyrtar i përpiluar me qëllim realizimin e plot, të standardeve të mësimdhënies, mësim-nxënies dhe të vlerësimit të nxënësit, në nivelin gjuhësor **B1.2** me tendencë (prirje) për përfitim të disa aftësive drejt nivelit B2), sipas Kuadrit të Përbashkët Evropian të Referencave për Gjuhët (KPER), duke mundësuar që nxënësi të bëhet një përdorues i sigurt i nivelit prag i pavarur të gjuhës, drejt formimit të tij si përdorues i pavarur. Programi i gjuhës angleze për klasën e 12^{-të}, si pjesë përbërëse e kurrikulës së re të gjimnazit, lidhet harmonishëm dhe me programet ndërkurrikulare të kësaj klase, duke ndërthurur në mënyrë logjike dhe krijuese njohuritë e përfutuara në gjuhën angleze me ato të lëndëve të tjera, si p.sh., në histori, gjeografi, biologji, matematikë, informatikë etj. Kjo ndërthurje ndërlëndore bëhet natyrshëm dhe e nxit nxënësin/-en drejt punës së pavarur. Dijet e fituara e përgatisin nxënësin/in,-en të përballet gradualisht drejt studimeve të mëtejshme, apo për punësimin e tij/saj brenda ose jashtë vendit” (MASH, Program Mësimor, Lënda Gjuhë Angleze, Klasa 12,f.3).

Niveli i pretenduar për klasën e 12, pra klasa e fundit për ciklin e arsimit të mesëm, korrespondon me nivelin B2, të gjuhës sipas KPER. Në këtë standard të kërkuar nga hartuesit e kurrikulave është ndjerë reagimi i nxënësve në lidhje me përgatitjen e tyre në gjuhën angleze, të cilët

përballen me kërkesa që vijnë disi të papritura dhe ndoshta të pastudiuara në lidhje me realizueshmërinë e tyre. Këtu luan faktor jo pozitiv numri i madh i nxënësve në klasa, disavantazhe që rrjedhin nga mjedisi fizik dhe teknologjia, në funksion të mësimi të gjuhës së huaj, dhe historiku i mëparshëm në lidhje me arsimin në vend. Lënda e gjuhës angleze është konsideruar deri më tani provim mature me zgjedhje, por me një koeficient të lartë pikësh, krahasimisht me lëndët e tjera me zgjedhje, ndërsa për herë të parë në vitin shkollor 2011-2012, gjuha angleze do të jetë provim i detyruar i Maturës Shtetërore. Pyetja që shtrohet është nëse këto zhvillime i kanë gjetur nxënësit të përgatitur nga aspekti psikologjik për të përballuar teste me nivele të standardizuara evropiane siç është niveli B2 i gjuhëve? Dhe së dyti a janë të motivuar mjaftueshëm nxënësit shqiptarë për të shlyer detyrimet e gjuhës angleze sipas përkruese të nivelit të gjuhës (KPER)? Në këtë pikë lind nevoja për rishikimin e mundësive për ambiente më të avantuazuara për mësimin e gjuhës së huaj, sidomos në kuadër të nxitjes së studentëve drejt provimeve të certifikuar ndërkombëtarisht, si Toefl, FCE, IELTS etj., të cilat masin të gjitha shprehinë e gjuhës, si dhe mbetet për tu parë roli i mësuesit, i prindërve, faktorëve socialë, psikologjikë në mësimin e gjuhës angleze.

Objektivat dhe Qëllimet e Studimit.

Kujt i Drejtohet Studimi?

Qëllimi i këtij studimi është të zbulojë se cili është niveli i motivimit për të mësuar gjuhën angleze në grupmoshën 10 – 15 vjeçare në bazë të faktorëve që janë indikatorë të motivimit për të mësuar gjuhën angleze, si dhe synon të zbulojë cilat janë qëndrimet dhe sjelljet e nxënësve ndaj mësimi të gjuhës angleze. Ky studim do të realizohet me anë të testit të motivimit për mësimin e gjuhës së huaj nga Gardner, 1985. Studimi është përqendruar në fushën e edukimit parauniversitar, konkretisht në ciklin e mesëm të

ulët (nëntëvjeçar), respektivisht për grupmoshën 10-15 vjeçare, që i përket klasave të pesta deri në klasat e nënta. Studimi synon të evidentojë rolin që faktorë të jashtëm si prindërit, mësuesit, kushtet sociale dhe kulturore kanë tek fëmijët e kësaj grupmoshe në mësimin e gjuhës angleze. Gjithashtu si objektivi i studimit mbetet zbulimi i nivelit të ndërgjegjësimit që fëmijët e sotshëm kanë në lidhje me rëndësinë e mësimin të gjuhës angleze në shkollat tona. Ky studimi ka si objektivi të prezantojë nga pikëpamja shkencore faktorët individualë që ndikojnë në motivimin si dhe synon të bëjë të njohur sjelljet dhe qëndrimet ndaj mësimin të gjuhës angleze. Ky prezantim do të diskutohet midis kolegësh apo në nivel institucional midis shkollave analoge, si dhe mund të pretendohet bërja publike e këtyre faktorëve dhe rezultatet e nivelit të motivimit në formë zyrtare.

Kësisoj, ky studim i drejtohet pikë së pari nxënësve të grupmoshës 10-15 vjeçare për të zbuluar cilët janë faktorët që ndikojnë në motivimin për mësimin e gjuhës angleze dhe parë se ç'nivel motivimi ata kanë në lidhje me gjuhën. Pikë së dyti, i drejtohet prindërve dhe mësuesve, që sipas pyetësorit kanë një rol domethënës në nxitjen dhe motivimin që i japin nxënësve, dhe pikë së treti i drejtohet institucioneve politikë-bërës për të përdorur rezultatet e studimit gjatë hartimit të programeve dhe strategjive të reja arsimore.

Pjesa afektive e mësimin të gjuhës ka tërhequr gjithnjë e më shumë vëmendje kohët e fundit. Rezultatet e studimeve të kryera me nxënës të shkollave të mesme nga fundi i viteve '90 për ndikimin e filtrit afektiv në të mësuar treguan se kishte lidhje të forta midis nivelit të filtrit afektiv dhe arritjeve (Gardner, Tremblay and Masgoret, 1997: 344) dhe kanë theksuar "rolin e ndërvarur që linguistika, filtri konjitiv dhe afektiv luajnë në mësimin e gjuhës së huaj dhe gjuhës së huaj si gjuhë e dytë" (Gardner, Tremblay and Masgoret, 1997: 344). (Gardner, Tremblay and Masgoret, 1997: 344 Stern (1983) prezantuan kontributet e komponentëve afektive kontribuojnë më shumë sa dhe më

shpesh në mësimin e gjuhës se sa aftësitë konjitive të përfaqësuara me testin e aptitudës.

Përshkrimi i instrumentit dhe origjina e tij
AMTB, Bateria e testit të motivimit dhe sjelljeve
(Attitude /Motivation Test battery)

Varianti në gjuhën angleze i testit të motivimit dhe sjelljeve për mësimin e gjuhës angleze është ideuar për nxënësit e shkollave nëntëvjeçare, të cilët mësojnë anglisht si gjuhë të huaj. Mini-testi i motivimit për mësimin e gjuhës angleze, mini-AMTB i përbërë nga 12 shkallë, daton nga viti 1954 dhe autori i tij është Guilford, dhe më pas është përpunuar dhe aplikuar nga Gardner në vitin 1985, si format i plotë i testit për motivimin, së bashku me pyetësin e intensitetit të motivimit në të njëjtin vit. Secila prej shkallëve në Mini-test korrespondon me një shkallë të vetme në testin e plotë AMTB. Shkallët e mini-testit janë përdorur në pyetësit për subjekte nga vende të ndryshme si ato katalanase, japoneze, portugeze, polake dhe rumune. Janë gjithsej 104 pohime të cilët maten me shkallën Likert, e përbërë prej 6 kategorish me përmbajtje dakordësie nga më e ulëta tek më e larta: Plotësisht jo Dakord, Disi Jo Dakord, Paksa jo Dakord, Paksa Dakord, Disi Dakord, Plotësisht Dakord) dhe janë koduar me vlera përkatëse nga 1 deri në 6 në rendin rritës. Secila prej kategorive nga 1deri në 6, korrespondon me rezultatin përkatës të shkallës, i cila varion nga 30, 35 dhe 70. Shkalla Likert është zgjedhur për arsye se natyra e testit kërkon të zbulojë nivelin e ndikimit të variablave, si optimizmi, vetëkënaqësia, varësia e kushtëzuar etj, të cilat maten me shkallë. Tetë prej këtyre shkallëve është e përbërë nga zëra pozitive dhe negative (pohime, mohime).

Qëndrimet dhe sjellja ndaj të mësuarit
të gjuhës angleze

Kjo tabelë tregon të dhënat statistikore për shkallën e gjashtë të testit të motivimit për mësimin e gjuhës angleze 'Qëndrimi, Sjellja ndaj të mësuarit të gjuhës angleze' e Rikoduar e cila ka

një vlerë totale (Score) prej 70 pikësh. Kjo është një shkallë krijuar nga 5 zëra pozitive (pohimet 6, 26, 47, 70, 90) dhe 5 negative (18, 38, 62, 82, 100), Më pas të dhënat janë përpunuar në paketën statistikore SPSS 16 dhe rezultatet e mësipërme qëndrojnë për shkallën e re 'Sjellja / qëndrimet ndaj anglishtfolësve' Rikoduar. (shih shtojcën. A, Tabelë A11.12.)

Tabela 1. Të dhënat për shkallën 'Qëndrimi, Sjellja ndaj të mësuarit të gjuhës angleze'

Alternativat	Nr. i Nxënësve	%	Vlera Mesatare	Rezultati i Shkallës
Paksa Dakord(4)	72	21,8	4,78	54,8
Disi Dakord (5)	258	78,2		

Nga kjo tabelë vërehet se vërehet se mesatarja e vlerave është 4.78, frekuencat e përgjigjeve ose denduritë më të mëdha mbliidhen rreth vlerës 5, e cila në alternativat e testit të motivimit korrespondon me alternativën (5) Disi Dakord dhe përkon me numrin më të madh të respondentëve, 258 respondentë ose 78.2% të tyre janë disi dakord ose dakord në mënyrë të moderuar me faktin se sjelljet e tyre ose qëndrimet janë ndaj të mësuarit të gjuhës angleze janë pozitive, dhe 72 vetë ose 21.8 % e tyre janë paksa dakord me faktin se kanë sjellje pozitive ndaj të mësuarit të gjuhës anglezesimit t gjuhës anglezesisiss. Këto rezultate tregojnë se niveli i dakordësisë për sjellje apo qëndrime pozitive ndaj të mësuarit të gjuhës angleze është i moderuar ose i konsiderueshëm, por nuk arrin në masën maksimale. Vlera mesatare e shkallës është 4.78 që korrespondon me rezultatin 54.8 të vlerës totale që ka shkalla.

Qëndrimet ndaj të mësuarit të gjuhës angleze

Në këtë tabelë shfaqet qëndrimi ndaj gjuhës angleze sipas zërave pozitive dhe negative që ka kjo shkallë, (5 pohime dhe 5 mohime), e cila ka vlerën 70 në testin e plotë të motivimit dhe sjelljeve për mësimin e gjuhës angleze.

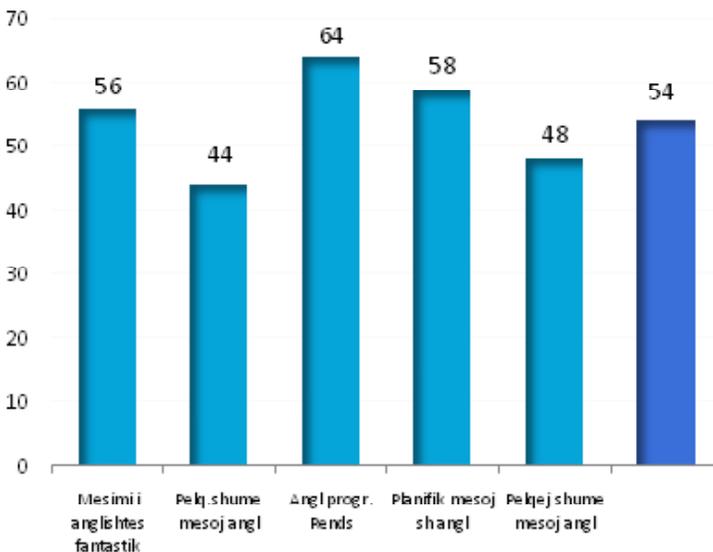
Pohimet në këtë shkallë korrespondojnë me numrat 6, 26,47,70,90 dhe mohimet korrespondojnë me mohimet 18,38,62,82,100. Vlera e shkallës është 70.

Tabelë 2 Qëndrimi ndaj të mësuarit të gjuhës angleze

Nr.	Zërat e shkallës së gjashtë ` Qëndrimi ndaj të mësuarit të gjuhës angleze'	Vlerat individuale nga totali 70
1	Të mësosh anglisht është vërtetë fantastike	56
2	Mua më pëlqen vërtetë të mësoj anglisht	
3	Anglishtja është një pjesë shumë e rëndësishme në programin e shkollës	64
4	Unë planifikoj të mësoj anglisht sa më shumë të jetë e mundur	58
5	Unë pëlqej shumë të mësoj anglisht	48
6	Unë e urrej anglishten	8
7	Më mirë do të ishte të kaloja kohën time me lëndët e tjera se sa me anglishten	21
8	Mësimi i anglishtes është humbje kohe.	15
9	Unë mendoj se mësimi i anglishtes është i mërziqshëm	15
10	Kur të largohem nga shkolla, do të heq dorë nga mësimi i gjuhës angleze sepse nuk jam i interesuar	18
	Vlera mesatare e shkallës	54,8

Figura 1

Zëra Pozitivë

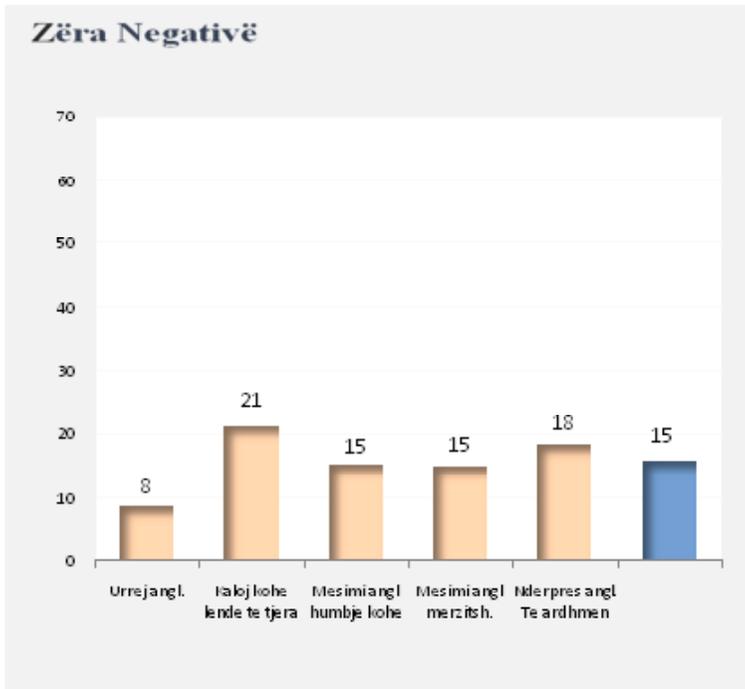

Figura 2

Sjelljet dhe qëndrimet ndaj folësve të gjuhës angleze si gjuhë amtare

Kjo tabelë tregon të dhënat statistikore për shkallën e shtatë të testit të motivimit për mësimin e gjuhës angleze 'Sjellja / qëndrimet ndaj anglishtfolësve' e Rikoduar, e cila ka një vlerë totale (Score) prej 70 pikësh të përcaktuar nga vetë autori i testit. Kjo është një shkallë e krijuar nga 8 zëra pozitivë (pohimet 7, 27, 40, 53, 49, 71, 91, 104), vlerat e të cilave janë mbledhur me qëllim krijimin e një shkalle të re, e cila quhet 'Sjellja / qëndrimet ndaj anglishtfolësve' e rikoduar. (shih shtojcën. A, Tabelë A13.14.)

Tabela 3. Të dhënat për shkallën 'Sjellja / qëndrimet ndaj anglishtfolësve'

Alternativat	Nr. i Nxënësve	%	Vlera Mesatare	Rezultati i Shkallës
Disi jo Dakord(2)	29	8,8		
Paksa jo Dakord(3)	256	77,6		
Paksa Dakord(4)	45	13,6	3.04	28.02

Të dhënat mësipërme qëndrojnë për shkallën e re 'Sjellja/ qëndrimet ndaj anglishtfolësve' Rikoduar. Nga kjo tabelë vërehet se frekuencat e përgjigjeve ose denduritë më të mëdha mbliidhen rreth vlerës 3, e cila në alternativat e testit të motivimit korespondon me alternativën (3) Paksa jo Dakord, pra tregon se 256 vetë ose 77,6.% e nxënësve janë paksa jo dakord se anglishtfolësit i motivojnë për mësimin e gjuhës angleze, 29 vetë ose 8.8% kanë zgjedhur alternativën (2) pra janë disi jo dakord dhe 45 nxënës ose 13.6 % janë paksa dakord me faktin se motivohen nga anglishtfolësit apo se i gjejnë ata ose komunikimin me ta të rëndësishëm për mësimin e gjuhës angleze. Në tërësi vërehet se sjellja / qëndrimet ndaj anglishtfolësve' për mësimin e gjuhës angleze ekziston për nga niveli i pëlqyeshmërisë në masë relativisht të ulët , ku vlerat e përgjigjeve të nxënësve anojnë nën mesatare dhe në grafikun e rezultateve të kësaj shkalle qëndrojnë mesatarisht në vlerën 28.02 nga 70, që është edhe totali për këtë shkallë. Devijimi standard është 0.47, është një vlerë relativisht e ulët që tregon shpërndarje të njëtrajtshme të vlerave, kjo shpërndarje vlerash ndodhet në intervalin] 3 ± 0.471 [, pra mesatarja e përgjithshme plus, minus DS.

Qëndrimi ndaj folësve të gjuhës angleze si gjuhë amtare

Kjo tabelë tregon të dhënat statistikore për shkallën e

shtatë të testit të motivimit për mësimin e gjuhës angleze ‘Sjellja / qëndrimet ndaj anglishtfolësve’ e Rikoduar. Kjo është një shkallë e krijuar nga 8 zëra pozitive (pohimet 7, 27, 40, 53, 49, 71, 91, 104), vlerat e të cilave janë mbledhur me qëllim krijimin e një shkalle të re, e cila quhet ‘Sjellja / qëndrimet ndaj anglishtfolësve’ e rikoduar. Më pas të dhënat janë përpunuar në paketën statistikore SPSS 16 dhe rezultatet e mësipërme qëndrojnë për shkallën e re ‘Sjellja / qëndrimet ndaj anglishtfolësve’ Rikodua. Vlera e shkallës është 70.

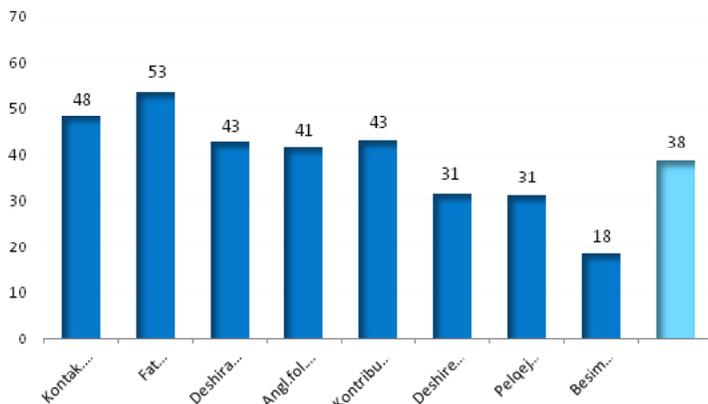
Tabelë 4. Qëndrimi ndaj folësve të gjuhës angleze si gjuhë amtare

1	Sikur Shqipëria të mos kishte kontakt me vendet anglisht folëse, do të ishte humbje e madhe.	48
2	Shumë prej personave anglishtfolës janë kaq të dashur dhe të komunikueshëm, saqë është fat të takosh të tillë njerëz	53
3	Do të doja të kisha shumë shokë anglezë që flasin anglishten si gjuhë amtare	43
4	Anglishtfolësit janë shumë të komunikueshëm dhe të dashur	41
5	Anglezët duhet të jenë shumë krenarë, sepse i kanë dhënë botës shumë vlerë me gjuhën e tyre	43
6	Unë do të dëshiroja të njihja më shumë njerëz që flasin anglisht si gjuhë amtare	31
7	Sa më shumë të njoh anglishtfolës vendas, aq më shumë i pëlqej ata.	31
8	Ti mund ti besosh gjithmonë anglishtfolësit vendas.	18
9	Vlera mesatare e shkallës	38

Figura e mëposhtme paraqet vlerat e tabelës në mënyrë grafike

Figura 3

Zëra Pozitivë

Përfundime

Nga ky studim rezulton se nxënësit kanë reflektuar qëndrime pozitive ndaj mësimit të gjuhës angleze (rezultati mesatar 54 nga 70). Kështu ata kanë qenë pothuajse plotësisht dakord se lënda e anglishtes është shumë e rëndësishme në programin e shkollës (vlera 64 nga 70). Ata janë shprehur se janë disi dakord me faktin se të mësosh anglisht është fantastike dhe se ata planifikojnë të mësojnë sa më shumë anglisht (56,58). Nxënësit janë shprehur se pëlqejnë vërtetë të mësojnë anglisht dhe se pëlqejnë ta bëjnë këtë gjë (44,46). Në të kundërt me shkallën pozitive nxënësit kanë refuzuar ndjeshëm faktin se urrejnë gjuhën angleze, se mësimi i anglishtes është humbje kohe dhe është i mërzitshëm apo se duan të ndërpresin mësimin e gjuhës angleze në të ardhmen, pra ata vlerësojnë maksimalisht lëndën e gjuhës angleze, e duan këtë gjuhë të huaj dhe shprehin dëshirën për të mësuar këtë gjuhë. Vlera mesatare për këtë shkallë qëndron 15, pra nxënësit janë dakord me kundër argumentet ndaj gjuhës në masë shumë të ulët krahasuar me rezultatin që ka kjo shkallë(70).

Gjithashtu, nga ky studim konkludohet se qëndrimi ndaj anglishtfolësve qëndron në vlerën pak më lart se mesatarja, 38 nga 70 që ka kjo shkallë. Kështu, nga këto qëndrime ose sjellje vërehet se nxënësit shqiptarë nuk kanë një qasje shumë të afërt ose pozitive ndaj anglishtfolësve. Kjo vjen nga mungesa e pakicave etnike që flasin anglisht apo nga mosnjohja e gjuhës angleze si gjuhë zyrtare duke e krahasuar me vende të tjera ku studimi i Gardner është zhvilluar, vende si Kanadaja, Japonia, Franca etj,. Në Shqipëri të huajt që flasin anglisht kalojnë vetëm si vizitorë anonimë ku shumë pak mund të njohësh nga kultura e tyre apo traditat në mënyrë që të vlerësosh qasjen ndaj tyre. Nxënësit kanë vlerësuar në masën maksimale, me vlerën 53, faktin se shumë prej personave anglishtfolës janë kaq të dashur dhe të komunikueshëm, saqë është fat të takosh të tillë njerëz. 74.1

% e nxënësve kanë treguar se kanë qasje pozitive dhe e kanë cilësuar fat njohjen me anglishtfolës vendas dhe vetëm 16.9 kanë qenë jo pozitive për këtë qasje pra nuk kanë qenë dakord me këtë fakt.

Nxënësit kanë vlerësuar në nivelin më të ulët në këtë shkallë faktin se mund ti besojnë gjithmonë anglishtfolësit vendas në vlerën 18, ku 83.6% e nxënësve kanë treguar nivel të ulët besimi dhe 16.4 % kanë treguar se besojnë tek anglishtfolësit që flasin anglishten si gjuhë amtare. 92 nxënës nuk kanë aspak besim te anglishtfolësit, 154 vetë shumë pak besim dhe një numër minimal prej dy vetë, qëndron për ata që kanë besim maksimal tek anglishtfolësit. 48% e nxënësve nuk do të dëshironin të njihnin më shumë njerëz që flasin anglisht si gjuhë amtare dhe 52 % kanë shprehur dëshirë jo të lartë për të njohur më shumë njerëz që flasin anglisht si gjuhë amtare. 49.8 % e nxënësve nuk kanë shprehur dëshirën se sa më shumë që njohin anglishtfolës vendas, aq më shumë i pëlqejnë ata. 43.5 % e tyre kanë shprehur pak dëshirë për pëlqimin e anglishtfolësve dhe takimeve me to, dhe vetëm 6.6% e tyre kanë shprehur se janë plotësisht dakord me faktin se dëshirën se sa më shumë që njohin anglishtfolës vendas, aq më shumë i pëlqejnë ata. Për këto dy pohime nxënësit kanë vlerësuar në nivelin e vlerës 33 nga 70 që ka kjo shkallë, çka tregon se nxënësit në përgjithësi nuk janë dakord me faktin se më shumë njohin të huaj anglishtfolës aq më shumë nxiten t'i pëlqejnë ata. Vetëm 24% e nxënësve të pyetur kanë shprehur se nuk do të donin të kishin shokë anglishtfolës, ndërsa 76 % e tyre kanë shprehur dëshirë për të pasur të tillë. Nga këta 139 vetë kanë dëshirë të ulët dhe 108 vetë dëshirë në nivel të moderuar. 49.5% e nxënësve janë shprehur se nuk mendojnë që anglezët duhet të jenë shumë krenarë, sepse i kanë dhënë botës shumë vlerë me gjuhën e tyre dhe 50.5% e tyre janë dakord, nga ku 119 vetë janë vetëm pak dakord dhe 72 vetë janë dakord në mënyrë të moderuar. Për këto pohime nxënësit kanë vlerësuar në masën 43 pra me një nivel të ulët faktin se do të donin të kishin

shumë shokë anglezë që flasin anglishten si gjuhë amtare dhe se anglezët kanë kontribuar me gjuhën e tyre dhe duhet të ndjehen krenarë për këtë.

Vetëm 17.8% e nxënësve mendojnë se sikur Shqipëria të mos kishte kontakt me vendet anglisht folëse, nuk do të ishte humbje e madhe dhe 82.2% mendojnë të kundërtën, nga ku 117 vetë e mendojnë në masë të konsiderueshme këtë gjë dhe 92 vetë janë plotësisht dakord me të. Kjo shkallë është vlerësuar nga nxënësit në masën 48 nga 70 duke treguar se nxënësit janë deri diku të mendimit se sikur Shqipëria të mos kishte kontakt me vendet anglisht folëse, nuk do të ishte humbje e madhe. Për sa i përket faktit se anglishtfolësit janë shumë të komunikueshëm dhe të dashur 42,3% e tyre janë shprehur se nuk janë shumë dakord me të dhe 57.7 % e tyre janë dakord, nga ku 119 vetë ose 24% janë paksa dakord dhe 72 vetë ose 14.7 % e tyre janë relativisht dakord me të. Nxënësit janë shprehur se janë paksa dakord me faktin se anglishtfolësit janë shumë të komunikueshëm dhe të dashur.

Referenca

- Dörnyei, Z. (2001). Teaching and researching motivation. Harlow, UK: Pearson Education
- Gardner, R.C. (1985) Social psychology and second language learning: The role of attitude and motivation. London: Edward Arnold.
- Gardner, R. C., & Lambert, W. E. (1972). Attitudes and motivation in second language learning. Rowley, MA: Newbury House Publishers
- Gardner, R., P. Tremblay and A-M. Masgoret. 1997. Towards a full model of second language learning: an empirical investigation. The Modern Language Journal, 81,(iii): 344-362
- Haloci A., (2008) Kuadri i Përbashkët Evropian i Referencave për gjuhët, Tiranë, SHBLU
- IZHA, 2011, Program i zhvillimit profesional për marrjen e shkallëve të kualifikimit për gjuhën angleze, f.2. Tërhequr nga www.izha.edu.al/, 14.07.2011
- MASH, SKAP, 2007, f.10, Tërhequr nga www.mash.gov.al. mw dt. 15.07.2011.
- MASH, 2010, Udhëzues për zhvillimin e Kurrikulës së re të Gjimnazit, f.11. Tërhequr nga www.izha.edu.al, 14,07.2011
- MASH, Program Mësimor, Lënda Gjuhë Angleze, Klasa 12,f.3 Tërhequr nga www.izha.edu.al, 14,07.2011
- Mita N., (2009) Cikël i plotë leksionesh, Vlerësimi në Arsim, Tiranë
- Pintrich, P. R., & Schunk, D. H. (2002). Motivation in education: Theory, research, and applications (2nd ed.). Englewood Cliffs, N.J.: Merrill, Prentice-Hall International

Florjan Kalaja¹

Dilema kushtetuese rreth nenit 291 të Kodit Penal

8

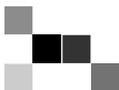
¹ Autori i shkrimit ushtron detyrën e gjyqtarit pranë Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Vlorë, Kolegji Civil.

Abstrakt

Shkrimi është bazuar më së shumti mbi argumentet e përdorura në cilësinë e gjyqtarit a quo në Vendimin "Për pezullimin e gjykimit dhe dërgimin e çështjes në Gjykatën Kushtetuese" Nr. 330 Akti, dt. 12.02.2015 të Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Vlorë, ku nëpërmjet gjykimit incidental kam kontestuar kushtetutshmërinë e nenit 291 të Kodit Penal, e më konkretisht figurës së veprës penale të drejtimit të automjetit pa lejen përkatëse të drejtimit. Shkrimi është konceptuar për të trajtuar në secilën prej çështjeve një nga argumentet e mospajtit me Kushtetutën dhe K. E. D. Nj. Gjithashtu shkrimi synon të sjellë në vorbullën e debatit juridik parimin kushtetues të së drejtës penale mbi legalitetin kualitativ. Çështja është e varur për gjykim në Gjykatën Kushtetuese.

Fjalët kyçe:

Vepra penale, drejtimi i automjetit pa dëshmi aftësie, Kushtetuta, kontestimim i kushtetutshmërisë, legaliteti kualitativ etj.

1. Figura e veprës penale “*drejtimi i automjetit pa dëshminë përkatëse të aftësisë*” cenon nenin 7 dhe 135/1 të Kushtetutës

Në filozofinë e ndërtimit të Republikës populli shqiptar me Kushtetutën e vitit 1998, konkretisht nenin 135 pika 1, i ka dhënë ekskluzivitetin e dhënies së drejtësisë pushtetit gjyqësor. Kjo do të thotë se do të jenë vetëm gjykatat, që do të disponojnë sipas meritës mbi çështjet e të drejtave dhe detyrimeve me karakter civil dhe lidhur me bazueshmërinë e akuzave penale ndaj subjekteve të së drejtës (shiko nenin 6 të K. E. D. Nj. dhe nenin 42 të Kushtetutës). Për të përditësuar misionin e tij pushtetit gjyqësor në tërësinë e çështjeve lëndë gjyqësore mbi akuzat penale do t’i duhet më së pari, që ligji të parashikojë veprat penale dhe dënimet respektive, për t’u përmbushur sakaq *parimi i legalitetit strikt dhe formal*, i parashikuar nga neni 29 i Kushtetutës.² Të njëjtën gjë parashikon edhe K. E. D. Nj. në nenin 7 të saj. Më tej në nenin 30 Kushtetuta ka parashikuar se “*Kushdo quhet i pafajshëm përderisa nuk i është provuar fajësia me vendim gjyqësor të formës së prerë.*”. Në këtë mënyrë vokacioni i popullit shqiptar në atribuimin e pushtetit të gjyqësisë ka qenë pa ekuivok dhe ekskluzivisht dhënia e drejtësisë.

Në rastin konkret legjislatori shqiptar, me parashikimin si figurë vepre penale drejtimin e automjetit pa lejen përkatëse të dëshmisë së aftësisë në nenin 291 të Kodit Penal, ka paracaktuar se në çdo rast, pa pasur asnjë lloj

përjashtimi të mundshëm, në asnjë rrethanë dhe apriori, personi, që sillet në këtë mënyrë, sikur dispozita përshkruan, konsumon formën më të lartë të veprës penale, dhe do të dënohet penalisht për të nga dhjetë ditë deri në tre vjet. Duke pasur parasysh edhe mënyrën se si Kodi Penal rast pas rasti ndan krimet me kundërvajtjet penale (shiko nenin 1 paragrafi dy dhe neni 29 i Kodit Penal) dhe marzhin e dënimit që parashikon neni 291 i Kodit Penal, konkludohet se figura e veprës penale të drejtimit të automjetit pa dëshminë përkatëse të aftësisë është krim, pra kategoria më e lartë e veprës penale në shtetin tonë.

Vlerësoj se legjislatori, duke marrë një kriter thjeshtë formal, sikur është mospasja e një leje drejtimi në penalizmin e një sjellje njerëzore si krim, i ka hequr mundësinë pushtetit gjyqësor, që në përditësimin e misionit të dhënies së drejtësisë të vlerësojë nëse ka vepër penale apo jo në rrethanat konkrete të ngjarjes së sjellë si fakt penal nga organi i akuzës. Kështu, në këto fakte penale të sjella për gjykim, gjykatat, në rastet kur i pandehuri kërkon të provojë se ai, pavarësisht mospasjes së një lejeje drejtimi në kuptimin formal, është i aftë të drejtojë një automjet, nuk mundet që të vlerësojnë çështjen nëse ka vepër penale apo jo, por duhet që për inerci të një parashikimi ligjor të ngurtë dhe aprioristik të shpallë fajtor e më pas të dënojë të pandehurin për krim. Në këtë mënyrë vlerësoj se pushteti gjyqësor nuk mundet të japë drejtësi në kushtet kur parashikimi i një norme penale ka paracaktuar dënimin apriori të një sjellje njerëzore e cila nuk mundet të konsiderohet si krim, për të gjitha arsyet që do të analizohen dhe konkludohen më poshtë këtij vendimi.

2. Figura e veprës penale “drejtimi i automjetit pa dëshminë përkatëse të aftësisë” cenon nenin 17 të Kushtetutës

Sipas *parimit të legalitetit formal dhe strikt*⁸ është kompetencë dhe diskrecion ekskluziv i pushtetit ligjvënës që të penalizojë akte të caktuara dhe sjellje njerëzore. Këtë

pushtet legjislativi nuk e ka vetëm të drejtë por e ka edhe detyrë të padelegueshme, pasi veprat dhe dënimet penale duhet të parashikohen vetëm me ligj. Në këtë kuptim Kodi Penal përbën ligjin më të rëndësishëm, ku përfshihen në mënyrë të sistemuar dispozitat penalo-juridike. Një nga parimet kryesore që përshkon këtë Kod është edhe parimi i ligjshmërisë, që nënkupton parashikimin me ligj të veprave penale dhe mos-dënimin për një vepër penale që nuk është parashikuar shprehimisht si krim ose kundërvajtje penale.⁴

Megjithatë në rastin konkret nuk është parimi i **legalitetit stikt dhe formal** i parashikimit ligjor penal që shqetëson, por është pjesa komplementare dhe e pazgjidhshme e këtij parimi kushtetues, që ngre argumente defiçence të kushtetutshmërisë në parashikimin e nenit 291 të Kodit Penal, konkretisht parimi i **legalitetit material** apo kualitativ i normës penale të kontestuar. Vetëm ekzistenca e përditësuar e këtyre dy parimeve në mënyrë të njëkohshme në çdo parashikim ligjor me karakter penal bën të shquhet një ligj si në përputhje me Kushtetutën. Kështu parimi i legalitetit formal dhe material përbëjnë kufijtë e përcaktuar nga populli për çdo pushtet shtetëror⁵ (shiko nenin 4 të Kushtetutës).

Në një shtet demokratik, sipas parimeve të shtetit të së drejtës, ligjvënësi ka të drejtën dhe detyrën të përcaktojë me ligj veprat penale nga të cilat shkaktohet një dëm thelbësor në interesat e personave, të shoqërisë ose të shtetit, ose krijojnë rrezikun se një dëm i tillë do mund të ndodhë⁶. Për rregullimin e marrëdhënieve të lidhura me përgjegjësinë penale, ligjvënësi gëzon një diskrecion të gjerë. Sidoqoftë, ky diskrecion i ligjvënësit është i kufizuar nga parimet dhe normat e Kushtetutës.⁷ Duke pasur parasysh dhe doktrinën e konsoliduar evropiane kushtetuese dhe penale në këtë fushë, konstatohet se, që të jetë i pranueshëm kriminalizimi me ligj i një sjellje njerëzore dhe dënimi penal i saj në aspektin kushtetues, zgjedhja e legjislatorit duhet të jetë e drejtë dhe në përpjesëtim me faktin dhe me gjendjen që e ka diktuar

atë. Gjithashtu, në shoqëritë demokratike rritja dhe zhvillimi i civilizimit dhe liria e popullit duhet të jetë arsye orientuese për legjislatorin për të zvogëluar gradualisht numrin e sjelljeve njerëzore të konsideruara si vepra penale⁸. Në këtë kuptim ligji penal si mjet mbrojtës i shoqërisë duhet të jetë mjeti i fundit i mbetur nga të gjithë mjetet e tjera të disponueshme efektive korrektuese dhe parandaluese⁹. Vetëm në këtë mënyrë pushtetit shtetëror, për këdo qoftë në rolin e titullarit të ushtrimit të tij, populli i vendos pengesa të pakapërcyeshme që të mos depërtojë në të drejtat dhe liritë themelore të padhunueshme të njeriut¹⁰ (shiko nenin 15 të Kushtetutës).

Në këtë argument sjell në vëmendje jurisprudencën e Gjykatës Kushtetuese, e cila ka theksuar se është në diskrecionin e ligjvënësit vlerësimi i mjetit të zgjedhur për ndëshkimin e shkelësve të ligjit dhe qëllimit që kërkohet të arrihet por, kur është fjala për parashikimin e dispozitave penale dhe sanksioneve përkatëse si "*ultima ratio*", ligjvënësi duhet të udhëhiqet nga parimet kushtetuese dhe funksionet që karakterizojnë dënimet penale. Ajo ka theksuar se proporcionalitetin e një kufizimi ajo e vlerëson rast pas rasti dhe duke pasur parasysh disa aspekte, si balancën mes së drejtës së kufizuar dhe interesit publik ose mbrojtjes së të drejtave të së tjerëve, mjetin e përdorur në raport me gjendjen që e ka diktuar atë, të drejtën e cenuar dhe synimin që kërkon të arrijë ligjvënësi, aspekte që nuk duhet të analizohen veç e veç, por të gërshetuara me njëra-tjetrën¹¹. Në këtë kuptim *legaliteti material* i normës penale duhet të vlerësohet nga pikëpamja e drejtësisë kushtetuese e lidhur pazgjidhshmërisht me parimin e proporcionalitetit, që është një nga dimensionet e legalitetit material. Është pikërisht parimi i proporcionalitetit parimi kryesor që duhet të përshkojë politikën e ligjvënësit në përcaktimin e dënimeve penale¹² dhe në përcaktimin e një sjellje njerëzore si vepër penale.

Kështu neni 17 i Kushtetutës kërkon vlerësimin e

domosdoshmërisë së ndërhyrjes ligjore të shtetit, në varësi të natyrës së të drejtës, të karakterit të interesit publik që duhet të mbrohet, të rrethanave konkrete që e diktojnë një ndërhyrje në minimum dhe sa më pak të dëmshme nga pikëpamja e të drejtave të njeriut.¹³ Duhet pasur parasysh se kriminalizimi i një sjellje njerëzore nga legjislatori dhe dënimi penal prek të drejtat personale më të shtrenjta të individit, si liria personale, statusi shoqëror i tij, apo të drejtat e tjera me karakter social dhe ekonomik. Në këtë kuptim diskrecioni legjislativ në kompozimin e normës penale duhet të shoqërohet në çdo rast nga diligenca e këtij pushteti dhe skrupuloziteti i zbatimit të parashikimeve kushtetuese mbi kufizimin e të drejtave të njeriut.

Në rastin konkret kushti i parë i legalitetit formal përmbushet. Kështu figura e veprës penale e drejtimit të automjetit pa lejen përkatëse të drejtimit, kur personi arrin të provojë se një rregullat e qarkullimit rrugor dhe se është i aftë të drejtojë automjetin për të cilin nuk ka dëshmi aftësie sipas ligjit, parashikohet si krim nga neni 291 i Kodit Penal dhe parashikohet një dënim nga dhjetë ditë deri në tre vjet për këtë krim. Por ekzistenca vetëm e parimit të legalitetit formal nuk mjafton për të dhënë drejtësi kushtetuese dhe për të pasur një ligj kushtetues, kur ai nuk plotëson kërkesat e parimit të legalitetit kualitativ. Vlerësoj se drejtësia kushtetuese në disa raste vuan nga mungesa e ligjit, ndërkohë që në disa raste të tjera vuan nga ekzistenca e ligjit. Në rastin objekt gjykimi ekzistenca e nenit 291 të Kodit Penal, që përmbush vetëm parimin e legalitetit formal shkakton krizën e drejtësisë kushtetuese penale.

Mbetet të analizohet nëse kriminalizimi dhe për pasojë edhe dënimi penal i sjelljes njerëzore të drejtimit të automjetit pa leje drejtimi, kur personi një rregullat e qarkullimit rrugor dhe është i aftë të drejtojë automjetin, përbën një zgjidhje legjislative e diktuar nga interesi publik dhe për mbrojtjen e të drejtave të së tjerëve apo jo. Vlerësoj se në këtë sjellje njerëzore të cilësuar nga ligji si shkelje penale

krim marrëdhëniet juridike të sigurisë në qarkullimin rrugor, mbrojtja e shëndetit të së tjerëve dhe paprekshmëria e pronës rrezikohet po aq sa mund të jetë rrezik potencial për të njëjtat marrëdhënie juridike drejtuesi i një automjeti i pajisur me leje drejtimi. E përbashkëta në këto dy raste është fakti se të dy këto persona në kushte laboratorike mund të provohet se njohin njëlloj rregullat e qarkullimit rrugor dhe që të dy kanë aftësi praktike dhe fizike për drejtimin e automjetit. Diferenca mbetet se në njëri ka leje drejtimi dhe tjetri jo.

Ky konkluzion i arritur deri më tani do të thotë se legjislatori ka ndërmarrë një masë kufizuese penale ndaj lirive të personit për njëlloj rreziku eventual dhe potencial për mbrojtjen e të drejtave të së tjerëve, sigurinë e qarkullimit rrugor, jetën, shëndetin e pronës. Kuptohet se rreziku potencial dhe eventual, qoftë për personat e aftë të njohin rregullat e qarkullimit rrugor dhe të drejtojnë mjetin, ashtu edhe për ato persona që nuk kanë lejen përkatëse por kanë leje tjetër dhe janë njëlloj të aftë fizikisht dhe mendërisht sikur personat që kanë leje, është i njëjtë. Kjo do të thotë se shteti dhe shoqëria jonë, duke nënkuptuar dobinë sociale dhe ekonomike të qarkullimit rrugor, ka pranuar si të ligjshëm burimin e rrezikut të shtuar, pra vetë qarkullimin e automjeteve dhe drejtuesve të prezumuar të aftë të tyre. E vetmja gjë që kompenson gjithë veprimtarinë e qarkullimit rrugor si burim rreziku të shtuar është procedura ligjore dhe administrative e aftësimit të drejtuesve, për të cilin ligji dhe aktet nënligjore janë kujdesur ta paracaktojnë dhe ta bëjnë të detyrueshme. Kështu, në momentin që drejtuesi i automjetit aftësohet juridikisht rreziku i shtuar që ai paraqet në qarkullimin rrugor bëhet materialisht i ligjshëm dhe s'ii tillë edhe i lejueshëm. Në të njëjtën kohë rendi juridik dhe shoqëria e përfaqësuar nga ligjvënësi të njëjtin burim rreziku të shtuar nga pikëpamja cilësore dhe sasiore e personave me ose pa dëshminë përkatëse ka vendosur t'i trajtojë juridikisht ndryshe, nga njëra anë e shquan si krim nga ana tjetër e lejon si sjellje normale dhe të ligjshme njerëzore.

Atëherë ngre krye çështja se *pse nën të njëjtat kushte faktike personat pa leje duhet të dënohen penalisht për krim?* Në këtë pikë të analizës kuptohet që shkëlja e vetme që ata kanë kryer është mos-pajisja e leje drejtimi nga organet kompetente dhe mos-certifikimi i aftësive të tyre intelektuale dhe fizike dhe praktike nga organet kompetente.

Vlerësoj se masa penale e marrë, d.m.th. kualifikimi si krim dhe dënimi penal nga dhjetë ditë deri në tre vjet, nga legjislatori në këto raste kufizohet vetëm në sjelljen njerëzore të mosrespektimit të legjislacionin rrugor dhe të transportit publik, që është e aftë të na evokojë ekskluzivisht përgjegjësinë administrative të personave të përfshirë në shkëlje me natyrë të tillë. Normalisht që pranohet se në mbarëvajtjen e administrimit të evidentimin e njohurive të shtetasve drejtues automjetesh, që lëvizim në sistemin rrugor të Republikës, ka një interes publik dhe për këtë gjë legjislacioni administrativ i shtetit merr përsipër që të caktojë procedurat, afatin dhe personat apo autoritetin kompetent që kryen detyra të tilla. Por pas gjithë këtij debati të mirëqenë dhe të pakontestueshëm rreth dobisë publike në mirë-rregullimin normativ dhe respektimin e një procesi të tillë, mbetet të diskutohet se kujt i shërben dënimi penal si krim i një sjellje të tillë njerëzore, kur nuk i shërben të tretëve dhe nuk i shërben vetë rendit juridik, i cili e ka gjetur zgjidhjen nëpërmjet përsosjes së kuadrit ligjor administrativ dhe nuk i shërben as edhe shkelësit të rregullit.

Në të njëjtën kohë vlerësoj se Kodi Penal, në rastet e figurave të tjera të veprave penale me objekt material sigurinë e qarkullimit rrugor, të drejtat e të tretëve për jetë, shëndet dhe pronë, që rrezikohen nga mungesa e një sigurie të tillë, ka konfiguruar sjellje të atilla njerëzore, që në thelb përbëjnë rrezikshmëri të shtuar shoqërore të karakterit penal dhe që si të tilla justifikohen nga teoria e shtetit të së drejtës së "*ultima ratio*". Kështu vetë neni 291 i Kodit Penal parashikon si vepër penale drejtimin e automjetit në gjendje të dehur, që sipas akteve normative që komplementojnë këtë normë

blankete penale, e cila është një përqindje e caktuar e alkoolit në gjakun e drejtuesit të mjetit. Rrezikshmëria shoqërore materiale e kësaj sjellje qëndron në faktin se shkencërisht është një fakt botërisht i njohur dhe i lidhur natyrisht me fizikun e gjendjes humane se alkooli në gjak në këtë masë është një premisë eminente për humbjen e përqendrimit natyral të drejtuesit të automjetit. Sigurisht një pasiguri e tillë është shumë më e madhe se sa e personit që ka leje drejtimi dhe drejton automjetin normalisht, apo nga ai që nuk ka leje, por ka njohuri mbi rregullat e qarkullimit rrugor dhe ka aftësi për drejtimin e mjetit. Nën të njëjtën logjikë edhe drejtimi i automjetit nën ndikimin e substancave narkotike shkakton dhe i kanos sigurisë së qarkullimit rrugor të njëjtën rrezikshmëri shoqërore penale. Akoma më tej edhe neni 290 i Kodit Penal parashikon disa figura veprash penale kur shkelen rregullat e qarkullimit rrugor, si p.sh. shkelja e rregullave të qarkullimit rrugor kur ka shkaktuar vdekjen; kur ka shkaktuar plagosjen e rëndë të një personi; kur ka shkaktuar plagosjen e lehtë të disa personave; kur ka shkaktuar vdekjen e disa personave; apo kur ka shkaktuar plagosjen e rëndë të disa personave. Kjo logjikë e ligjvënësit ka pranuar një devizë të qartë ndërmjet rëndësisë të sjelljeve humane, që shkelin rregullat e qarkullimit rrugor, duke i kualifikuar vetëm ato shkelje që shoqërohen me dëme në jetë apo në shëndetin e personave si krime dhe në të njëjtën kohë duke i lënë domen ekskluziv së drejtës së kundërvajtjeve administrative për të regjur dhe ndëshkuar sjelljen e kundërligjshme me karakter mbetës. Në rastin objekt gjykimi sjellja njerëzore e drejtimit të automjetit pa leje drejtimi, por në kushtet kur ka aftësi, duke mos pasur rrezikshmëri shoqërore penale, ka vetëm shkelje të natyrës administrative, fakt që legjislatori e ka kualifikuar si kundërvajtje administrative, por edhe e ka penalizuar. Për rrjedhojë vlerësoj se në këtë rast pushteti ligjvënës i deleguar nga populli ka ushtruar *ultra vires* kompetencën e masave ligjore penale si mjet *ultima ratio* e mbrojtjes shoqërore.

Më tej Kushtetuta parashikon se "Kufizimi duhet të jetë në përpjesëtim me gjendjen që e ka diktuar atë.". Është pikërisht kjo pjesë e dispozitës që rivendikon demokracinë në çdo masë legjislative të marrë ndaj një problematike shoqërore të caktuar. Gjithashtu parimi i proporcionalitetit qëndron krahas parimit të barazisë në drejtësinë e çdo masë kufizuese të së drejtave dhe lirive themelore të njeriut. Kështu çdo akt pushteti i ndërmarrë ndërmjet humanëve kundrejt njëri – tjetrit, në kushtet kur nuk ka nevojë që e dikton dhe proporcionalitet me këtë nevojë, do të konsiderohet masë jo-kushtetuese dhe jodemokratike¹⁴. Duhet pasur parasysh se mjete më të fortë ligjor apo masa më radikale, që mundet të ndërmarrë shteti si ndëshkim për kryerjen e veprimeve të paligjshme, është parashikimi nga ligji i një sjellje njerëzore si krim apo vepër penale dhe dënimi penal, mjete të cilat për rrjedhojë kanë gravitetin më të madh në të drejtat dhe liritë themelore të njeriut. Në këtë mënyrë këto masa ligjore janë mjetet ekstreme të kontrollit social nga shteti¹⁵ dhe drejtësia e tyre do të shquhet vetëm atëherë kur e drejta e mbrojtur penalisht është një e drejtë që meriton një mbrojtje më të madhe kushtetuese se sa liria personale e autorit të shkëljes. Gjithashtu karakteri i drejtë ose jo i një veprë penale dhe dënimi nuk lidhet me numrin e efekteve të drejtpërdrejta apo anësore që ai mbart në vetvete, por me përputhjen e tij me shkallën e rrezikshmërisë shoqërore të sjelljes njerëzore të kriminalizuar, me veprën penale dhe autorit të saj dhe se parimi i drejtësisë së dënimit nuk lidhet në korrelacion kaq të drejtpërdrejtë mes llojit të dënimit dhe veprës penale, por me sigurimin, brenda respektimit të dinjitetit njerëzor, të një baraspeshimi mes rëndësisë së masës ndëshkuese dhe rëndësisë së veprës penale. Në këto kushte del e nevojshme, që zgjedhja e legjislatorit për kriminalizimin e një sjellje njerëzore, të jetë njëkohësisht *efikase, efiçente* dhe e *nevojshme*¹⁶.

Kështu legjislatori do të jetë në ushtrimin e pushtetit të tij kushtetues dhe sovran për të penalizuar dhe kriminalizuar

sjellje njerëzore për sa kohë kjo masë është e vetmja zgjidhje dhe detyrueshme në një shoqëri demokratike¹⁷. E gjithë filozofia politike që udhëheq këtë orientim të detyrueshëm të mënyrës se si duhet të mendojë pushteti ligjvënës në formësimin e ligjit penal është kërkesa që në një shoqëri demokratike ligjet mos të ngjallin frikë por të arrijnë të parandalojnë. Kështu për të pasur të përmbushur principin material të legalitetit në të drejtën penale nuk do të mjaftojë vetëm parashikimi i qartë dhe taksativ në ligj, por do të duhet që përmbajtja e ligjit penal të diktohet nga fenomene të mjetit të fundit të zgjidhjes apo të përgjigjes shtetërore "*ultima ratio*"¹⁸, duke nënkuptuar se kriminalizimi i sjelljeve njerëzore duhet të bëhet për sjellje që rrezikojnë të shkatërrojnë një të mirë shoqërore në mënyrë të pakthyeshme, e jo për sjellje njerëzore që thjeshtë e shqetësojnë shoqërinë¹⁹. Në këtë mënyrë kriminalizimi dhe ndëshkimi i një sjellje të caktuar njerëzore vetëm kur përmbush këto kushte nevojë dhe proporcionaliteti mund të shquhet si një mjet kushtetues i mbrojtës sociale të shtetit dhe shoqërisë²⁰, që ndryshe njihet si parimi i "*in dubio pro libertate*"²¹.

Në rastin objekt gjykimi, nëpërmjet analizës së realizuar më lart, doli se kur drejtuesi i mjetit nuk ka lejen respektive apo nuk ka leje fare, por provohet se njuh rregullat e qarkullimit rrugor dhe se ka aftësi të drejtojnë automjetin, rrezikshmëria shoqërore e kësaj sjellje njerëzore kufizohet vetëm tek shkelja e legjislacionit mbi transportin rrugor, që vendos detyrimin se njohuritë intelektuale të kujtdo drejtuesi dhe aftësitë fizike dhe praktike të tij duhet të certifikohen ekskluzivisht nga autoritetet kompetente shtetërore. Nuk shoh asnjë arsye për të vlerësuar, që kjo sjellje njerëzore të rrezikojë shkatërrimin në mënyrë të pakthyeshme të sigurisë në qarkullimin rrugor, të jetës dhe shëndetit të të tretëve apo të paprekshmërisë pronës në përgjithësi. Të vetmet marrëdhënie shoqërore që rrezikon kjo sjellje janë mirë-administrimi i procesit administrativ të kualifikimit të një

drejtuesi automjeti. Duke qenë se problemi që shkakton sjellja njerëzore e mësipërme zvogëlohet nga rëndësia e marrëdhënieve juridike të parashikuara nga neni 1/b të Kodit Penal në cenimin e disa dispozitave me karakter të zakonshëm administrativ shfaqet disproporcionaliteti i zgjedhjes dhe zgjidhjes legjislativ me mundësitë dhe mjetet që ka pasur në dispozicion dhe me gjendjen që ka diktuar vendimin e pushtetit legjislativ në formësimin e nenit 291 të Kodit Penal. Sakaq konkludohet se parashikimi si figurë veprë penale i faktit të mospasjes së një leje drejtimi për automjetin të cilin drejton në nenin 291 të Kodit Penal si krim dhe dënimi i tij nga dhjetë ditë deri në tre vjet nuk është as masë mbrojtje shoqërore efikase, nuk është masë mbrojtje shoqërore eficiente dhe nuk është masë shoqërore e nevojshme. Ligjit penal në këtë pjesë i mungon drejtësia dhe legaliteti kualitativ.

3. Figura e veprës penale “drejtimi i automjetit pa dëshminë përkatëse të aftësisë” cenon nenin 18 të Kushtetutës

Në nenin 18 të Kushtetutës, thënë ndryshe, vokacioni i popullit ka qenë që në të njëjtat kushte faktike shtetasit të mos trajtohen nga ligji ndryshe. Edhe nëse ligji trajton ndryshe në të drejta dhe detyrime shtetasit në Republikën tonë, *së pari*, nuk duhet të bëhet për arsye të padrejta, dhe, *së dyti*, duhet të bëhet për shkaqe të drejta, të arsyeshme dhe objektive. Në rastin konkret, sipas analizës dhe konkluzioneve të arritura më lart në këtë shkrim, si personi që ka leje drejtimi dhe prezumohet se njuh rregullat e qarkullimit rrugor dhe ka aftësi praktike në drejtimin e automjetit dhe personi që nuk ka leje drejtimi respektive, ose nuk ka, por ka njohuri mbi rregullat e qarkullimit rrugor dhe ka aftësi praktike të drejtojë automjetin paraqesin në qarkullimin rrugor një rrezik potencial, eventual të shtuar të barabartë për sigurinë, jetën, shëndetin dhe pronën. Kështu nën të njëjtat kushte faktike, nën të njëjtën

rrezikshmëri të shtuar dhe potenciale shoqërore këto individë trajtohen ndryshe nga ligji: rasti i parë i sjelljes njerëzore nuk ka asnjë pasojë ligjore, ndërsa rasti i dytë i sjelljes njerëzore, fillimisht nuk lejohet të drejtojë automjetin, pasi nuk ka leje drejtimi, dhe më pas i faturohet kryerja e një krimi dhe dënohet penalisht për të nga dhjetë ditë deri në tre vjet. Sigurisht që të dy këto sjellje duhet të trajtohen në mënyrë të njëjtë nga legjislacioni penal, në kuptimin e filozofisë "*in dubio pro libertate*"²².

Në vlerësimin tim trajtimi i diferencuar në të drejtat civile dhe administrative në këtë rast është i arsyeshëm, objektiv dhe i drejtë, pasi leja e drejtimit është autorizimi shtetëror për të qarkulluar në rrugë me automjetet i çdo personi. Por legjitimiteti kushtetues i trajtimit të ndryshëm nga ligji duhet të mbyllet dhe përfundojë këtu. Për të trajtuar ndryshe shtetasit në fushën së drejtës penale do të duhet që rrezikshmëria shoqërore e tyre të ndryshojë dhe të mos jetë e njëjta, ku ai që nuk konsumon vepër penale nuk kryen asnjë veprim të rrezikshëm shoqërisht dhe ai që konsumon kryen veprime të tilla. Nuk mund të pranohet në shtetin e së drejtës që kur dy persona kryejnë veprime shoqërisht të rrezikshme në mënyrë të barabartë potencialisht, të njëri të dënohet penalisht dhe tjetri jo. Pikërisht mungesa dhe mosrespektimi i parimit të barazisë në ligjin penal shkakton defiçensën kushtetuese të drejtësisë në ligjin penal²³.

4. Figura e veprës penale "*drejtimi i automjetit pa dëshiminë përkatëse të aftësisë*" cenon nenin 4 dhe 29 të Kushtetutës dhe nenin 7 të K. E. D. Nj.

Neni 29 i Kushtetutës dhe neni 7 i K. E. D. Nj. është proklamuar ndër të tjera edhe në nenin 1/b të Kodit Penal. Kështu vlerësohet se domosdoshmëria e kriminalizimit të disa sjelljeve njerëzore dhe e sanksioneve penale respektive janë elemente të patjetërsueshëm dhe të domosdoshëm të rendit juridik pozitiv. Kështu legjislacioni penal është një tregues kuptimplotë për çdo vend, në kuptimin se sa ai është

në gjendje të balancojë të drejtën e shtetit për të siguruar rendin publik e shoqëror nga njëra anë, me të drejtat dhe liritë e individit nga ana tjetër. Gjithashtu kjo është arsyeja që e ka detyruar kushtetutë-bërësin të kërkojë një konsensus më të gjerë nga forcat politike të përfaqësuar në Kuvend, me qëllim që sanksionet penale të parashikohen vetëm për ato lloj veprimesh ose mosveprimesh, të cilat, në përputhje me parimin e proporcionalitetit, të jenë të krahasueshme për nga rëndësia me vlerat që mbrojnë²⁴. Gj. E. D. Nj. ka afirmuar se garancitë që mbart neni 7 i K. E. D. Nj., dispozitë e cila është thelbësore për shtetin e së drejtës, zë në vend të rëndësishëm në sistemin konventor mbrojtës së të drejtave të njeriut. Ky parim duhet të kuptohet dhe të zbatohet, për nga qëllimi dhe objektivat, në një mënyrë që të ofrojë mbrojtje efektive kundrejt ndjekjes penale arbitrare, dënimit penal dhe ndëshkimit²⁵. Kështu, vetëm një ligj penal që mbron të drejtat dhe liritë themelore të njeriut mund të arrijë që në një shoqëri demokratike të ketë pranueshmëri të përgjithshme.²⁶

Vlerësoj se drejtimi i automjetit pa lejen respektive të drejtimit apo kur nuk ka leje nga një person, që njeh rregullat e qarkullimit rrugor dhe ka aftësi për të drejtuar automjetin, nuk cenon dhe as nuk mund të cenojë pavarësinë e shtetit dhe tërësinë e territorit të tij, dinjitetin e njeriut, të drejtat dhe liritë e tij, rendin kushtetues, pronën, mjedisin, bashkëjetesën dhe mirëkuptimin e shqiptarëve me pakicat kombëtare, si dhe bashkëjetesën fetare nga veprat penale, si dhe parandalimin e tyre. Marrëdhëniet që arrin të cenojë kjo sjellje njerëzore janë dytësore në krahasim me ato që Kushtetuta i ka nxjerrë si detyrë t'i mbrojë ligji penal dhe për pasojë legjislatori ka gabuar kur ka vlerësuar se sjellje të tilla duhet të kriminalizohen dhe të dënohen penalisht. Afërmendsh kështu, kjo figurë vepr penale nuk është e krahasueshme për nga rëndësia me vlerat që synon të mbrojë.

Neni 29 i Kushtetutës dhe neni 7 i K. E. D. Nj. në një dimension tjetër është proklamuar në nenin 1/c të Kodit

Penal. Kjo do të thotë se në rastin konkret legjislatori, duke mos bërë një zgjedhje dhe zgjidhje proporcionale me nevojën dhe gjendjen që e ka diktuar atë, duke mos trajtuar në mënyrë barabartë në ligjin penal dhe në përgjegjësinë penale që mbajnë persona që kanë rrezikshmëri të njëjtë shoqërore në veprimet që kryejnë, nuk ka pasur parasysh parimet kushtetuese të shtetit të së drejtës, të barazisë përpara ligjit, të drejtësisë në caktimin e veprës penale fillimisht dhe më pas të drejtësisë në caktimin e fajësisë dhe të dënimit, si dhe të humanizmit.

Një ndër parimet që frymëzon Kodin Penal në caktimin e dënimit për një vepër penale në nenin 47 është parimi kushtetues i dhënies së drejtësisë nëpërmjet individualizimit rast pas rasti të dënimit²⁷. Ky parim rrjedh pikërisht nga Kushtetuta, konkretisht në nenet 4, 17, 18, 29 dhe 135 të marra në harmoni me njëra-tjetrën. Në këtë proces intelektual gjykata duhet të mbajë parasysh se dënimi penal përmbush dy funksione të ndryshme, të cilat mund të konsiderohen si edukative dhe parandaluese. Në përputhje me frymën e Kushtetutës, sanksioni penal i cilësdo natyre duhet të synojë vetëm riedukimin dhe më pas integrimin e të dënuarit në jetën shoqërore.²⁸ Kështu dënimi penal duhet të kuptohet si masë shtrënguese që zbatohet nga shteti nëpërmjet gjykatave, në bazë të ligjit, kundër personave fajtorë që kanë kryer veprën penale. Për shkak të pasojave që prodhon, dënimi penal prek drejtpërdrejt shtetasit në të drejtat dhe liritë e tyre. Si i tillë dënimi, duke qenë në raport me rëndësinë e veprës, duhet të jetë i drejtë, i nevojshëm në motivim, i moderuar në pasojat që shkakton, ekonomik dhe i sigurt në ekzekutimin e tij.²⁹

Por para se të shkoj në momentin e fundit të dhënies së një dënimi përfundimtar penal, duhet të kuptojmë se në të drejtën penale, që personi të përgjigjet për një vepër penale, para së gjithash duhet të konkurrojnë tri elemente themelore: **rrezikshmëria shoqërore e veprës, kundërligjshmëria** e saj dhe **faji**. Në rastin konkret mungon arsyeja themelore

e kriminalizimit të një sjellje njerëzore, konkretisht rrezikshmëria shoqërore penale. Për pasojë i gjithë procesi vendimmarrës gjyqësor do të jetë i paragjykuar si jo-kushtetues *ab initio*. Duke pasur parasysh sa është analizuar deri më tani shtrohet dilema më e madhe kushtetuese mbi mënyrën se *si gjykata duhet të aplikojë nenin 47 të Kodit Penal në rastet e këtyre veprave penale? Si do të individualizojë kushtetutshëmish përgjegjësinë penale dhe fajësinë e personit, në kushtet kur sjellja njerëzore nuk ka kurrfarë rrezikshmërie shoqërore, kur për rrjedhojë vetë personi nuk ka kurrfarë rrezikshmërie shoqërore, kur nuk ka faj në kuptimin penal dhe mbi të gjitha nuk ka vepër penale që të jetë kualifikuar nga ligji në mënyrën se si Kushtetuta ka paracaktuar?*

5. Figura e veprës penale "drejtimi i automjetit pa dëshminë përkatëse të aftësisë" cenon nenin 30, 33, 42 të Kushtetutës dhe nenin 6 të K. E. D. Nj.

E drejta për t'u prezumuar i pafajshëm sipas nenit 30 të Kushtetutës përbën garancinë themelore të drejtësisë dhe ndershmërisë në gjykimin penal. Nëse në optikën vlerësuese të gjyqtarit i pandehuri do të mund të perceptohet i fajshëm atëherë ai nuk ka pasur gjyqtar dhe s'ka pasur asnjë premisë për proces të rregullt ligjor. Afërmendsh, duke qenë se ligji penal e kualifikon apriori si krim mospasjen e lejes së drejtimit, do të thotë se dokumenti i autoritetit kompetent rrugor që provon këtë fakt është prova e mjaftueshme dhe e domosdoshme për të mbyllur hetimet, për të bërë kërkesën për gjykim, për shqyrtimin gjyqësor dhe për të konkluduar në vendimin e dënimit. Sakaq, të pandehurit i mbetet të provojë vetëm që ekzistojnë kushtet për të dhënë një dënim më të vogël apo në rastin më të mire për t'u përjashtuar nga dënimi. Në rastin konkret, duke mos iu dhënë mundësia të pandehurit të provojë mungesën e çdo rrezikshmërie të mundshme penale në veprimet e tij dhe për pasojë edhe faktin që s'ka vepër, ligji jo vetëm që shkel të drejtën e të

pandehurit për t'u prezumuar i pafajshëm, por këmbëngul në fajësinë e tij dhe në përgjegjësinë penale të padiskutueshme vetëm nga fakti se provohet se nuk ka leje drejtimi. Neni 33 i Kushtetutës disponon të drejtën themelore të kujtdo për t'u dëgjuar para se të gjykohet dhe më tej neni 42 i Kushtetutës sanksionin regjimin juridik procedural të procesit të rregullt ligjor. Këto dy dispozita kushtetuese janë premiset kryesore të së drejtës së procesit të rregullt ligjor. Parimi i kontradiktoritetit dhe i barazisë së armëve në gjykimin penal, kërkon që argumentet e mbrojtjes të paraqiten dhe të dëgjohen njëllor si ato të prokurorit. Ky parim presupozon që secilës palë, duhet t'i ofrohen mundësi të arsyeshme për të paraqitur pretendimet për çështjen, në kushte të tilla që të mos e venë në disavantazh me palën tjetër.

Në rastin konkret, duke e mbyllur ligji apriori shqyrtimin gjyqësor në momentin që vërtetohet se i pandehuri nuk ka leje drejtimi, vetëm duke dëgjuar argumentet e prokurorit dhe duke mos dëgjuar pretendimet e të pandehurit mbi mungesën e çfarëdo lloji rrezikshmërie shoqërore penale, i jep procesit gjyqësor zhvillim të njëanshëm. Duke evokuar jurisprudencën e Gj. E. D. Nj. mbi njëanshmërinë e procesit gjyqësor penal dhe mungesën e kontradiktoritetit në dëm të të pandehurit, vlerësoj të nevojshme të sjell në vëmendje se për t'u konsideruar i drejtë procesi gjyqësor penal, është me rëndësi vendimtare që të akuzuarit t'i sigurohet mbrojtje efektive, duke nënkuptuar të drejtën dhe mundësinë e tij për të provuar pafajësinë e tij sipas çdo strategjie mbrojtje³⁰. Kjo nuk është një kërkesë formale dhe pa rëndësi, por substanciale dhe e domosdoshme për mbrojtjen e të drejtave të palës sepse vetëm në këtë mënyrë sigurohet roli i paanshëm i gjykatës dhe i jepet asaj mundësia reale të shprehë me vendim opinionin për çështjen, pa cenuar rregullsinë e procesit. Gjithashtu, Gjykata Kushtetuese ka vënë në dukje se në një shtet ligjor, kërkesat e nenit 6 të K. E. D. Nj. dhe dispozitat e Kushtetutës që garantojnë të drejtën e individit

për proces të rregullt ligjor, duhet të zbatohen pa asnjë rezervë dhe se shkelja e tyre duhet t'i nënshtrohet një kontrolli të rreptë dhe efektiv për të siguruar realisht të drejtat kushtetuese³¹.

6. Bibliografia

E drejta pozitive: Kushtetuta; Kodi Penal; Kushtetuta e Republikës së Italisë; Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut; Konventa Europiane e të Drejtave të Njeriut.

Jurisprudencë: Vendimi Nr. 38, dt. 25.07.2013 Gjykatës Kushtetuese; Vendimi 447/1998 i Gjykatës Kushtetuese; Vendimi Nr. 11, datë 02.04.2008 i Gjykatës Kushtetuese; Vendimi Nr. 12, datë 14.4.2010 i Gjykatës Kushtetuese; Vendimi Nr. 38, dt. 25.07.2013 i Gjykatës Kushtetuese; Vendimi 39/2007 i Gjykatës Kushtetuese; Vendimi Nr. 487, dt. 23.10.1989 të Gjykatës Kushtetuese Italiane; Vendimi Nr. 1, datë 12.1.2011 i Gjykatës Kushtetuese; Vendimi Nr.1, datë 12.1.2011 i Gjykatës Kushtetuese; Vendimi Nr. 19, datë 01.06.2011 i Gjykatës Kushtetuese; Vendimi i çështjes "*Lala vs. The Netherlands*", Gj. E. D. Nj., Court Chamber, Ap. nr. 14861/89, dt. 22.09.1994; Vendimi 5/2003 i Gjykatës Kushtetuese; Vendimin Nr. 1, datë 12.1.2011 të Gjykatës Kushtetuese; Vendimi "*Kafkaris v Cyprus*", Dhoma e Madhe, Gj.E.D.Nj. i datës 12.02.2008.

Doktrinë: Alfonso Di Giovine, Mario Dogliani, Leopoldo Elia, Massimo Luciani, Guido Neppi Modona, Francesco Pixxetti, Stefano Sicardi, Gustavo Zagrebelsky, "*Stato della Costituzione*", a cura di Guido Neppi Modona, il Saggiatore, Milano 1995, faqe 109; Jerome Hall, "General principles od Criminal Law", Second Edition, The Bobbs – Merrill Company Inc., a subsidiary of Howard W. Sons and co. Inc. Publishers, Indianapolis, New York 1960, faqe 27; Francesco Carrara, "*Programma del corso di diritto criminale. Del delitto, della pena*", 5^a Edizione., ripr. anast. Bologna 1993 (con introduzione di Franco Bricola); Enrico

Ferri, " *Dei sostitutivi penali*", Torino 1880; Vllado Kambovski, " *E Drejta Penale, Pjesa e Përgjithshme*", Sh. B. "Furkan ISM", Shkup 2006; Cesare Beccaria, " *Dei delitti e delle pene*", 1 Harlem 1766, riprodotta a cura di F. Venturi, Milano 1991 e Torino 2007, § II dell' *Introduzione*; Paul Johann Anselm Ritter von Feuerbach " *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland geltenden peinlichen Rechts*", 5. Aufl., Giessen 1812; Goirgio Marinucci, Emilio Dolcini, " *Manuale di Diritto Penale. Parte generale*", 4^a Edizione, Milano 2012; Domenico Pulitano, " *Diritto penale*", 5^a Edizione., Torino 2013; C. F. Grosso, M. Pelissero, D. Petrini, P. Pisa, " *Manuale di diritto penale. Parte generale*", Milano 2013, 5 Edizione, (e sull'evoluzione storica); Gian Paolo Demuro, " *Ultima Ratio: Alla ricerca di limiti all'espensione dell diritto penale*", Università di Sassari, Rivista Internazionale di Scienze Giuridiche e transizione Romana, 2013; Gian Paolo Demuro, " *Ultima Ratio: Alla ricerca di limiti all'espensione dell diritto penale*", Università di Sassari, Rivista Internazionale di Scienze Giuridiche e transizione Romana, 2013. Gjithashtu shiko Hassemer, " *Perché punire è necessario*", Bologna 2012; MARAT, " *Plan de législation criminelle*", Paris 1790; Gian Domenico Romagnosi, " *Genesi del diritto penale*", Milano 1791.

Referenca

¹ Autori i shkrimit ushtron detyrën e gjyqtarit pranë Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Vlorë, Kolegji Civil.

² Shiko për analogji nënin 25 pika 2 të Kushtetutës së Republikës së Italisë. Parim i njohur ndryshe nën maksimën latine të Paul Johann Anselm Ritter von Feuerbach "*Nullum crimen, nulla poena sine praevia lege poenali*", i përfshirë në Kodin Penal Bavarez në vitin 1813. Shiko gjithashtu edhe nënin 8 të Deklaratës Universale të të Drejtave të Njeriut të vitit 1789.

³ Alfonso Di Giovine, Mario Dogliani, Leopoldo Elia, Massimo Luciani, Guido Neppi Modona, Francesco Pixxetti, Stefano Sicardi, Gustavo Zagrebelsky, "*Stato della Costituzione*", a cura di Guido Neppi Modona, il Saggiatore, Milano 1995, faqe 109.

⁴ Shiko Vendimin Nr. 38, dt. 25.07.2013 të Gjykatës Kushtetuese.

⁵ Jerome Hall, "General principles of Criminal Law", Second Edition, The Bobbs – Merrill Company Inc., a subsidiary of Howard W. Sons and co. Inc. Publishers, Indianapolis, New York 1960, faqe 27.

⁶ Shiko Vendimin 447/1998.

⁷ Shiko Vendimin Nr. 11, datë 02.04.2008 të Gjykatës Kushtetuese.

⁸ Francesco Carrara, "*Programma del corso di diritto criminale. Del delitto, della pena*", 5^a Edizione., ripr. anast. Bologna 1993 (con introduzione di Franco Bricola), faqe 64-65.

⁹ Enrico Ferri, "*Dei sostitutivi penali*", Torino 1880, faqe 12, 42, 44-45, 61.

¹⁰ Vllado Kambovski, "*E Drejta Penale, Pjesa e Përgjithshme*", Sh. B. "Furkan ISM", Shkup 2006, faqe 228.

¹¹ Shiko Vendimin nr. 12, datë 14.4.2010 të Gjykatës Kushtetuese.

¹² Shiko Vendimin Nr. 38, dt. 25.07.2013 të Gjykatës Kushtetuese.

¹³ Shiko Vendimin 39/2007 të Gjykatës Kushtetuese.

¹⁴ Cesare Beccaria, "*Dei delitti e delle pene*", I Harlem 1766, riprodotta a cura di F. Venturi, Milano 1991 e Torino 2007, § II dell'*Introduzione*. Gjithashtu e njëjta konsideratë mbahet në vitin 1812 nga Paul Johann Anselm Ritter von Feuerbach në librin e tij "*Lehrbuch des gemeinen in Deutschland geltenden peinlichen Rechts*", 5. Aufl., Giessen 1812. Ata e quajnë mosrespektimin e parimit të proporcionalitetit nga norma dhe dënimi penal si mizori dhe tirani e pushtetit.

¹⁵ Giorgio Marinucci, Emilio Dolcini, "*Manuale di Diritto Penale. Parte generale*", 4^a Edizione, Milano 2012, faqe 13. Shiko gjithashtu Domenico Pulitano, "*Diritto penale*", 5^a Edizione., Torino 2013, faqe 50. Shiko gjithashtu C. F. Grosso, M. Pelissero, D. Petrini, P. Pisa, "*Manuale di diritto penale. Parte generale*", Milano 2013, 5 Edizione, (e sull'evoluzione storica), faqe 14-15.

¹⁶ Gian Paolo Demuro, "*Ultima Ratio: Alla ricerca di limiti all'espensione del diritto penale*", Università di Sassari, Rivista Internazionale di Scienze Giuridiche e transizione Romana, 2013.

¹⁷ Shiko Vendimin Nr. 487, dt. 23.10.1989 të Gjykatës Kushtetuese Italiane (*ItalGiureWeb*). Gjithashtu shiko Vendimin Nr.1, datë 12.1.2011 të Gjykatës Kushtetuese.

¹⁸ Gian Paolo Demuro, "*Ultima Ratio: Alla ricerca di limiti all'espensione del diritto penale*", Università di Sassari, Rivista Internazionale di Scienze Giuridiche e transizione Romana, 2013. Gjithashtu shiko Hassemmer, "*Perché punire è necessario*", Bologna 2012, faqe 153.

¹⁹ MARAT, "Plan de législation criminelle", Paris 1790, faqe 29.

²⁰ Pikëpamja filozofike e shkollës pozitiviste të së drejtës penale mbi qëllimin e kualifikimit të një sjellje njerëzore si vepër penale dhe dënimit respektiv.

²¹ Nën këtë filozofi përbajtjesore dhe kualitative të ligjit penal Motensquieu në librin e tij "Fryma e ligjit" (Shiko Kreun IV) shprehet se triumfi i drejtësisë do të jetë atëherë kur ligjet penale do të përputhin rëndësinë e ndëshkimit me rëndësinë e veprës penale dhe ndëshkimi nuk varet nga kapriçot e legjislatorit por nga natyra e gjësë dhe nuk mund të pranohet kurrësesi që individi të ushtrojë dhunë mbi individin.

²² Nën këtë filozofi përbajtjesore dhe kualitative të ligjit penal Motensquieu në librin e tij "Fryma e ligjit" (Shiko Kreun IV) shprehet se triumfi i drejtësisë do të jetë atëherë kur ligjet penale do të përputhin rëndësinë e ndëshkimit me rëndësinë e veprës penale dhe ndëshkimi nuk varet nga kapriçot e legjislatorit por nga natyra e gjësë dhe nuk mund të pranohet kurrësesi që individi të ushtrojë dhunë mbi individin.

²³ Shiko analizën e zhvilluar doktrinalisht për parimin e barazisë në ligjin penal nga Vllado Kambovski, "E Drejta Penale, Pjesa e Përgjithshme", Sh. B. "Furkan ISM", Shkup 2006, faqe 240 – 241.

²⁴ Shiko Vendimin Nr. 1, datë 12.1.2011 të Gjykatës Kushtetuese.

²⁵ Shiko çështjen "Kafkaris v Cyprus", Dhoma e Madhe, Vendim i Gj.E.D.Nj. i datës 12.02.2008, paragrafi 137. Ky vendim shërbeu si vendimi i pare precedent i Gj.E.D.Nj. ku ajo i dha në zbatim të K.E.D.Nj. vetes të drejtën të shqyrtojë paralelisht me kërkesat e tjera mbi ligjin dhe kualitetin e tij apo atë që më lart këtij vendimi u quajt si parimi i legalitetit material apo kualitativ. Megjithatë akoma jurisprudenca e Strasburgut nuk është zhvilluar drejt elaborimit më të hollësishëm dhe të plotë të këtij parimi, duke mbetur nën klishe e qëndrimit se politika penale është çështje e brendshme e shteteve anëtare Palë të Larta Kontraktuese.

²⁶ Vllado Kambovski, "E Drejta Penale, Pjesa e Përgjithshme", Sh. B. "Furkan ISM", Shkup 2006, faqe 239.

²⁷ Shiko Vendimin Nr.1, datë 12.1.2011 të Gjykatës Kushtetuese.

²⁸ Shiko Vendimin Nr. 19, datë 01.06.2011 të Gjykatës Kushtetuese.

²⁹ Gian Domenico Romagnosi, "Genesi del diritto penale", faqe 103, Milano 1791.

³⁰ Shiko çështjen "Lala vs. The Netherlands", Gj.E.D.Nj., Court Chamber, Application no. 14861/89, dt. 22.09.1994.

³¹ Shiko Vendimin 5/2003 të Gjykatës Kushtetuese.

DR. Zihni Goxhaj
Pedagog e përgjegjës i njësisë shkencore,
WISDOM UNIVERSITY

Vlerësime për mjedisin e sigurisë në zonën naftë-mbajtëse Ballsh-Patos-Marinëz

9

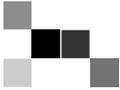

Abstrakt

Zona naftëmbajtëse Ballësh-Patos-Marinëz, është një nga zonat më të pasura, më të zhvilluara ekonomiko-industriale dhe më të përqendruara me popullsi në vendin tonë. Njëkohësisht, kjo zonë është edhe vendi i prodhimeve të mëdha bujqësore e blegtorale. Këtë zhvillim të madh e ka favorizuar natyra, mjedisi i përshtatshëm dhe njerëzit e shëndetshëm që jetojnë këtu. Por po të kthehesh sot dhe të vlerësosh mjedisin, natyrën për rreth, ajrin, ujin, bimësinë, blegtorinë dhe veçanërisht shëndetin e njerëzve, të vjen keq që dora e njeriut, i ka kthyer këto në impakte negative dhe problematike. Këtu sot punohet nga institucione dhe kompani të vendit dhe të huaja. Shtrohet pyetja se a merren parasysh dëmtimet që i bëhen këtij mjedisi dhe veçanërisht shëndetit të njerëzve nga investimet dhe nxjerrja e përpunimi i naftës dhe gazit. Sëmundjet që po shfaqen dhe dëmtimi pafund i mjedisit, shfrytëzimi pa kriter që po i bëhet naftës, kësaj pasurie dhe dhuratë që na ka dhënë natyra, ka shqetësuar një grup intelektualësh dhe "WISDOM UNIVERSITY", të cilët jo vetëm vënë në dukje këtë degradim, por e vlerësojnë mjedisit dhe pasurin e tij si pasuri kombëtare. Nga ana tjetër vlerësimi i rreziqeve dhe kërcënimeve mbi këtë mjedis, si kërcënim i sigurisë kombëtare, është një vlerësim bashkëkohor dhe i domosdoshëm.

Fjalët kyçe:

Siguria mjedisore, zona naftë-mbajtëse Ballësh-Patos-Marinëz, legjislacioni, mjedisi i sigurisë, rreziqet dhe kërcënimet ndaj Sigurisë, Siguria Kombëtare, etj

1. Siguria mjedisore për studiuesit

Problemi i studiuesve është zhvillimi i një strategjie të qëndrueshme dhe efektive, përballë një bote politike të trazuar. Pavarësisht nga vështirësitë për të kuptuar ndërveprimin e rreziqeve dhe kërcënimeve, ata duhet të kuptojnë natyrën e problemit, të parashikojnë rrjedhojat e mundshme dhe të përcaktojnë një kurs strategjik që të mund të arrijnë objektivin e dëshiruar. Në të njëjtën kohë studiuesit duhet të kuptojnë natyrën komplekse të këtij mjedisi dhe të jenë të përgatitur për rreziqet e papritura dhe mundësitë e paparashikuara që mund të rrjedhin prej mjedisit. Sa me i paqartë të jetë problemi që duhet të zgjidhet aq më të vendosur duhet të jemi në kërkim të pikënisjeve nga duhet të fillojmë të përcaktojmë një kurs veprimi duke qëndruar gjithmonë vigjilent për të papriturat që mund të hasim dhe të ndërjegjshëm për shmangien e ndikimeve.

Studimi teorik i mjedisit të sigurisë në zonën naftëmbajtëse Ballsh–Patos–Marinëz (i cili është bërë edhe më parë, deri diku), të paktën mund të ndihmojë në përcaktimin e asaj çka është normale. Nëpërmjet krahasimit të kujdesshëm të ngjarjeve të shkuara bëhet e qartë se disa mënyra veprimi tentojnë normalisht të lindin pasoja të caktuara. Këto pasoja duket (kur vlerësohen nga disa studiues) si rezultat i defekteve teknologjike objektive dhe subjektive. Por mendoj se jo vetëm defektet që janë rrezik dhe kërcënim për zonën në fjalë, por dhe vet investimi për zhvillimin industrial, industria e investuar (këtu po flas veçanërisht për nxjerrjen e

naftës dhe të gazit, dekantimin fillestar, përpunimin primar dhe ai atë të thellë, apo transportimin e produkteve), me gjithë anët e shumta pozitive, parashikon rreziqe dhe kërcënime. Këto rreziqe vihen re po të krahasosh zonën e Ballshit, si ka qenë para 20 vjetësh toka, bimësia, shëndeti njerëzor, ushqimi, uji e të tjerë elementë mjedisorë. E njëjta gjë mund të thuhet edhe për zonën e Marinzës, të Patosit. Por shqetësimi ynë është se a e parashikojmë dot se si do të jenë këto elemente mjedisore e ndoshta sociale pas 10 apo 20 vitesh. Ky është shqetësimi ynë, kjo është edhe “thembra e Akilit”.

Të dish të investosh e te zhvillosh, patjetër të fitosh, por ku do të jemi në të ardhmen, ku dhe si do të jenë brezat e rinj. Pavarësisht nga kompleksiteti i ndërveprimeve në fushën e politikës sociale, është e mundur të evidentohen elementë të cilët janë prezent në çdo situatë. Këta elementë përbëjnë bazën prej së cilës, drejtuesi i vendit, realizon kuptimin e kushteve të një mjedisi të caktuar. Për arsye se këta elementë janë prezent në çdo situatë. Për të ndihmuar kuptimin e dallimit midis konstanteve dhe normave dhe fluktuacioneve (luhatjeve, ndryshimeve), të zhvillimeve industriale specifike, ne mund të përdorim vizione e analogji me vende të tjera të zhvilluara.

Klauzeviçi theksonte se, “... mjedisi i sigurisë formohet nga forca të ndryshme të emocionit, shansit dhe të mendimit racional. Në çdo moment, njëra nga këto forca mund të dominojë, por dhe dy të tjerat janë në veprim. Strategu efektiv duhet të kuptojë veçoritë e këtij mjedisi”. Parashikimi i së ardhmes duket se është i pamundur, por nga ana tjetër do të ishte mungesë përgjegjësie të mos shikohen tendencat e zhvillimit të sotëm dhe të ardhshëm, si dhe shkaqet e këtyre prirjeve. Prirja më e rëndësishme sot, është globalizmi me revolucionin e informacionit si shkak të tij. Shoqëritë dhe kulturat ndërveprojnë me një ritëm të paparë deri më sot. Përfundimet që rrjedhin prej këtij mund të kenë efekte pozitive(mundësi), por edhe negative(kërcënime, rreziqe,

sfida). Ndotja e mjedisit dhe sëmundjet me karakter masiv janë një rrezik për jetën e njerëzve. Shkaqet e ndotjes së ambientit në zonën Ballësh-Patos –Marinëz, janë të ndryshme, si industriale; të shkaktuara nga ambienti dhe smogu, gazi i uzinave dhe i mjeteve të transportit; biologjike e kimike, të shkaktuara nga shpërndarja e mbetjeve e materialeve toksike; si dhe rreziqe të shkaktuara nga pakujdesia e njerëzve në administrim të zonës, të pasurive të naftës, gazit, bitumeve dhe veçanërisht të derdhjeve në lumenj, në tokë të hapur, në ambiente sociale etj. Shpesh sot në media dhe në politikë, flitet pa argumente, se shkaqet e dëmtimeve dhe degradimeve mjedisore , janë natyrore. Kjo jo vetëm është mosnjohje por dhe justifikim, për të mos thënë dhe fshehje e së vërtetës.

Nuk mund të ketë vetë-prishje të tokës dhe të ajrit,apo tërmete në Marinëz e në Zharrëz. Nuk mund të shpërthejnë vetë pusët e naftës, e të nxjerrin ujë, gaz e të dëmtojnë gjithçka për rreth. Dëshira për fitime të mëdha , bën të përdoren metoda barbare në nxjerrjen e naftës, të shkelen disiplinat shkencore, e për pasojë të merren me qafë popullsia e zonës, bimësia e në tërësi mjedisi. Shteti duhet të ndërhyjë, të kontrollojë,të verifikojë e të disiplinojë me ligje përdorimin e kësaj pasurie dhe shfrytëzimin nga kompani të ndryshme, vendase dhe të huaja.

2. Legjislacioni dhe mjedisi i sigurisë

Legjislacioni penal i Republikës së Shqipërisë, ka për detyrë të mbrojë pavarësinë e shtetit dhe tërësinë territoriale të tij, dinjitetin e njeriut, të drejtat dhe liritë e tij, rendin kushtetues, pronën, mjedisin,... (neni 1/b). Ky legjislacion, ka për detyrë të mbrojë mjedisin nga veprat penale të parashikuara në Kodin Penal si:ndotja e ajrit (neni201); transportimi I mbeturinave toksike (neni202); ndotja e ujërave (neni 203); peshkimi I ndaluar (neni204); prerja e paligjshme e pyjeve (neni205);shkelja e karantinës së bimëve të arave dhe kopshteve (neni207). Për sigurinë dhe

mbrojtjen mjedisore, Këshilli i Evropës në vitin 1970, hartoi Deklaratën “Për mbrojtjen e mjedisit natyror në Evropë”. Kombet e Bashkuara, në konferencën e Stokholmit në vitin 1972, nxorën deklaratën që, e shpall të drejtën themelore të njeriut, për liri, barazi dhe kushte jetese të kënaqshme në një mjedis, cilësia e të cilit e lejon të jetojë me dinjitet dhe në mirëqenie.

3. Rreziqet dhe kërcënimet e zonës

Një nga pasuritë më të mëdha të një vendi është toka e nëntoka e tij. Njëkohësisht edhe pasuria e kësaj toke siç është nafta, që jo çdo vend e ka këtë privilegj. Por vihet re se nën prizmin e metodave shkencore, për të marrë sa më shumë naftë, po shkatërrohen jo vetëm vendburimet historike, për te cilat pak interesohen specialistët dhe strukturat shtetërore për të kontrolluar, por edhe vet toka. A nuk janë këto pasuri kombëtare e për pasojë dëmtohet siguria e një kombi? Al Gore, në vitin 1992, do ti identifikonte rreziqet e kërcënimet mjedisore në disa kategori të ngjashme me nivelin e operacioneve ushtarake: 1) kërcënime e rreziqe lokale ose taktike - rreziqe që vijnë nga ndotja e ujit, ndotja e ajrit, depozitime ilegale të mbetjeve etj; 2) kërcënime e rreziqe rajonale – probleme si shiu acid, ndotja e ujërave të nëndheshme, ndotja nga nafta etj,; 3) rreziqe strategjike – ndotje globale. Por a zbatohen ligjet e mësipërme dhe marrëveshjet e konventat, a kontrollohet gjendja? Po të shikosh realitetin del vet në përfundime. Në rast se studiojmë pak në mënyrë të përmbledhur dëmet që shkakton industria e përpunimit të naftës në Ballësh, do të vërejmë një kontaminim të ajrit, të tokës dhe të ujërave. Shkarkimet në ajër janë : a) gaze të tretur në naftë, si H₂S, CO dhe CO₂ ; b) avuj, ujë dhe kimikate, c) hidrokarbure dhe fraksione të lehta të naftës, d) gaze të djegies së lëndëve djegëse, si solar e mazut. Ndotje të lëngëta: a) përzierje nafte e ujë, nga dekantimet e elektro-çkripëzimet, b) ujërat acide (H₂S, HCL) e bazike (NaOH, MEA), gjatë proceseve teknologjike

të përpunimit të naftës, c) shkarkimet aksidentale etj. Vetëm në lumin Gjanica në Ballësh, çdo muaj shkarkohen 13000-18000 m³ mbetje të lëngëta e hidrokarbure. Ndotje të ngurta: a) copëra sqfuri që shpërndahen gjatë djegies në fakele, b) mbeturina naftë të derdhura në tokë, kokës e sqfur të lirë, rrëshira, pirofere e ndryshk tubacionesh. Këtëj del e domosdoshme ndërmarrja e studimeve për të minimizuar këto rreziqe e kërcënime, veçanërisht në zonën në fjalë ku po degradon mjedisi, territori, bimësia, bagëtia dhe veçanërisht shëndeti dhe ushqimi i njerëzve. Po të shikojmë vetëm dëmtimet në shëndetin njerëzor në zonën e Ballshit, kemi punonjës dhe banorë me sëmundje profesionale, kardiovaskulare, diabet, fenolë në gjak, në sistemin nervor, pulmonar, të frymëmarrjes e të tretjes.

Nga analiza e 163 punonjësve në KPTHN në Ballësh, mbi 15 vjet pune u konstatua si më poshtë: 51% me fenole në gjak; 22.8% me bilurbine të lartë; 11.8 me diabet. Studimet për sigurinë, duhet të përfshijnë brenda tyre rreziqe që variojnë nga pandemitë dhe degradimi mjedisor, deri dhe shqetësimet e thelluara dhe të zgjeruara të sigurisë. Në vendin tonë, periudha e tranzicionit në përgjithësi, rezultoi me degradimin e shpejtë të mjedisit, nga zbatimi i dobët i ligjeve, në prishjen e tokave bujqësore (fushave); në shpyllëzime të gjera, prishjen e shtretërve të lumenjve apo ndotjen e ujërave; ndotje në nivele të larta të ajrit në zonat urbane. Keq-menaxhimi e shfrytëzimi pa kriter I burimeve e pasurive natyrore (veçanërisht naftës e gazit), rezultoi në degradimin e shpejtë të mjedisit duke shkaktuar dhe emergjenca kombëtare.

Këtu, kemi mjaft shembuj që janë në kujtesën e banorëve të zonave si në Drenovë, në Cakran, Ballësh, Kash, Marinëz, Zharrëz etj. Shpërthimet sporadike e ndoshta të qëllimshme të puseve me naftë e gaz ose të përziera me naftë, gaz e ujë dhe ndotjet e rrezikimet e njerëzve, të shtëpive, të bimësisë, apo tërmetet e vazhdueshme, nuk mund të justifikohen as nga shkaktarët e as nga pushtetarët në pafundësi. Ato

rrezikojnë si ditën edhe natën. Por a ka një strategji apo plan për mbrojtjen të paktën për banorët, a kemi ne si shtet e si subjekte që veprojnë në këtë zonë një plan masash sigurie, a kontrollohet e monitorohet nga strukturat shtetërore në rast se ekziston ky plan sigurie? Bashkimi evropian i ka ofruar Shqipërisë eksperiencën për përmirësimin e mjedisit, i cili në 20 vjetët e fundit, ka degraduar.

Ish-ambasadori I BE në Tiranë, Ettore Sekui, gjatë një vizite në UB Kamëz, në laboratorin e monitorimit të tokave, me një kosto 2mln euro, në fjalën e tij theksoi: “Në 20 vjetët e fundit, Shqipëria ka përjetuar rritje ekonomike mbresëlënëse, por ka përjetuar gjithashtu mjaft degradime mjedisore. Dhe degradimi përkthehet në shëndet të keq publik i cili bëhet barrë për buxhetin e shtetit . Degradimi mjedisor nënkupton edhe humbje të potencialit ekonomik, humbje të vendeve të punës, humbje të së ardhurave në sektorë të tillë si turizmi, riciklimi dhe bujqësia”. Zhvillimi ekonomik e industrial i vendit, është jo vetëm qëllim dhe prirje e çdo qeverie por dhe dëshirë e shoqërisë. E rëndësishme është që qeveria të vlerësojë e të mbaj përgjegjësi për impaktin dhe ndikimet social ekonomike e mjedisore të këtij zhvillimi. Në profilin e rëndësisë së zhvillimit, zona naftëmbajtëse është nga më të pasurat e vendit.

Historikisht në këto zona, qeveritë shqiptare, kanë investuar vazhdimisht jo vetëm për nxjerrjen por dhe përpunimin e naftës. Për pasojë, zona është zhvilluar nga ana ekonomike, por dhe nga ana social-kulturore. Këtu ka pasur dhe ka institucione e ndërmarrje, kompani vendase e të huaja, për studimin , kërkimin dhe përpunimin e naftës e gazit. Njëkohësisht është investuar për kërkimin, shfrytëzimin dhe përpunimin paraprak, ngritjen e impianteve dekant-pastruese, në uzina e deri kombinat të përpunimit të thellë të naftës e produkteve të saja. Kjo ka sjellë pa diskutim edhe zhvillimin ekonomik e social-kulturor të popullsisë. Për pasojë edhe sot këtu kemi përqendrim të popullsisë e veçanërisht të pjesës së kulturuar e intelektuale

të vendit. SHVZHS në bashkëpunim me universitetin ËISDOM, duke vlerësuar këto realitete dhe duke dëshiruar në zhvillimin e mëtejshëm social-ekonomik e kulturor të vendit, kërkon të vërë në dukje dhe ndërgjegjësoj opinionin shoqëror, organizmat, shtetërore e jo shtetërore, në njohjen e impaktit negativ e pasojave të këtij zhvillimi, e më pas në marrjen e masave për reduktimin e rehabilitimin e zonës. Qëllimi është të përmirësohet ky mjedis, të jetë i siguar për jetesë e zhvillim.

4. Konceptime të sigurisë dhe detyra për sigurinë mjedisore

Siguria mjedisore, sot vlerësohet në gjithë kompleksitetin e saj, duke filluar nga siguria ambientale e natyrore, shëndetësore, social-kulturore, siguria njerëzore, gjeografike, ekonomike, ushqimore etj. Ky shqetësim në rritje, vjen si pasojë e nënvleftësimit disa vjeçar që i janë bërë këtyre faktorëve dhe i mbivlerësimit të faktorëve të jashtëm, tradicional të sigurisë, të rrezikut të jashtëm. Sot çështjet e sigurisë kombëtare nuk mund të jenë të siguruara vetëm duke vlerësuar rrezikun tradicional, të jashtëm, nga një kërcënim për një sulm rajonal e global, por dhe nga vlerësimi i kërcënimit e rreziqeve nga fronti i brendshëm, që mund të vijë nga pasoja e mos vlerësime të kërcënimeve e rreziqeve të faktorëve të brendshëm.

Këtu duhen vlerësuar kërcënimet për sigurinë e shëndetit, të ushqimit, të ajrit, të bimësisë, të tokës, të ekonomisë, të edukimit e rritjes së brezit të ri. Pa dashur të zmadhoj këtë kënd vështrim në këtë material, dua të përmend se kur na lindi ideja për një studim të tillë, për zonën në fjalë, si studim gjithëpërfshirës, kemi pasur edhe debate e keqkuptime. Debatet ishin për mos-vlerësimin e dëmeve të shkaktuara në këtë zonë, si dëmtim të pasurisë e sigurisë kombëtare. Pati edhe intelektuale të nderuar e të ngritur, si profesorë, të cilët nuk e kuptuan dot këtë këndvështrim, nuk lidhen dot raportin midis këtyre elementeve të sigurisë e për pasojë

u vet larguan nga ky vlerësim e studim i zonës. Kjo sepse sot me gjithë gamën e madhe të informacionit, studimet profesionale janë ngushtuar e bërë sa më teknike. Në këtë plan janë globalizuar. Por kjo prirje globale, nuk do të thotë se do shuhen kombet, përkundrazi, presupozon zhvillimin e tyre dhe siguria globale do të jetë rrjedhojë e sigurive lokale e rajonale. Këtu dua të ndërhyje pak e të sqarojë konceptin e sigurisë së sotme bashkëkohore jo sepse nuk njihet por për një vlerësim më të mirë. Deri vonë , siguria kombëtare, është konceptuar si siguri tradicionale e konflikte ushtarake. Konflikti I armatosur, është konflikti që lind kur elementë të forcave të armatosura , kundërshtojnë e angazhohen qëllimisht në operacione ushtarake kundër njëri tjetrit ose kur objekte në territorin ose ujërat territoriale të një shteti tjetër, sulmohen qëllimisht.

Siguria kombëtare sot është zgjeruar e thelluar. Zgjerimi i konceptit të sigurisë, që nënkupton më shumë se një shqetësim për mbrojtjen shtetërore e ushtarake, duhet kuptuar e vlerësuar. Është e rëndësishme që të fokusohemi në çështje jo ushtarake që mund të prodhojnë pasiguri. Kësisoj ambiguiteti në çështje të tilla në dukje jo kërcënuese, si arsimimi, ekonomia, ndotja mjedisore, shëndeti, dëmtimi i tokës e i nëntokës, ku është nafta e gazi etj, mund të shkaktojnë dëme të rënda. Shpesh në shoqërinë tonë nuk kuptohet drejt termi siguri, bile ka keqkuptime. Por vet siguria është shkalla relative e lirisë nga kërcënimet dhe rreziqet. Siguria është garancia që kanë njerëzit se do të vazhdojnë të gëzojnë gjërat që janë më të rëndësishme për mbijetesën dhe mirëqenien e tyre.

“Si kërcënim ndaj sigurisë kombëtare konsiderohet një veprim ose një sërë veprimesh që kërcënojnë në mënyrë drastike dhe brenda një intervali të shkurtër kohe, cilësinë e jetës së banorëve të një shteti...”. Richard H. Uillman “Ripërkufizimi i sigurisë” 8/1/1983. Për konceptim më të thelluar të problemeve të sigurisë, me shumë mirëkuptim mund ti referoheni tekstit “Studime bashkëkohore të

sigurisë” të Alan Collins. Në RSH janë bërë hapa të rëndësishme në fushën e legjislacionit për mbrojtjen mjedisore. Ky legjislacion është bazë e punës së Ministrisë së Mjedisit, por ndërhyrjet, verifikimet, masat parandaluese dhe detyruese nuk janë shumë eficiente. Komisioni Evropian pranon se vetëm legjislacioni nuk është i mjaftueshëm dhe përpiket që nëpërmjet një tërësie mjetesh të tjera të ndihmojnë shtetet anëtare të përmirësojnë cilësinë e mjedisit duke :

- realizuar marrëveshje me industrinë;
- mbështetur kërkimet shkencore dhe zhvillimet e teknologjisë;
- mbështetur planifikimin sektorial e hapësinor;
- përmirësuar cilësinë dhe sasinë e të dhënave mjedisore;
- masat alternative fiskale në favor të zhvillimit të qëndrueshëm;
- mbështetur informacionin publik dhe fushat edukative;
- promovuar arsimim dhe trajnim profesional;
- siguruar mbështetje financiare.

Direktiva e BE-se për menaxhimin e cilësisë së ajrit dhe mjedisit në zonat urbane, iu jep gjithashtu të drejtën autoriteteve lokale që të pezullojnë veprimtaritë, përfshi këtu edhe ndalimin e tyre. Anëtarësimi në BE, është nxitësi kryesor për menaxhim të qëndrueshëm të mjedisit dhe burimeve natyrore në Shqipëri. Por si mund të ndihmojmë ne. Së pari, të mendojmë seriozisht, pastaj të mirëmbajmë, të blejmë duke mbrojtur mjedisin dhe së fundi, tu tregojmë të tjerëve se çfarë është bërë në vendet e tjera.

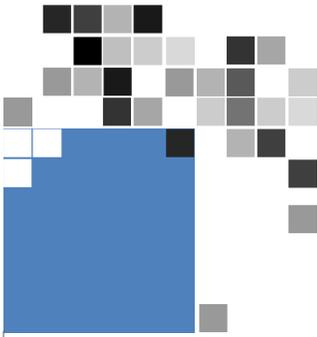
5. Përfundime

-Sipas disa studiueseve, degradimi I natyrës, për pasojë i mjedisit të sigurisë, është krejtësisht pasojë e dëshirës dhe e përpjekjes sonë për të pasur sa më shumë e për të konsumuar sa më shumë. –Në qoftëse duam vërtetë të mbrojmë natyrën dhe mjedisin e sigurisë, të mbrojmë vendin tone, mënyra më efikase në planin personal është të reduktojmë kërkesat për

pasuri të tepërt dhe në planin shtetëror, të përjashtojmë shpenzimet në fusha të pa nevojshme për mirëqenien e njeriut. Dhe si përfundim I përfundimeve; Nëse ne duam një botë(mjedis) të sigurt, ekziston një luftë që duhet ta shmangim: Luftën me mjedisin. Paqja dhe siguria është misioni ynë.

Referencat

1. Prof.as. Dr. Shefqet Muçi, " E Drejta Penale, Pj. E Përgj.". fq. 23-25
2. Alan Collins, "Studime Bashkëkohore për Sigurinë " fq. 14-15, 150-167,236-258, 414-428.
3. "Raporti për zhvillimin njerëzor. Dimensionet e reja të sig. Njerëzore" (UNDP 1994).
4. Samiti i Mijëvjeçarit-UN(2000)
5. Ogata & A. Sen, Siguria njerëzore, Komisioni ndërqeveritar mbi sig. Njerëzore - UN.(2003)
6. Revista "Të Drejtat e Njeriut", Nr. 4, 2002, fq. 11-23
7. "Mjedisi dhe e drejta mjedisore", Nr. 1 fq. 33
8. Globalizmi dhe siguria, "Çështje të Sigurisë" Nr. 6 , 2007, fq. 31-52
9. Prof. Dr. F. Shehu, Kumtesa në konf. Shkencore të SHVPZHS, mars 2015
10. Prof. Dr. P. Ribaj, Kumtesa në kon. Shkencore të SHVPZHS, mars 2015
11. Dr. Zihni Goxhaj, Pedagog e Përgjegjës i Njesisë Shkencore në "WISDOM UNIVERSITY"

Dr. Proc. Desarta SPAHIU
e-mail: desartaspahiu@hotmail.com

Ndikimi i nënës në pikëpamjet e roleve gjinore të vajzave

10

Abstrakt

Ky studim synon të kuptuarin e ndikimeve të nënave në pikëpamjet gjinore të vajzave. Studimi na ndihmon të shqyrtojmë shkallën në të cilën femrat e brezit të ri kanë ndryshuar qëndrimet dhe pritshmëritë e tyre. Gjithashtu, studimi përpiqet të hedhë dritë mbi ndikimin që nëna, si një model kryesor në jetën e vajzës, mund të ketë tek pikëpamjet për rolet gjinore të saj dhe të krahasojë se cilat janë fushat ku nënat dhe vajzat ndryshojnë më së shumti sa i përket pikëpamjeve mbi rolet gjinore.

Është përdorur kërkim cilësor me qëllim mbledhjen e të dhënave dhe informacioneve më të detajuara, si një mundësi e mirë për të depërtuar thellë dhe njohur më mirë këtë fenomen. Për mbledhjen e të dhënave janë përdorur intervista gjysmë të strukturuar dhe rishikimi i literaturës. Konkluzionet kryesore lidhen me pohimin që pikëpamjet mbi rolin gjinor janë formuar nga nënat dhe vlerat sociale. Por ndryshimet në drejtim të së drejtave të barabarta kanë ndodhur në sajë të një arsimimi më të mirë dhe pjesëmarrjes si forcë aktive në punë.

Fjalët kyçe:

Stereotipat gjinore, shoqërizimi apo gjinizimi, rolet gjinore, qëndrimet mbi rolet gjinore, qëndrimet tradicionale, qëndrimet egalitarene

1. Hyrje

Koncepti i “qëndrimeve mbi rolet gjinore” është përdorur në mënyrë të vazhdueshme me terma të ndryshëm. Qëndrimet mbi rolet gjinore reflektojnë një besim dydrejtimesh ose qëndrime nga tradicionale në atë me të drejta të barabarta (egalitariane). Qëndrimet egalitariane tregojnë se dikush pranon rolet zëvendësuese për secilën gjini (Mc Hugh dhe Frieze, 1997).

Në jetën e përditshme qëndrimet egalitariane nënkuptojnë angazhimin e grave në aktivitete që tradicionalisht ju janë caktuar burrave, ose përfshirjen e burrave në aktivitete që tradicionalisht ju janë caktuar grave. Kështu që një grua pritet që të angazhohet në sigurimin e të ardhurave dhe në procesin e vendim-marrjes brenda dhe jashtë familjes dhe në pritshmërinë që burrat mund të përfshihen në rritjen e fëmijëve dhe në punët shtëpiake.

Pikëpamjet mbi rolet gjinore në Shqipëri janë të përcaktuara qartë sa i përket sjelljes që duhet të shfaqin femrat dhe meshkujt. Pritshmëritë fokusohen më së shumti në ndarjen e punëve brenda shtëpisë, në jetën publike dhe në atë politike. Prandaj, në këtë studim janë trajtuar këto tre fusha si fushat kryesore sa i përket pikëpamjeve të roleve gjinore.

Më konkretisht, *fusha e familjes (shtëpisë)* i referohet qëndrimeve rreth roleve të grave dhe burrave dhe përgjegjësive në çështjet familjare. Në rast se duam të shohim studimin në hollësi duhet të hedhim një sy në

historikun e familjes tradicionale shqiptare. Është fakt që shoqëria shqiptare udhëhiqet nga sundimi patriarkal dhe kjo është transmetuar brez pas brezi deri në ditët e sotme. Në familjen tradicionale shqiptare burri është ai që ka përgjegjësi të plota në vendim-marrje për çështje të ndryshme të familjes, ndërsa gruaja është quajtur gjithmonë si e dytë dhe roli kryesor i saj ka qenë ai i rritjes së fëmijëve dhe i të qenurit nënë dhe bashkëshorte shembullore. Megjithatë pas viteve 90'të, gjërat kanë evoluar meqenëse shumë gra dhe sidomos vajzat po ndryshojnë konceptin mbi pikëpamjen e rolit gjinor në familje. Vajzat janë më të ndërgjegjshme përsa i përket pozicionit të tyre në familje si të barabarta me partnerët.

2. Metodologjia

Për realizimin e këtij studimi është përdorur metoda cilësore e kërkimit. Është përdorur kjo metodë pasi është metoda më e përshtatshme për t'i bërë një analizë shumë të thellë temës në fjalë. Përzgjedhja e individëve të intervistuar është bazuar në metodën e orientuar apo të qëllimshme dhe atë të rastit. Studimi synonte një grupmoshë të re vajzash dhe nënat e tyre. Në këtë studim cilësor morën pjesë dy grupe grash. Grupi i parë përbëhej nga 7 vajza të reja. Ato u përzgjodhën nga shkolla e mesme "Havzi Nela" si dhe nga Universiteti i Kukësit. Moshë e pjesëmarrësve varionte nga 17 vjeç deri në 23 vjeç. Grupi i dytë që u përzgjodh në këtë studim ishte grupi i nënave të vajzave të grupit parë. Edhe ky grup përbëhej prej 7 personash, duke bërë 7 çifte nënë - bijë. Mbledhja e të dhënave u realizua nëpërmjet intervistave gjysmë të strukturuar si dhe shikimit të literaturës.

3. Rezultatet dhe diskutimi i tyre

Ky studim mbi ndikimin e nënës në pikëpamjet e vajzave për rolin gjinor u hartua me qëllim që të investigojë ndikimin potencial që agjentët shoqërorë kanë në zhvillimin e pikëpamjeve të vajzave në rolin gjinor. Këto pikëpamje

përfshijnë perceptimet e vajzave rreth rolit të grave dhe burrave në tri fusha: familje, publike dhe politike. Ndikimi i nënës u konceptua mbi bazat e nivelit arsimor, atij të punësimit të tyre.

Niveli i arsimimit dhe punësimit të nënave

Nga gjetjet rezulton se niveli më i lartë i arsimimit dhe punësimit janë faktorë të rëndësishëm në formimin e pikëpamjeve të rolit gjinor në drejtim të të drejtave të barabarta. Nënmat më të arsimuara të cilat ishin të diplomuara, u pa që kishin vajza me më shumë të drejta të barabarta në sektorin e familjes dhe atë publik. Në mënyrë të ngjashme nënat e punësuara jepnin pikëpamje më të drejta të vajzave të tyre krahasuar me gratë shtëpiake në fushën e familjes. Ndikimi i nënës është i rëndësishëm në formimin e pikëpamjeve të vajzës. Duke nisur që në fëmijërinë e hershme, vajza identifikohet me nënën për shkak të së njëjtës gjini. Gjatë gjithë jetës marrëdhënia nënë-bijë mbetet e fortë. Procesi nëpërmjet të cilit vajza mëson dhe në rolet gjinore, bëhet nëpërmjet imitimit dhe modelit të nënës.

Gjetjet demonstrojnë fuqinë që arsimimi dhe punësimi kanë në zhvillimin e pikëpamjeve të së drejtave të barabarta në fushën e familjes dhe atë publike. Aksesit për një arsimim më të mirë u tregua të ishte një element i rëndësishëm në formimin e pikëpamjeve liberale. Kjo gjetje tregoi se si arsimimi dhe punësimi dobësojnë rolin patriarkal. Aksesit i barabartë i grave në arsimim dhe pjesëmarrja më e madhe në tregun e punës e kanë sfiduar sistemin patriarkal. Pjesëmarrja më e madhe në tregun e punës është përkrahur madje edhe nga qeveria shqiptare, e cila po siguron të gjitha shërbimet që të bëjë të mundur pjesëmarrjen e grave në sferën publike. Në të njëjtën kohë përqindja e pjesëmarrjes më të madhe të grave në punët tradicionalisht të burrave tregon që arsimimi ka pasur një ndikim në formimin e pikëpamjeve të rolit gjinor. Të qenit pak të arsimuara ose shtëpiake mund të ofrojë shumë më pak në ndryshimin e

pikëpamjes meqë mungon ekspozimi dhe integrimi ndaj ndryshimit. Për më tepër, nënat më të arsimuara e të punësuara mund të kenë mënyra më të mira komunikimi me vajzat e tyre. Në një perspektive më të gjerë, kjo gjetje përputhet me kërkimet e mëparshme duke demonstruar disa shkallë të transmetimit të pikëpamjes ndër breza. Sa më shumë të jetë e arsimuar dhe e punësuar nëna, aq më tepër ajo tenton të zotërojë një rritje të pavarur të fëmijëve dhe si rrjedhim vajza e saj do të jetë më e pavarur përsa i përket të drejtave të saj. Nga ana tjetër, nëna më pak e arsimuar dhe e papunësuar tenton të zotërojë një stil më konformist në rritjen e fëmijëve, dhe si rezultat, vajza e saj do të jetë më tradicionale. (Ex. Dhe Jansen, 1998). Fakti që arsimimi dhe punësimi i nënës ndikojnë në sferën publike dhe në familje u përkrah nga të intervistuarit të cilat sugjeruan që nënat dhe vajzat duhet të kenë besime të njëjta përsa u përket këtyre fushave.

Nga ky studim kanë rezultuar pesë tema si më të rëndësishmet gjatë intervistimeve të nënave dhe vajzave. *Menaxhimi i kohës ishte çështja e parë i ndjekur nga ndarja e punëve të shtëpisë, aftësitë e nënës, konflikti dhe pavarësia.*

Menaxhimi i kohës

Komentet zbuluan që në përgjithësi nënat dhe vajzat ndanin të njëjtat pikëpamje në fushën e familjes. Ashtu si vajzat edhe nënat e intervistuarat mendonin se femra duhet të përfshihet në forcën e punës. Arsyeja pse këto mendonin kështu ishte se; kur një grua është një nënë dhe përgjegjëse për t'u kujdesur për fëmijën, kjo nuk nënkupton që gruaja nuk mund të punojë. Megjithatë është e dukshme që nënat dhe vajzat nuk ndajnë të njëjtat qëndrime kur flitet për nënat që punojnë, përgjegjësia dhe kujdesi për të rritur fëmijën për nënat që punojnë mbetet në të njëjtin nivel krahasuar me gratë shtëpiake. Sasia e punëve dhe përfshirja e nënave që punojnë dhe atyre që nuk punojnë nuk ndryshon, për më tepër ato presin që gjithçka ta bëjnë vetë. Bazuar në komentet

e thëna shihet që nëse nëna që punon është në gjendje të balancojë punën dhe kujdesin ndaj fëmijëve ajo do të ketë marrëdhënie të mirë me fëmijët. Për gratë të cilat punojnë shihet se ka një këmbim mes ndarjes së kohës së punës dhe kohës për kujdesin ndaj fëmijëve, po kështu asaj i nevojitet të sigurohet që ajo të krijojë një mjedis të ngrohtë kur është në shtëpi duke treguar kujdes të mjaftueshëm dhe duke mos shfaqur stresin e punës tek fëmijët. Në këtë mënyrë kemi një marrëdhënie të mirë mes nënës që punon dhe fëmijës. Komentet tregojnë që nënat dhe vajzat nuk e përfshijnë bashkëshortin në kujdesin për fëmijën, kur edhe nëna është e punësuar. Kjo tregon qëndrime jo të barabarta që nënat dhe vajzat ndajnë mbi kujdesin për fëmijët, ku nuk pritet ndarje rolesh prej tyre. Si rrjedhim, qëndrimet mbi rolet gjinore të nënave dhe vajzave nuk kanë ndryshuar në sferën e rritjes së fëmijëve. Kujdesi për fëmijët ka qenë një punë e grave dhe mbetet përsëri një punë e tyre, madje edhe për brezat më të rinj, pavarësisht angazhimit të gruas në forcën e punës dhe pozitave të tyre në sferën publike.

Ndarja e punëve të shtëpisë

Komentet zbuluan një kategori tjetër e cila përbëhet vetëm nga vajzat. Në mënyrë dominante, vajzat ndajnë mendimin që në rast se ato fejohen ndërkohë që janë të punësuar, ato presin nga partnerët e tyre që të përfshihen në mënyrë barabartë në punët e shtëpisë? E krahasuar me nënat që kanë raportuar të jenë të përfshira si në punë ashtu edhe në punët e shtëpisë, vajzat kanë një pritshmëri më të lartë nga partnerët e tyre lidhur me ndarjen e punëve të shtëpisë. Megjithatë, edhe mes nënave që ishin të punësuar, ekziston një besim tradicional i ndarjes së punës dhe punëve të shtëpisë. Si rezultat, megjithëse burrat do të përfshiheshin në punë shtëpie, punët që ai do të kryente zakonisht ishin “burrash”, të tilla si riparime ose punë teknike.

Vajzat mendojnë se pjesëmarrja e partnerit në punë shtëpie do krijonte një lidhje më të mirë me partnerin në

jetën e tyre martesore. Është evidente që ndarja e punës për vajzat nuk është një e prerë me thikë ashtu siç është për nënat, lidhur me punën e burrave dhe atë të grave. Komentet nxorën në pah që vajzat nuk zotëronin mirë aftësinë për të bërë punët e shtëpisë, e cila është një arsye tjetër që ata presin një pjesëmarrje të barabartë të partnerëve të tyre në punë shtëpie. Kjo zbulon, më tutje, që një arsimim më i lartë është një tregues i ndryshimit të pikëpamjes mbi rolin gjinor për vajzat.

Aftësitë e nënës

Një kategori tjetër e cila doli nga intervistat është aftësia e nënës. Megjithëse nënat dhe vajzat do të kishin dashur një ndarje dhe përfshirje të barabartë me partnerët e tyre në rritjen dhe edukimin e fëmijëve, ato akoma besojnë që gratë janë të prira të mbajnë mbi supë këto përgjegjësi. Përmes komenteve vëzhgohet që nënat dhe fëmijët besojnë që pavarësisht nga detyrat e gruas dhe vullneti në këtë aspekt nëna është ajo që ka më shumë përgjegjësi bazuar kjo në instinktet biologjike të mëmësisë që gruaja posedon në rritjen dhe edukimin e fëmijëve.

Komentet treguan që nëna e ka instinktin e mëmësisë, i cili nuk mund të zëvendësohet nga babai. Për më tepër, duke mos marrë pjesë në rritjen e fëmijës, kjo nuk do të ndryshojë marrëdhënien fëmijë-baba. Meqë nëna është ajo që zotëron këto tipare dhe karakteristika, më shumë përgjegjësi duhet të vijë nga ana e saj. Gjithashtu, përveç instinktit të mëmësisë, gruaja ka aftësi të tjera që mungojnë tek burrat. P.sh. kur gjërat nuk shkojnë mirë në familje, gratë nuk dorëzohen lehtë. Fleksibiliteti që ato zotërojnë tregohet në mënyrën se si ato e zgjidhin problemin. Një nënë pranoi, nisur nga eksperiencia që ajo kishte me ish-bashkëshortin, se kjo marrëdhënie ndikoi për keq tek fëmijët e saj. Ajo beson që në përgjithësi gratë janë më të forta dhe mund të bëjnë më shumë se ç'mund të bëjnë burrat. Bazuar në komentet e dhëna, mund të kuptohet se të dy palët ndajnë

punën mes dy bashkëshortëve në punët e shtëpisë, veçanërisht rritjen e fëmijës. Në sektorin e familjes, përsa i përket punëve të shtëpisë, vajzat janë më egalitare se nënat e tyre.

Konfliktet

Një kategori tjetër që doli nga intervistat është konflikti që shkaktohet kur gratë janë më të arsimuara se bashkëshortët. Komentet treguan që do të ishte mirë që të dy partnerët të ishin me arsimim të njëjtë, por meqë në pjesën më të madhe të rasteve kjo nuk është e mundur, atëherë, zgjidhja alternative është që partneri me arsimim më të lartë duhet të ishte burri dhe jo gruaja. Në ato familje ku gratë ishin më të arsimuara se burrat, marrëdhënia e tyre ishte më konfliktuale. Konflikti del kur gruaja pret që të jetë më e pavarur, gjë e cila çon në një destabilizim të familjes. Këto pikëpamje të treguara nga nënat dhe vajzat shprehin një qëndrim joegalitarian të së dy palëve, duke renditur kështu marrëdhënien e partnerëve bazuar në hierarkinë sociale. Në këtë mënyrë, gratë (sipas burrave) janë me një status dhe pozicion më të lartë në familje dhe në marrëdhëniet e tyre. Ideja që gratë duhet të jenë më pak të arsimuara nxjerr në pah që burrat vlerësohen më shumë se gratë nga pikëpamja sociale. Konflikti që del këtu lidhet me ndikimin kulturor. Në shoqëritë e nivelit të lartë, gratë dhe burrat janë në nivele të ndryshme sociale. Pavarësisht faktit që një grua është e arsimuar, vendi që ajo ka në shoqëri është më i ulët në krahasim me burrin. Ekzistenca e kufijve të padukshëm që një kulturë ruan përmes normave dhe rregullave të shoqërisë luan një rol të rëndësishëm në jetën e një shoqërie të nivelit të lartë, ndërkohë që mungesa e saj çon në disavantazhe. Në komentet e mësipërme konfliktet janë shumë evidente në rastet kur kemi ndryshim në nivelin e arsimit mes burrit dhe gruas. Nënat dhe vajzat mendojnë se normat e shoqërisë kërkojnë që burri të jetë më me nivel se gruaja pasi në të kundërt marrëdhënia e tyre

do të rrezikohet. Duke ndikuar në egon e burrit dhe duke mbajtur një pozicion varësie, nënat dhe vajzat tregojnë për qëndrimet tradicionale që ato kanë përsa i përket kërkesave në familje dhe marrëdhënieve me bashkëshortët. Nëse gruaja është më e arsimuar se bashkëshorti:

Pavarësia

Kategoria e fundit që doli ishte dëshira e nënave dhe vajzave për të siguruar arsimim më të lartë dhe punësim, si një formë mbrojtjeje dhe pavarësie për të ardhmen e tyre. Ideja këtu është që ato të mos kenë varësi financiare nga burri. Nënat duan që vajzat e tyre të kenë një jetë të pavarur dhe të jenë në gjendje t'i dalin zot vetes. Në të njëjtën mënyrë, vajzat duan të njëjtën gjë për veten e tyre dhe ato besojnë që kjo mund të realizohet duke përfituar zotësi më të mira në kuadrin e të kërkuarit të një arsimimi dhe pjesëmarrjeje në forcën e punës. Arsyeja kryesore që gratë nuk duan të jenë të varura financiarisht nga partnerët është se varësia financiare çon në varësi në aspekte të tjera të jetës. Të qenit e arsimuar dhe e vlerësuar do të rrisë edhe vetëvlerësimin dhe respektin e grave për veten e tyre.

Masat paraprake sigurohen duke marrë një arsim më të lartë, duke u punësuar, duke kursyer për të ardhmen e tyre për të mos qenë të varur nga partnerët. Megjithatë është evidente që të dyja palët kanë pikëpamje për të drejta të barabarta (egalitare) në lidhje me punësimin dhe arsimimin, si rrjedhim, duke shprehur pikëpamje egalitare në sektorin publik. Përfitimet nga puna janë përqafuar më së miri nga të dy palët, ndërkohë që është fituar respekti për vetveten për shkak të pavarësisë së siguruar nga puna dhe arsimimi. Është e rëndësishme të theksohet që në mënyrë dominante, ky lloj qëndrimi mbështetet shumë si nga nënat e arsimuara dhe ato të paarsimuara dhe gjithashtu edhe nga gratë e punësuar dhe të papunësuar. Problemet që nënat kanë përballuar në jetën e tyre duke mos qenë në gjendje të përkrahin plotësisht veten

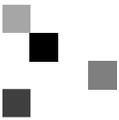
kanë çuar në ndryshimin e ideve ndërkohë që ata duan që vajzat e tyre të kenë një jetë të ndryshme në këtë aspekt. Pikëpamjet e nënës mund të kenë ndryshuar pikëpamjet e vajzave duke u treguar atyre vështirësitë që ato kanë kaluar duke mos qenë të mirë-arsimuara.

4. Përfundime

Gjetjet e këtij studimi mbështesin disa nga gjetjet e mëparshme në lidhje me pikëpamjet mbi rolin gjinor. Thuhet se ndikimi i nënës është një faktor i fuqishëm në formimin e pikëpamjes mbi rolin gjinor që ka vajza. Intervistat dhe gjetjet nga kërkimet kanë plotësuar njëra tjetrën duke qartësuar ndikimin e nënës. Ato kanë dëshmuar që nënat dhe vajzat kanë pikëpamje të ngjashme në shumë fusha. Ndryshimet kanë ndodhur në disa fusha ku vajzat kanë të drejta më të barabarta sesa nënat e tyre meqë ato kërkojnë një pritshmëri në drejtim të ndarjes së punëve të shtëpisë me partnerët e tyre dhe duan të jenë më të pavarura se nënat e tyre. Pikëpamjet e vajzave janë më të barabarta në sektorin publik dhe politik. Kjo zbulon ndikimin e arsimimit në ndryshimin e pikëpamjeve. Duke marrë në konsideratë që nënat kanë ndikim mbi pikëpamjet e vajzave në rolin gjinor, ky studim tregoi që nëpërmjet këtyre faktorëve, formimi i pikëpamjes ka ndryshuar. Nënat më të arsimuara dhe të punësuarat kanë një pikëpamje më të qartë mbi të drejtat e barabarta. Në mënyrë të ngjashme, vajzat me një kualifikim më të mirë kanë theksuar ndikimin që arsimimi ka në ndryshimin e pikëpamjes mbi rolin gjinor. Përfundimisht, studimi tregon që pikëpamjet mbi rolin gjinor janë formuar nga nënat dhe vlerat sociale. Por ndryshimet në drejtim të së drejtave të barabarta ka ndodhur në sajë të një arsimimi më të mirë dhe pjesëmarrjes si forcë aktive në punë.

BIBLIOGRAFIA

- Bandura, A. (1997) *Social Learnin Theory*. Englewoog Cxliffs. Prentice – Hall.
- Baruch, G., Barnett, R. C. (1983) Adults daughters' relationships with their mothers. *Journal of Marriage and Family*. V. 45. P. 601 -602
- Basow. S. A (1992) *Gender Stereotypes and Roles*. 3rd Ed. Brooks/Cole Publishing Company.
- Bregu, M. (2003). *Gratë të barabarta me burrat*, Panorama, Tiranë: 25 Shtator.
- Bryant, A. N. (2003) Changes in attitudes toward women's roles: Predicting gender role nontraditionalism among college students. *Sex Roles* V. 48, 3/4. p. 131
- Chodorow, Nancy (1978) *The Rreproduction of Mothering*. University of California Press.
- Haxhiymeri, Edlira. (2006) *Sjellja Njerëzore dhe Mjedisi Social 1*, V. 1. Tiranë, Libri Universitar.
- Gjermeni, E.dhe Kalaja, D. (2006). *Përkatësia gjinore dhe Arsimi*, botuar në përmbledhjen e eseve *Integrimi Gjiner në Politika dhe Strategji*, Tiranë: Pegi, Tetor.
- Hook, J. L. (2004) Reconsidering the division of household labor: Incorporating volunteer work and informal support. *Journal of Marriage and Family*. V.66.
- Leka, M. (2005) *Gratë në politikë dhe politika e burrave*, Shekulli, Tiranë: 8 Mars.
- Lips, H. M. (2001) *Sex and Gender. An Introduction*. 4th ed. Mayfield Publishing Company.
- McHugh, M. C. Frieze, I. H. (1997) The measurement of gender - role attitudes. *Psychology of Women Quarterly*. 21. 1-16.
- Zuckerman, D. M. (1981) Family background, sex and role attitudes, and life goals of technical college and university women and men. *Sex Roles*. V. 7.

English Abstracts

1.

The autonomy of collaborators liability in a criminal act

Prof. Asoc. Dr. Shefqet MUÇI
ShLUJ "Wisdom University"

Abstract

In the case of an offense committed by a single person, the issue of criminal liability is obvious. The argument of autonomy of liability is disputable when the offense is conducted jointly by two or more persons, the case which calls the defining of criminal activity for each person involved, considering that the degree of participation and the role of associates generally are different, more so when the very forms of the cooperation provided by law are different. As a rule, the responsibility of collaborators, in terms of the legal qualification of the offense, is the same for everyone, regardless of denomination for the criminal act, as the organizer, executor, or auxiliary propulsion, while the degree of responsibility or, in other words, measures of punishment can vary depending on the degree of participation and the role played by each person when committing the offense or other circumstances provisioned by law. In this regard, some specific problems set limits of liability of participants in a criminal activity, when their responsibility is not the same for everyone, but either is different, or extended only to some of them, only to him or them who committed the criminal act. This paper will discuss certain issues related to liability of participants in criminal activity as a special subject, the excess of the executor, collaboration and abetting the case, the use of irresponsible persons in committing the offense and cooperation with unidentified people.

Key words: autonomy of collaborators liability in a criminal activity, a special subject, the excess of the executor, collaboration, abetting, etc.

2.

Some issues of abiding the time terms during a criminal process

Prof. Asoc. Dr. Kosta Gazeli
SHLUJ "Wisdom University"

Abstract

Amongst the norms with a criminal procedural character which play an important role in ensuring a fair, equal and fair hearing, for the protection of personal freedoms and rights and a citizens' legitimate process, in order to strengthen the enforcement and implementation of jurisdiction under the Constitution and laws of the state, a special place is given to the norms that provide the terms of performance related to the activity of criminal process as well as some specific actions of such a process, performed by the court, the prosecution office, the Judicial Police, the defendant and the respective advocate and other entities participating in criminal proceedings. Criminal proceedings, is a unique process composed of two main stages, preliminary investigations and the trial. In the theory of criminal law, real sense is given to the conduct of terms of time in a criminal process, separating them according to the phases of criminal proceedings, according to the state in which different people are placed and who participate in some form or another in the criminal proceeding, according to the time when to conduct a procedural action or when to be given a special right during criminal proceedings according to the time it starts and when the terms of time reach an end during a criminal proceedings, etc., which are numerous. Deadlines in a criminal process, respect and shortening the terms of time as tight as possible during criminal proceedings above all constitute guarantees for the protection of personal freedom, rights and interests of citizens, which derive from the Constitution and the Convention "For Fundamental Freedoms and Human Rights". A period of three months of investigation set in the Code of Criminal Procedure is the right that belongs to prosecution bodies and

judicial process for completing the investigation, but that does not mean that investigation cases or criminal proceedings to be held in the investigation to finish under this time term. Investigations of the criminal case should be given the abundant time that is necessary. Thus, the time of the investigation of different investigative issues may be the various not necessarily three months.

Key words: criminal proceeding, personal freedom protection, due legal process, investigation deadlines, etc.

3.

Some legal issues related to the product of criminal act and judicial practices

Dr. Naim Mëçalla

SHLUJ "Wisdom University"

Email: mecalla1963@gmail.com

Abstract

This paper aims to explain through a criminal - legal analysis of elements of the offense of laundering the hypothesis if a person can be prosecuted and punished for cleaning the proceeds of crime or criminal activity, if not proved the existence of the original offense. Solving this problem is achieved by analyzing the legal regulations and by reference to the Albanian judicial practice. In the criminal trial is necessary to identify cause and result relationship; connection with product criminal offense, able to be cleaned. A person can be charged and subsequently tried for the offense provided for by Article 287 of the Criminal Code, only when it has been proved committing an offense, which has produced a product, definable and observable through ways is introduced into circulation of various real legal or the person himself is knowledgeable of the revenues criminal origins. Unlike the Law no. 10192 dated. 03.12.2009, which is preventive rather than criminal punishment character, the paper in addition, clarifies when the same person is criminally responsible for the criminal act in origin and for the criminal act of laundering the products. This is achieved

by explaining if both offenses, the criminal act itself since the origine, as well as that of cleaning products have the same object, thus violating the same criminal legal relationship, the same legally protected interest specifically, as well as through the identification of motivation and purpose as separate elements that characterize criminal act of cleaning products.

Key words: product, product laundering, the criminal act in origin, criminal liability, etj.

4.

5.

Concerns on the implementation of criminal law in the environmental domain

Dr. Sofokli DUKA

ShLUJ "Wisdom University"

Abstract

Regardless how perfect the law might be, if not effectively applied in practice , its impact to achieve the goal or fulfill the mission which it is drafted for, shall be light, if not non-existent. The same determination may be cited for environmental criminal law, despite the problems that it has to be established as a criminal offense in the whole activity of acting or non acting process in a crime of socially dangerous character that causes or might bring serious consequences to the order of law or environmental system. Environmental criminality is part of a whole criminality in the Republic of Albania. The Constitution of the Republic of Albania, the fundamental law "On Environmental Protection", a series of other laws in this area, and many laws, which are more advanced than the Albanian environmental criminal law, but also

closely related to, have defined institutions, structures and relevant subjects as constitutional obligation, environmental protection system, which is closely related to national security, the protection of the country's independence, territorial integrity, life, rights and freedoms, property, and constitutional order. But in terms of a rapid evolution of environmental law and the difficulties of adaptation, the circumstances of political and economic development of our country is still in transition, professional capacity, logistical and financial structures responsible for the implementation of environmental criminal law, besides achievements in daily practice, a number of problems are found and recorded which adversely affect the fulfillment of the objectives and mission of environmental criminal law constitutional.

Key words: environmental law, environmental protection, environmental criminality, etj.

6.

7.

TITULL_____

Valbona Softa, PhD Candidate

Abstract

This study aimed at finding the pupils' attitudes to learning English language in a non public foreign language high school in Tirana. The pupils attitudes were measured with two scales of the international test 'AMTB (Attitude, Motivation Test Battery); these scales of the test measured first, the attitudes to learning English, and second attitudes to English speaking people. This research also introduces the kinds of behavior related to the language. The scales

were categorized with a Likert scale, varying from a minimum score 0 %, coded 1 (Strongly Disagree), and a maximum score 70%, coded 6 (Strongly Agree). It resulted from the measures of this test that the pupils revealed moderately positive attitudes to learning foreign languages, score 54.8 out of 70 %; and the pupils were rather positive but rather reserved to English speaking people, score 38.02 out of 70 %.

The AMTB test was previously applied in samples taken from the Balkans' population and was made reliable for the Albanian territory by passing initially through a pilot age. The sample taken for this study was a number of 330 pupils by the method of convenience and the test was administered according to the AMTB manual. It resulted that students showed positive attitudes towards the language learning and neutral attitudes to the English speaking people.

Key words: Interest in learning foreign language, AMTB (Attitude, Motivation Test Battery), attitudes to English speaking people, attitudes to learning English.

8.

TITULL

Florjan Kalaja

Abstract

This article is based mostly on the arguments used by me on the role of a quo judge in the Sentence Nr. 330, dt. 12.02.2015 of Vlora District Court, by which I have contested the constitutionality of the Article 291 of Penal Code that prescribes as offence driving the vehicle without a driving license. The article is thought to analyze each of the issues of unconstitutionality rising from this incidental procedure. Also the goal of this article is to bring in the legal debate the constitutional principle of legal quality of the penal law. The case is pending before the Albanian Constitutional Court.

Key words:

9.

Dr. Zihni Goxhaj

10.

TITULL

PhD. Candidate Desarta SPAHIU

e- mail: desartaspahiu@hotmail.com

Abstract

This study aims to understand the influence of mothers in gender views of girls. The study helps us to examine the extent to which women of the new generation have changed attitudes and expectations. Also, the study attempts to shed light on the impact that the mother may have, as a role model in the girl's life, to views about the her gender roles and compare which are the areas where mothers and daughters differ mostly in terms of views on gender roles.

Qualitative research is used to collect data and more detailed information, as a good opportunity to penetrate deeper and better known phenomenon. For data collection are used semi-structured interviews and review of literature. The main conclusions related to the assertion that views on gender roles are formed by mothers and social values . But changes in the direction of equal rights have occurred thanks to a better education and active participation in the work force.